

RIJKSMUSEUM
VAN OUDHEDEN

Jaarverslag 2021

Jaarverslag

2021

RIJKSMUSEUM VAN OUDHEDEN (1818)

Visie

Het Rijksmuseum van Oudheden heeft de overtuiging dat betrouwbare overdracht van kennis en uitwisseling over oude culturen het leven van nu verrijken en een anker vormen in de huidige samenleving.

Missie

Het Rijksmuseum van Oudheden is het centrale podium in Nederland, waar de Oudheid en de archeologie voor een divers publiek tot leven wordt gebracht. Door middel van tentoonstellingen, educatie, activiteiten, wetenschappelijke bestudering en (inter)nationale uitwisseling verhalen wij over de relevantie van de Oudheid in heden en verleden.

Kernwaarden

Betrouwbaar, gastvrij, Initiatiefrijk.

Met dank aan:

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

VRIENDENLOTERIJ
- SINDS 1989 -
WIN MEER, BELEEF MEER

Colofon

Foto's

Robbert Jan Looman, Carlijn Oldenkotte, Martijn Nugteren, Mike Blink, Ilona Hartensveld, tenzij anders vermeld

Teksten

Medewerkers RMO

Samenstelling / eindredactie

Berber van der Oord en Wim Weljland

Vormgeving

Marta Klement & Anniek Houwer, Hart Voor De Zaak (hulstijl van Studio Dumbar)

Digitale print

De Blink

© Rijksmuseum van Oudheden 2022

www.rmo.nl

Afbeelding voorzijde

Ontwerp: Studio Berry Slok

Hartvormige vuistbijl (7 cm) van ongeveer 50.000 jaar oud (midden-paleolithicum). Dit soort vuistbijlen werd door Neanderthalers gemaakt in de laatste ijstijd. Het stuk is voor de Zeeuwse kust opgezogen bij schelpenwinning en werd op de schelpengrithopen van de branderij in Yerseke gevonden door amateurpaleontoloog Theo Lambrechts. In 2014 schonk hij het met andere stukken uit zijn collectie aan het museum. Een dergelijk vuistbijltje deed dienst voor het fijnere snij- en schaafwerk, om botten te breken voor merg, als mobiele voorraad van afslagen en mesjes om vuur mee te maken.

Afbeelding achterzijde

Foto © Heritage Malta

Kenmerkend voor de tempelperiode uit de geschiedenis van Malta zijn deze corpulente stenen beeldjes, vroeger vaak aangeduid als 'Dikke Dames', 'Moedergodinnen' of 'Vruchtbaarheidsgodinnen'. Tegenwoordig noemen we deze figuren geslachtloos: ze kunnen zowel een vrouw als een man voorstellen. De zwaarlijvigheid kan worden opgevat als teken van zowel overvloed als vruchtbaarheid. Voor deze prehistorische samenlevingen was vruchtbaarheid synoniem aan voortbestaan.

Inhoud

Vooraf	7
Bijdragen	9
Fondsen op naam	11
Voorwoord	13
Verslag raad van toezicht	14
Bezoekers	19
Subsidievoorwaarden	20

Hoofdstuk 1: Publieksfunctie

1.1 Centraal podium	22
1.2 Leeromgeving	46
1.3 De Oudheid en het heden	57

Hoofdstuk 2: Collectie- en wetenschappelijke functie

2.1 Erfgoedwet: collectiebeheer	62
2.2 Centraal podium: zichtbaarheid en mobiliteit	68
2.3 Leeromgeving: kennisoverdracht en onderzoek	77

Hoofdstuk 3: Algemeen Beheer

3.1 Codes	98
3.2 Personeel	99
3.3 Duurzaamheid	101
3.4 Veiligheid en gebouwenbeheer	102
3.5 Financiën en bijdragen van derden	103

Bijlagen

I Governance Code Cultuur	106
II Profielschets raad van toezicht	109
III Inkomende bruiklenen	110
IV Uitgaande bruiklenen	112
V Langdurig uitstaande bruiklenen	113
VI Publicaties	115
VII Nevenfuncties	117
VIII Organogram	118

Vooraf

De structuur van het jaarverslag is gerelateerd aan drie hoofddoelen:

Het centrale podium in Nederland zijn voor de presentatie van de archeologie en de Oudheid

Binnen en buiten de museummuren én digitaal. Met onderwerpen uit de mediterrane wereld, het Midden-Oosten en Nederland. Het RMO zoekt verbinding met (inter)nationale musea en culturele instellingen, werkt multidisciplinair en thematisch en zoekt de veldarcheologie op. Met deze verbindingen maakt het de collecties relevant voor bestaande en nieuwe doelgroepen.

Bezoekers van jong tot oud laten leren

Het RMO is een leeromgeving voor iedereen. Educatieve programma's zijn beschikbaar voor alle schooltypen en leeftijdscategorieën, van groep 1 tot vmbo en studenten. De collectie sluit aan bij de eerste vijf vensters uit de canon en is onderdeel van het schoolcurriculum in het primair en voortgezet onderwijs. Het museum bedient meerdere vakken (geschiedenis, Griekse en Latijnse taal en cultuur, CKV, filosofie) en is in staat de collectie te relateren aan vakken binnen beroepsopleidingen in het (v)mbo.

Vanuit oudheidkundige en archeologische kennis reflecteren op hedendaagse maatschappelijke thema's en gebeurtenissen

Deze maatschappelijke component wordt duidelijk in tentoonstellingen en nevenprogrammering. Hierbij hoort de aandacht voor de continuïteit van de Oudheid als een veranderlijk referentiepunt (receptiegeschiedenis).

Deze doelen worden in het jaarverslag gekoppeld aan de publieksfunctie, collectiefunctie en wetenschappelijke functie.

Bijdragen

Het RMO is de navolgende organisaties erkentelijk voor hun bijdragen:

Behoud, beheer en ontsluiting	Ministerie van OCW
Structurele partner	VriendenLoterij
Aankoop Merovingische, prehistorische en Romeinse vondsten	Vriendenvereniging RoMeO
Byblos	Blockbusterfonds, i.s.m. Nationaal Museum Beiroet
Consortium Egyptisch Museum Cairo	Europese Commissie, i.s.m. Louvre, British Museum, Neues Museum Berlijn en Museo Egizio Turijn
Doggerland - Verdwenen wereld in de Noordzee	Mondriaan Fonds, RCE, Provincie Zuid-Holland
Een Romeinse idylle	Mondriaan Fonds, i.s.m. Limburgs Museum Venlo en Thermenmuseum (Heerlen)
God op aarde: Keizer Domitianus	Project Anchoring Innovation, Labrys Reizen, Mondriaan Fonds, Zabawas, RCE (indemniteit), i.s.m. OIKOS, Radboud Universiteit Nijmegen, Newcastle University, Museo di Comune Rome
Het jaar 1000	Mondriaan Fonds
Metamorfoze II	Bureau Metamorfoze
Publicatie 5000 jaar kralen	Van Ballegooijen Fonds, Stichting Het Nederlandse Gebruiksvoorwerp, Sigrid van Roode Fonds
Restauratie papyrus van Genna deel 3	Vereniging Rembrandt namens haar Van der Klaauwfonds
Sakkara - Oral History Project	Facultair impactfonds Universiteit Leiden
The walking dead	NWO-Vidi subsidie
Week van de Klassieken	Tresoar, Allard Pierson, ARCHON, Athenaeum Boekhandel, Nederlands Klassiek Verbond, Addisco Onderwijs, Labrys Reizen, Kennislink, Lampas, Vereniging Classici Nederland, Vereniging Vrienden van het Gymnasium Uitgevers: Athenaeum-Polak & Van Genneep, Hermaion, Hereditas Nexus, Primavera Pers, Omniboek, Virtumedia, Prometheus, National Geographic Historia

Fondsen op naam

Het RMO is de schenkers van fondsen op naam erkentelijk voor hun steun en betrokkenheid. Bij het instellen van deze fondsen wordt rekening gehouden met de doelstellingen van de schenker, de bestemming en de looptijd. Indien door de schenker geen grenzen aan de looptijd zijn gesteld, houdt het museum (een gedeelte) van het fonds minimaal vijf jaar in stand. Het museum is een Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI) en is erkend door het Centraal Bureau Fondsenwerving (CBF).

Fondsen op naam	Doel
Asklepios Fonds	Aankoop Etruskische en Egyptische voorwerpen
VriendenLoterij Fonds	Aankoop, restauratie, herinrichting, projecten
Dhr. B.W.J. Niemeijer Fonds	Internationale samenwerking
Dhr. en mevr. Knoop-Kompier Fonds	Antiek textiel
Dhr. en mevr. Postma-Bosch Fonds	Noordzeearcheologie
Dhr. en mevr. Raven-Boissevain Fonds	Restauratie
Dougga Fonds	Educatie in brede zin
Drs. W. Barreveld Fonds	Studentendeelname aan opgravingen
Eega van Asklepios Fonds	Aankoop Etruskische en Griekse voorwerpen
Elisabet Huss Fonds	Aankoop, onderzoek en bibliotheekaanwinsten
Gildemeester Fonds	Aankoop
Nico en Riekje Bijnsdorp Glas Fonds	Glas uit de Oudheid
Norma Kok Fonds	Nederlandse archeologie
Sigrid van Roode Fonds	Publicaties over archeologische sieraden
Van der Schans Fonds	Aankoop en restauratie

Voorwoord

In dit tweede coronajaar is de inzet en toewijding van alle medewerkers en – waar het kon – vrijwilligers wederom groot geweest. Er is veel van hen gevraagd op het gebied van thuiswerken, aanpassingen in het eigen werk en het verrichten van andere werkzaamheden. Ik ben allen hiervoor zeer erkentelijk.

Dit jaar was het eerste jaar van de beleidsperiode 2021-2024. Hiervoor zijn nieuwe kwalitatieve en kwantitatieve doelen geformuleerd. De doelen zijn laag zolang beperkende maatregelen gelden; ze zijn (post-corona) realistisch ambitieus als het museum terug kan keren naar de oude voet. Daar is een groot verlangen naar, maar het RMO veronderstelt niet eerder dan 2023 terug te zijn op het oude niveau van een levendig en actief museum. Veel aandacht krijgen de mogelijkheden om alle nieuwe digitale producten die de afgelopen twee jaren zijn ontwikkeld, na corona te laten voortbestaan.

Het herstelscenario is om, na de daling in twee coronajaren, voor eind 2024 terug te geraken naar een niveau van minimaal 180.000 bezoekers per jaar. Een sluiting van ruim vijf maanden, een maximaal aantal bezoekers per dag tot en met eind september, en een vierde lockdown vanaf medio december leidden ertoe dat 2021 met 86.266 bezoekers net zo mager was als 2020 (91.561). Na de heropening op 5 juni kende het museum desondanks een goede fase tot eind oktober met ruim 75.000 bezoekers voor de tentoonstellingen Malta, Toetanchamon en met name Doggerland. In de herfstvakantie moest het RMO zelfs een restrictie aanbrengen van 1.150 entreekaarten per dag. Met gepaste trots vermeld ik dat we ruim 37.000 digitale bezoekers welkom hebben geheten bij online lezingen, presentaties en videolessen.

In het jaar dat het Nederlandse deel van de Ilmes tot Unesco Werelderfgoed is bestempeld, is er veel gebeurd in relatie tot de archeologie van Nederland in de Romeinse tijd. Onderzoek naar Romeinse schrijfplankjes om de teksten daarvan te ontcijferen gebeurde via de nieuwste fototechnieken. Aankopen van grote amateurcollecties verrijken het beeld van die Ilmes, vooral in het gebied rondom Fort Vechten. Dat is te illustreren met een grote hoeveelheid aan aangekocht vondstmateriaal, maar ook met topstukken, zoals de verwerving van vermoedelijk de laatste Romeinse helm in particulier bezit. Het RMO heeft daarnaast een opgraving langs de Ilmes bij Hazerswoude medegefinancierd, om het onderzoek van de onbekende delen van deze rijksgrens verder te helpen.

Financieel gezien is het museum het jaar goed doorgekomen, mede door de robuuste reserves, de ruimhartige steun van het ministerie van OCW, het (noodgedwongen) schrappen van uitgaven, een erfenis, en het partnerschap met de VriendenLoterij. Ook het mecenaat van particuliere schenkingen en publieke en private fondsen is fundamenteel geweest. Voor deze steun is het museum alle begunstigers dankbaar.

Wim Weijland,
Directeur-bestuurder

Verslag raad van toezicht

De raad van toezicht is onder de indruk hoe het RMO en zijn staf het afgelopen jaar staande zijn gebleven. De sluitingen, de beperkingen van het bezoek en de noodzaak voor de medewerkers om thuis te werken, al die ontwikkelingen bepaalden in het eerste half jaar opnieuw het (treurige) beeld. De raad zag met bewondering hoe de medewerkers, in veel gevallen inclusief het thuisfront, met de beperkingen zijn omgegaan. De raad wil alle collega's daarvoor bedanken. De raad is blij met het optreden van de directeur en het managementteam. Zij bleken in staat de moed erin te houden en zijn met hun medewerkers succesvol geweest bij Tempels van Malta, Toetanchamon en Doggerland. Deze exposities konden rekenen op grote belangstelling en waardering. Veel aandacht van de staf is uitgegaan naar de Domitianus-tentoonstelling, die eind 2021 werd geopend door de ambassadeur van Italië.

De raad houdt integraal toezicht op het beleid, de algemene gang van zaken en de continuïteit. Daarbij zijn de wetgeving, de statuten, de Code Diversiteit en Inclusie, de Governance Code Cultuur en de Fair Practice Code leidend. Het toezicht omvat de realisatie van de strategische doelstellingen, de opzet en de werking van de planning en controlecyclus, het risicomanagement en de naleving van wet- en regelgeving, waaronder de subsidievoorwaarden. De raad onderscheidt drie rollen: de toezichhoudende rol, de werkgeversrol en de adviesrol. De raad kent een remuneratiecommissie en een auditcommissie. Een verkorte profielschets van de raad van toezicht is opgenomen in bijlage II.

Per 1 september is Carel Stolker benoemd tot voorzitter, als opvolger van Sander van den Eijnden. Daarmee werd een proces van twee jaar afgerond, waarbij vijf van de zes leden opgevolgd zijn. De voorzitter en leden van de raad in huidige samenstelling zijn de vertrokken leden bijzonder dankbaar voor hun inzet en enthousiasme. In de raad is de kennis en ervaring vertegenwoordigd die nodig zijn voor goed toezicht. Het beleid en de concretisering ervan maken deel uit van de informatie die de directeur verstrekt, naast financiële prognoses en managementrapportages. De raad vergaderde vier keer. Op de agenda stonden naast de reguliere punten, opgenomen bij de reflectie op de Governance Code Cultuur (zie bijlage I), de volgende onderwerpen:

Financiën

- De gevolgen van de pandemie in relatie tot de continuïteitsreserve en de OCW-compensatie. Dat leidde tot twee maal een financiële prognose.
- Het formaliseren van schatkistbankieren.
- De huisvestingskosten en reservering voor de aankomende tien jaar en hoe deze zijn afgeleid zijn van het meerjarig onderhouds- en investeringsplan.
- De externe evaluatie van het huisvestingsstelsel, die als gevolg had dat vanaf 2023 geen gebruik meer gemaakt wordt van de diensten van het Rijksvastgoedbedrijf.
- Op basis van drie offertes werd Share Impact Accountants benoemd tot accountant voor de komende vier jaar.

Compliance/beleid

- De evaluatie van het Jaarplan 2021.
- Goedkeuring Jaarplan en begroting 2022.
- Eventuele consequenties voor de statuten om te voldoen aan de WBTR (Wet bestuur en toezicht rechtspersonen). Naar aanleiding van een juridisch advies werd besloten dat er geen gevolgen zijn.
- De raad is geïnformeerd over de consequenties van de WWFT (Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme).
- Het herziene reglement raad van toezicht en het herziene directiereglement zijn vastgesteld.
- Duurzaamheid en de verwerving van het label Green Key goud.

Risico-inschattingen

- De stand van zaken op het gebied van herkomst-onderzoek van de mogelijke aankoop van een collectie cameeën. De raad werd ingelicht over de achtergronden van deze collectie en motieven voor mogelijke aankoop, in het licht van een advies van de Ethische Codecommissie voor Musea en de juridische reflectie van Stibbe Advocaten op de herkomstproblematiek.
- De raad is geïnformeerd over de financiële en organisatorische risico's inzake een mogelijke samenwerking met de Stichting PAN/AHS en neemt hier begin 2022 een besluit over.

Overig

- Het advies aan het ministerie om een grafvaas aan Italië te retourneren.
- Presentatie van projectleider Tanja van der Zon over God op Aarde - Keizer Domitianus.
- Projectleider Anna de Wit gaf een overzicht van de activiteiten van de werkgroep Diversiteit, Inclusiviteit & Toegankelijkheid.
- Conservator Daniel Sollman lichtte het concept van de tentoonstelling We Were Kings (2023) toe.
- De gevolgen van de WAB (Wet arbeidsmarkt in balans) om na aansluitende tijdelijke contracten de medewerker uit dienst te laten treden of een vast dienstverband aan te bieden.
- Het tentoonstellingsschema tot en met 2026.
- De mogelijke consequenties voor de reconstructie van de Romeinse IJesweg in de entreezaal, als gevolg van het deels negatieve standpunt van de Rijksbouwmeester hieromtrent.
- De nieuwe leden van de raad kregen een rondleiding door de depots.
- De raad is bevoegd verklaard door de Universiteit Leiden om een bijzonder hoogleraarstoel Public Archaeology in te stellen.

Carel Stolker,
Voorzitter raad van toezicht

Foto: © Hielco Kuipers

Nieuwe voorzitter

Per 1 september werd prof. mr. Carel Stolker voorzitter van de raad van toezicht. Hij volgde drs. Sander van den Eijnden op. Van den Eijnden over zijn opvolger: "Met Carel krijgt het RMO een ervaren, toegankelijke bestuurder als voorzitter. Hij is, net als het museum, hecht verbonden met de stad Leiden en met de Nederlandse universiteiten. Ik ben verheugd over deze benoeming."

Carel Stolker is emeritus hoogleraar privaatrecht en was van 2013 tot begin 2021 rector magnificus en voorzitter van het college van bestuur van de Universiteit Leiden. Als geboren en getogen Leidenaar kent hij het RMO goed. Stolker beschikt over een groot Leids netwerk en is bekend met de wereld van de Internationale diplomatie en de Haagse politiek, in het bijzonder het ministerie van OCW. Voor het museum is dat van grote toegevoegde waarde. Dat geldt evenzeer voor zijn lange bestuurlijke ervaring en zijn affiniteit met onderwijs en onderzoek.

Stolker over zijn benoeming: "Ik ben erg blij de komende jaren een bijdrage te mogen leveren aan het RMO. Het is een museum dat me al mijn hele leven dierbaar is, van mijn schooltijd tot aan het rectoraat van de Leidse universiteit. Ik kijk uit naar de samenwerking en ik vind het een voorrecht de voltallige staf beter te leren kennen. Het fascineert me dat het RMO een museum is dat niet alleen over vroeger gaat. Het biedt met zijn tentoonstellingen, onderwijs en onderzoek steeds nieuwe inzichten in wie wij nu zijn."

Raad van toezicht

	Functie in raad	Functie in samenleving	Aantreden	Eerste termijn	Tweede termijn
Prof. mr. Carel J.J.M. Stolker	Voorzitter, remuneratiecommissie	Em. rector magnificus en voorzitter CvB Universiteit Leiden	01/09/2021	01/09/2025	01/09/2029
Marc van den Tweel	Lid, vice-voorzitter, auditcommissie	Algemeen directeur NOC*NSF	02/12/2016	02/12/2020	02/12/2024
Dr. Annemarie van Geel	Lid	Onderzoeker en docent Diversiteit & Inclusie (Hogeschool Utrecht), eigenaar Faraasha Middle East Training & Advisory)	01/05/2020	01/05/2024	01/05/2028
Drs. Cateautje M.L. Hijmans van den Bergh MBA	Lid, auditcommissie, remuneratiecommissie	Bestuurslid Autoriteit Consument & Markt	01/05/2020	01/05/2024	01/05/2028
Disa F. Jironet LLM LLB	Lid	Officier van Justitie, parket Amsterdam	01/05/2020	01/05/2024	01/05/2028
Prof. dr. Miguel John Versluys	Lid, contactpersoon ondernemingsraad	Hoogleraar klassieke en mediterrane archeologie, Universiteit Leiden	13/12/2019	13/12/2023	13/12/2027

	Competentie 1	Competentie 2	Nevenfunctie	Nevenfunctie
Prof. mr. Carel J.J.M. Stolker	Bestuur van en toezicht op publieke organisaties	Academisch onderwijs en onderzoek, recht	n.v.t.	n.v.t.
Marc van den Tweel	Communicatie, marketing en fondsenwerving	Bestuur, toezicht en organisatie-ontwikkeling	Lid raad van Commissarissen Papendal BV	n.v.t.
Dr. Annemarie van Geel	Diversiteit en Inclusie	Arabisch taal, cultuur en maatschappij	Lid Worldconnectors	Arlane de Rothschild Fellow
Drs. Cateautje M.L. Hijmans van den Bergh MBA	Financiële kennis	Governance, publiek bestuur	Lid raad van toezicht Universiteit Leiden	Lid raad van advies Stichting Spinozaprijs
Disa F. Jironet LLM LLB	Juridische kennis	Jongerencultuur	Lid bestuur stichting Prison Yoga Project Nederland	n.v.t.
Prof. dr. Miguel John Versluys	Archeologie	Verbinding Leidse Faculteit der Archeologie	Lid commissie wetenschappelijke bestedingen LUF	Lid Academia Europaea

Bezoekers

	Groeidoel 2024	2018	2019	2020	2021
Totaal bezoek	180.000	223.777	211.736	94.602	123.422
Fysiek bezoek	180.000	223.777	211.736	91.561	86.226
Reguller	122.500	185.466	167.836	76.784	77.776
Primair onderwijs	10.000	11.582	18.476	6.773	1.547
Waarvan Museumdocent In de Klas		1.163	1.433	1.353	-
Voortgezet onderwijs	12.500	18.258	15.700	3.436	2.827
Waarvan Museumdocent In de Klas		2.461	2.458	543	-
mbo/hbo/wo	5.000	8.471	9.724	4.568	4.076
Online bezoek	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	3.041	37.196
Videolessen po	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	111	5.015
Videolessen vo	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	350	1.868
Videorondleidingen volwassenen	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	8	865
Online lezingen	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	2.572	29.448
Digitaal bereik	Doel 2024	2018	2019	2020	2021
E-mailnieuwsbrief	82.500	53.277	56.328	60.209	66.512
Facebook	95.000	85.792	85.234	92.233	100.029
YouTube	70.000	53.800	47.143	62.917	668.490
Instagram	30.000	4.190	6.988	10.819	15.002
LinkedIn	5.000	2.015	2.965	4.048	4.548
Pinterest	3.000	1.573	1.805	2.281	2.658
Twitter	12.000	8.582	9.289	9.951	10.753
Google Cultural Institute	n.v.t.	32.304	26.639	32.745	31.000
www.rmo.nl	600.000	624.066	442.591	418.582	628.888
www.rmo.nl (unleke bezoekers)	350.000	417.401	288.594	278.854	365.643

Subsidievoorwaarden

- De begroting voor 2022 is voor 1 december 2021 ingediend bij het ministerie van OCW.
- Er zijn geen projecten geweest waarvoor de aanbestedingsregels gelden.
- Er zijn geen felten en omstandigheden geweest die van belang zijn voor de subsidie.
- De jaarrekening en het bestuursverslag worden voor 1 april 2022 ingediend bij het ministerie.
- Het meerjarig onderhouds- en investeringsplan van de museumgebouwen is ongewijzigd. Het MOIP voor het depot Raamsteeg is herzien en aan het ministerie toegestuurd.
- De verantwoording over het voldoen aan de Regeling beheer rijkscollectie en subsidiëring museale instellingen is opgenomen in de jaarrekening en dit jaarverslag.
- Aan de wens in 2021 gevisiteerd te worden kon de Museumvereniging als organisator niet voldoen. De visitatie is uitgesteld naar voorjaar 2022.
- Het RMO belegt niet en heeft geen derivaten.
- In de jaarrekening is verantwoording afgelegd over het salaris van de directeur en de vergoeding voor de raad van toezicht. De accountant stelde vast dat de vereisten voor de WNT zijn nageleefd.
- De Governance Code Cultuur is toegepast.
- Internationale activiteiten zijn gemeld aan DutchCulture.
- Er waren geen aanpassingen in het bedrijfsnoodplan, dat geldt als veiligheidsplan.
- Het museum neemt het logo van de Rijksoverheid op bij tentoonstellingen waarvoor een indemniteit is verleend, op de website en in dit jaarverslag.
- In dit jaarverslag worden de resultaten besproken op het gebied van educatie, participatie, activiteiten, inclusie, diversiteit, toegankelijkheid, *fair practice*, maatschappelijke waarde, geografische spreiding en ondernemerschap.
- De volgende deelbeleidsplannen vormen de basis voor het beleidsplan 2021-2024:

Deelbeleidsplannen	Status
Collectieplan	Vastgesteld
Communicatie- en marketingplan	Vastgesteld
Diversiteits- en inclusiviteitsbeleid	Vastgesteld
Duurzaamheidsbeleid	Vertaald in plan van aanpak
Educatiebeleid	Vastgesteld
Fair Practice Code reflectie	Vastgesteld
Governance Code Cultuur reflectie	Jaarlijks actualiseren
Informatiebeleidsplan	Vastgesteld
Integraal Integriteitsbeleid	Geactualiseerd
Onderzoeksplan	Vastgesteld
Risicomanagement	Reflectie in jaarrekening
Tentoonstellingsbeleid	Vastgesteld
Vrijwilligers- en stagebeleid	Geactualiseerd

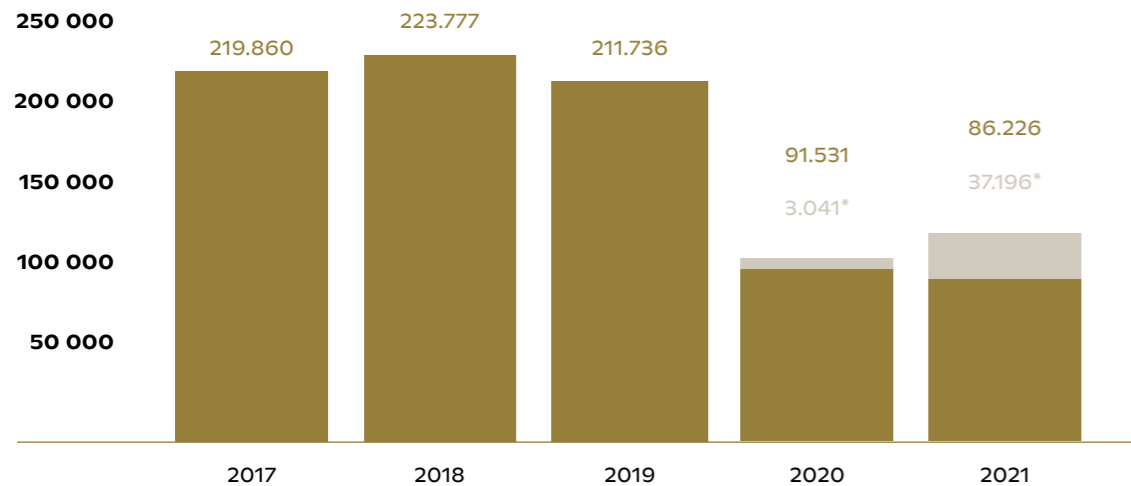
1. Publiekstrategie

- 1.1 Centraal podium
- 1.2 Leeromgeving
- 1.3 De Oudheid en het heden

1.1 Centraal podium

Om het centrale podium van de Oudheid te zijn (voor publiekspresentaties en als wetenschappelijk instituut) is het nodig dat het RMO meer is dan een verzameling expositiezalen én meer is dan een archeologisch centrum. Het is een podium voor de Oudheid in brede zin en biedt ruimte aan alle facetten van de Oudheid, zoals theater, poëzie, filosofie en taal. De doelstellingen van alle activiteiten zijn publiekbinding, relatiemarketing en het bewerkstelligen van (herhaal)bezoek. Het museum focust op vijf doelgroepen van bezoekers, getypeerd op basis van leeftijd, geslacht, opleiding, gezelschap, bezoekfrequentie, diversiteit, motivatie en reisafstand.

Bezoek

*Digitaal bezoek

Het herstelscenario is na de daling in twee coronajaren voor eind 2024 terug te geraken naar een niveau van minimaal 180.000 bezoekers per jaar. Een sluiting van ruim vijf maanden, een capaciteitsbeperking per dag tot eind september en een vierde lockdown vanaf medio december leidde ertoe dat 2021 met 86.226 bezoekers net zo mager was als 2020 (91.561). Wel kon het RMO 37.196 digitale bezoekers verwelkomen bij online lezingen, presentaties en videolessen (2020: 3.041).

Na de heropening begin juni kende het museum ondanks de restricties een goede zomer. De tentoonstellingen Malta, Toetanachamon en met name Doggerland waren publiekstrekkers. Het museum was tussen half juli en eind augustus zes weken uitverkocht en de maanden juni tot september waren met 50.021 bezoekers de een-na-beste zomerperiode ooit. In oktober, toen er geen restricties golden, werden 25.104 bezoekers ontvangen. Doggerland en de reconstructie van het gezicht van Neanderthaler Krijn brachten veel mensen naar Leiden. In de herfstvakantie moest het RMO het aantal bezoekers beperken tot 1.150 per dag.

Omdat de zomertentoonstellingen vanwege de eerdere sluiting verlengd werden tot en met de herfstvakantie, is de Domitianustentoonstelling pas medio december geopend. Vanwege de vierde lockdown is deze slechts twee dagen open geweest. De laatste week van december kon de tentoonstelling digitaal bezocht worden tijdens vrijwel uitverkochte livestream rondleidingen.

Na de vijf maanden sluiting werd besloten alle dagen te openen om het bezoek beter te spreiden. Het museum was 28 weken gedurende 49 uur per week open. Bij de kassa wordt het percentage buitenlandse toeristen geturfd. Dit bedroeg 3,2% (2020: 3,3%). Het RMO wil toegankelijk blijven voor iedereen en is van de vier Leidse Rijksmusea bewust de goedkoopste met een toegangsprijs van €12,50 voor volwassenen en €4 voor kinderen.

Vaste opstelling

In de komende jaren zijn voor de vaste opstelling onderhoud, het aanbrengen van gelaagdheid en meerstemmigheid door middel van AV- en IT-oplossingen en de teksten de belangrijkste aandachtspunten. De analyse van teksten vanuit het oogpunt van diversiteit en inclusie is gestart. De veranderingen worden in 2022 doorgevoerd. Kleine schermen zullen op de zalen Nederland in de Romeinse tijd en Egypte verdieping aanbrengen met bij die laatste afdeling meer informatie over de Egyptische godenwereld, het schrift en de restauratie van mummiekisten. De productie van een film over de opgravingen in Sakkara, bedoeld voor de vaste opstelling, is uitgesteld, omdat de opgravingen wederom geen doorgang vonden. De aansturing van de beamers, licht en geluid op de opstelling Archeologie van Nederland is vernieuwd. Tekstborden in deze zalen zijn beter verlicht. De ladenkast Archeologie uit je achtertuin blijft onverminderd populair. Daarom is besloten deze nog vijf jaar te laten staan. De hiervoor benodigde 'opfrisbeurt' (verlenging bruikleencontracten, nalopen teksten, toevoegen van objecten) wordt in 2022 afgerond.

Tentoonstellingen

Doel	2018	2019	2020	2021
12	14	12	15	12

Met elf tentoonstellingen en een expositie in Japan is het doel gehaald. De actualiteitenpresentaties zijn niet meegeteld. In voorjaar en zomer worden deelverzamelingen belicht en onderzoek gepresenteerd. In herfst en winter wordt doorgaans een potentiële blockbuster gepresenteerd met een aanzienlijk buitenlands bruikleen. Dat was in de winter van 2020 op 2021 niet mogelijk, maar is eind 2021 wel gelukt met Keizer Domitianus.

De tentoonstellingen worden in onderstaande tabel gerelateerd aan de drie hoofdoelen. Het is evident dat bij deze doelen het leveren van kwaliteit, getoetst aan de begrippen vakmanschap, vernieuwing en oorspronkelijkheid, een vereiste is, evenals het bevorderen van educatie en participatie en het aantonen van de maatschappelijke waarde van het museum.

Tentoonstellingen	Leeromgeving	Podium Oudheid	Oudheid versus heden
Romeinen langs de Rijn	Diversiteit van samenleving langs de limes tonen	Aandacht voor limes als toekomstig werelderfgoed	Aandacht voor twintigste-eeuwse opgravingsgeschiedenis
Glas	Lezingen	Topcollectie aangevuld met particulier bruikleen	Inclusief hedendaagse glaskunst
Op zoek naar Toetanchamon	Spelenderwijs leren met interactives en replica's	Kinderen een toegankelijke expositie bieden	Aandacht Egyptomania
Verbeelding van Egypte	n.v.t.	Geschiedenis van de Egyptologie	Archivalia en antiquarische boeken
Retourtje verleden	Uitleg hoe archeologie wettelijk verankerd is	Verbinding RMO met veldarcheologie	150 jaar opgraven langs het spoor
Tempels op Malta	Besef over oudste vrijstaande monumenten ter wereld	Tweede tentoonstelling in Nederland over prehistorie van Malta	N.v.t.
Tussen de ruïnes van Palmyra	Aandacht voor destructie van het erfgoed van Syrië	Kunstenaar een podium bieden	Hedendaagse kunst van Theo de Feyter
Doggerland	Laagdrempelige aanpak ondersteund door onderzoek brengt besef over dit verdwenen land	Breed palet van activiteiten, aandacht voor publieks- en <i>citizen based</i> archeologie	Aandacht voor klimaatverandering en stijgende zeespiegel
Langs de Duitse limes	Nederlandse limes in bredere context plaatsen	Koppeling aan de actualiteit van de limes als werelderfgoed	Fotografie
Pracht en precisie II	n.v.t.	Grootste collectie van Nederland semipermanent tonen, inclusief nieuwe aanwinsten	Aandacht voor gesneden stenen uit zeventiende tot eenentwintigste eeuw Fotografie van kunstenaar Stephan Sack
Domitianus	Nuanceren beeld wrede keizer, schoolprogramma's, audiotours	Internationale blockbuster	Aandacht voor het toen en nu historisch verankeren van innovaties
Actualiteitenpresentaties			
Zoetekauw	Studentenproject	Valorisatie	Suikerproductie van zesde tot vijftiende eeuw
Buiten het museum			
Egypt. Land of Discoveries	n.v.t.	n.v.t.	Aandacht geschiedenis van het onderzoek

Helaas

De tentoonstellingen Glas, Romeinen langs de Rijn, en Verbeelding van Egypte konden, vanwege de sluiting tot begin juni, helaas niet meer heropend worden.

Tempels van Malta (05/06 – 31/10)

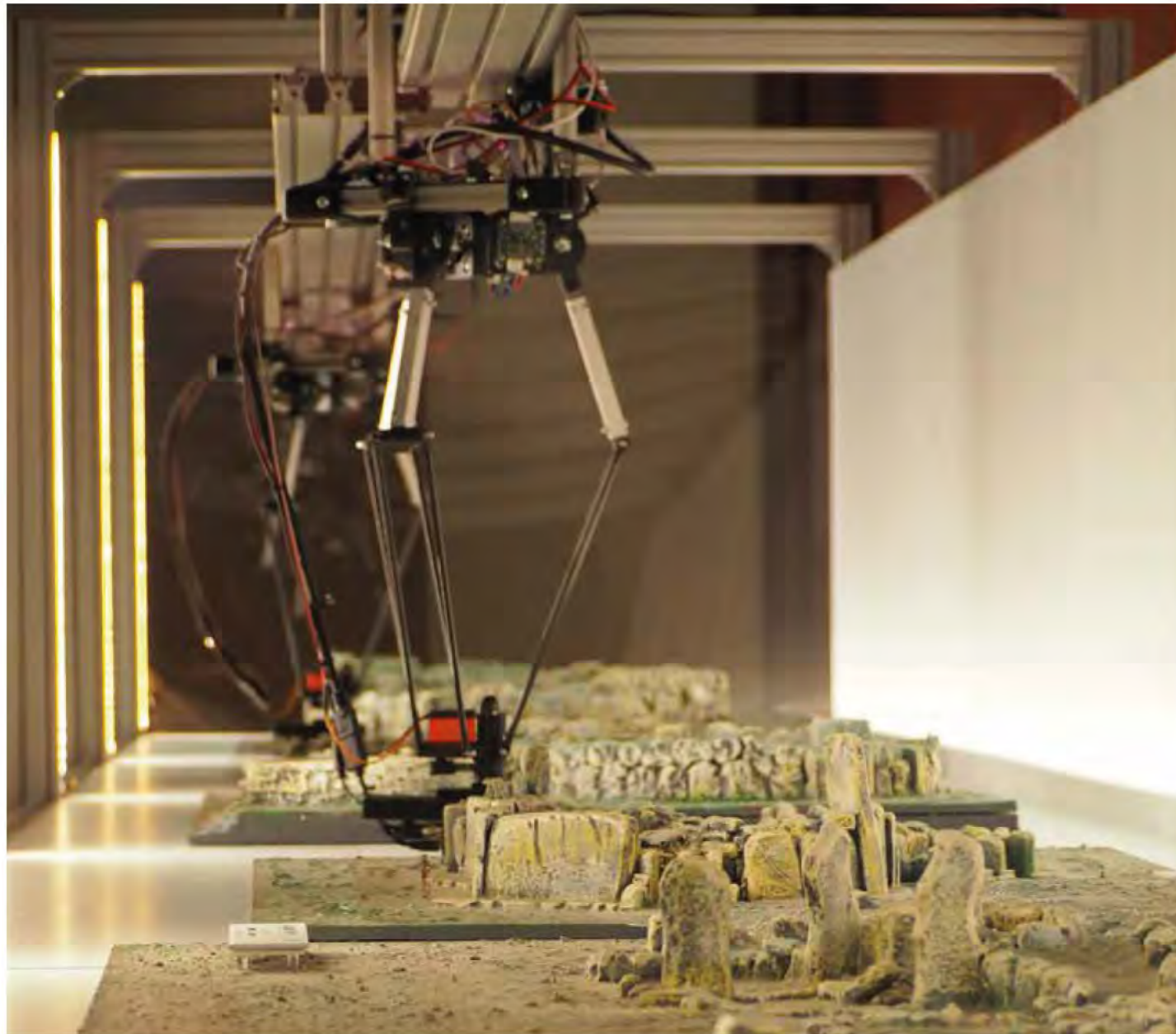
Deze expositie presenteert de cultuur van Malta's prehistorische eilandbewoners tussen 3600 en 2500 v.Chr. De stenen tempels van Malta behoren tot de oudste vrijstaande monumenten ter wereld. Door de geïsoleerde ligging in de Middellandse Zee ontwikkelde zich een eigen cultuur op de eilanden, met complexe tempelgebouwen (in Ġgantija, Ta' Haġrat, Skorba, Haġar Qim, Mnajdra en Tarxien) en uit rotsen gehakte, ondergrondse begraafplaatsen. De voorwerpen in de tentoonstelling uit tempels, andere heiligdommen en graven lieten zien tot welke prestaties de prehistorische bewoners in staat waren. Hun rituelen, religie en technische kennis zijn omgeven door een zweem van mysterie, omdat er abrupt een einde kwam aan de bloeiperiode van deze tempelcultuur, waarbij tempels en beelden werden beschadigd, gebroken en verbrand. In de tentoonstelling was er op innovatieve wijze aandacht voor de megalithische tempels (het Griekse megas = groot, lithos = steen). Filmbeelden van een zwevende robotcamera boven tempelmaquettes benadrukten de grootte van de tempels.

Vormgeving

Anika Ohlerich (Archetypisch, ruimtelijk ontwerp),
Esther de Vries (grafisch ontwerp)

Bruikleengevers

Heritage Malta: National Museum of Archaeology of Malta,
Haġar Qim visitor centre, Malta Ġgantija Interpretation
centre, Gozo museum

Uitgelicht

Megalithische tempels en hunebedden

Deze tekst van Luc Amkreutz verscheen uitgebreider in het RMO Magazine.

De tempels van Malta maken deel uit van een breed fenomeen van megalithische architectuur (het bouwen met grote stenen), dat zich tussen 9000 en 2500 v.Chr. verspreidde door Europa, Afrika en Azië. De vroegste megalithische bouwwerken in Europa zijn grafkamers. De drieënvijftig Nederlandse hunebedden zijn een onderdeel van deze traditie. Ze zijn gebouwd met zwerfkelen die tijdens de voorlaatste IJstijd hier achterbleven. Vroeger dacht men dat enkel reuzen de hunebedden konden bouwen. Dominee Johan Picardt sprak van "steenhopen gebouwd door grouwsamen barbarische en wreede reuzen, huynen, giganten." In feite is het de mankracht binnen de samenleving geweest die met behulp van ossen, touwen, rollers en hefbomen de stenen rechtop in kullen plaatste en met behulp van een aarden wal de dekstenen erop schoof. Dat veronderstelt, net als bij de Maltese tempels, gemeenschapszin en een vorm van leiderschap.

Deze grafkamers bleven lange tijd in gebruik als gemeenschappelijke begraafplaats. De overledenen kregen voedsel, vaatwerk, vuurstenen bijlen en sieraden mee in het graf. Regelmatig werden er overledenen bijgeplaatst en vonden er rondom het hunebed ceremoniële plaatsen. Het waren 'eeuwige' begraafplaatsen voor de overledenen, maar ook tijdelijke markeringen van hun land en het territorium van de gemeenschap. Ze fungeerden als regionale centra, voor de doden én de levenden.

In de negentiende eeuw werden de hunebedden in kaart gebracht door conservator Willem Pleyte, die er al vroeg foto's van liet maken. In 1912 groef conservator Jan Hendrik Holwerda twee hunebedden op bij Drouwen (D19 en D20). Hunebed D19 bevatte tenminste 400 potten. Enkele decennia later publiceerde de oud-conservator en latere Groningse hoogleraar Albert Egges van Giffen het overzichtswerk De hunebedden in Nederland. De grafkamers van de vroegste boeren in het noorden van Nederland zijn de meest iconische prehistorische overblijfselen in ons land.

Doggerland. Verdwenen wereld in de Noordzee (05/06 – 31/10)

In deze succesvolle tentoonstelling maakten de bezoekers met voorwerpen, films en animaties een tijdreis van een miljoen jaar en ontdekten een verdwenen prehistorische wereld in de Noordzee. Dat verhaal begint in de IJstijden, toen de bodem van de Noordzee meestal droog stond. In een uitgestrekt en vruchtbaar landschap leefden mammoeten, wolharige neushoorns, reuzenherten, Neanderthalers en de eerste moderne mensen. Na de laatste IJstijd kregen de Doggerlandbewoners te maken met klimaatveranderingen. Door stijgend zeewater en een enorme tsunami verdween die prehistorische wereld zo'n achttien jaar geleden onder de golven. Doggerland is nu de grootste archeologische vindplaats van Europa. Vele sporen en voorwerpen zijn te vinden op de bodem en stranden van de Noordzee. Honderden Doggerlandvondsten, vaak recent verworven of in bruikleen verkregen, waren te zien. Verzamelaars, liefhebbers en onderzoekers troffen ze aan langs de branding, in vissersnetten en bij onderwateropgravingen.

Onderzoek en samenwerking

De tentoonstelling maakte deel uit van een breed publieks- en onderzoeksproject over Doggerland, dat gesteund wordt door het Postma-Bosch Fonds en het Mondriaan Fonds. Daarbinnen wordt samengewerkt met de Universiteit Leiden, Universiteit Utrecht, Rijksuniversiteit Groningen, TNO-GDN, Deltares, RCE, Archeologie Rotterdam, Stichting Stone, Werkgroep pleistocene zoogdieren en de Werkgroep Steentijd Noordzee. Het Doggerlandboek kwam tot stand met steun van de RCE en de Provincie Zuid-Holland.

Vormgeving

KEEN Blikverruimers

Bruikleengevers

Archeologie Rotterdam/BOOR, Naturalis Biodiversity Centre (Leiden), Natuurhistorisch Museum Rotterdam, achtentwintig particuliere bruikleengevers.

Uitgelicht Rondom Doggerland

Neanderthaler krijgt gezicht

Twintig jaar geleden werd in Zeeland een wenkbrauwboog van een Neanderthaler gevonden, die zo'n 50.000 tot 70.000 jaar geleden leefde. Uit onderzoek door de Universiteit Leiden en het Max Planck Instituut in Leipzig bleek dat het ging om een stuk schedel van een stevige jonge man. Opvallend is de holte achter zijn kenmerkende forse wenkbrauwboog. Die bleek te zijn ontstaan door een onderhoudse, onschuldige tumor. Iets dergelijks was niet eerder vastgesteld bij Neanderthalers.

De onderzoekers gaven de jonge Neanderthaler de bijnaam Krijn. Om hem een wetenschappelijk verantwoord gezicht te geven, werd Kennis & Kennis Reconstructions Ingeschakeld. Deze 'paleo-artists' gebruikten daarvoor de kenmerken van het Noordzeefossiel, digitale matches met vergelijkbare Neanderthalschedels en de meeste actuele kennis over Neanderthalers en hun uiterlijk, zoals oog-,

haar- en huidskleur. Er was uitgebreide media-aandacht voor de reconstructie, die uiteraard samen met het originele fossiel in de expositie werd getoond.

Strandstruindagen (22/08 en 23/10)

Op deze dagen combineerden in totaal ruim 500 deelnemers een strandwandeling met het speuren naar aangespoelde overblijfselen uit het verre verleden. Langs de branding zijn elke dag prehistorische werktuigen van vuursteen, gewel en bot en fossielen te vinden, daar terechtgekomen door opgespoten zand van de Noordzeebodem. Bij de BLOW Kitesurfschool, op het strand van De Zandmotor (Kijkduin/Den Haag), waren Doggerland-experts aanwezig om de vondsten te bekijken en te interpreteren. Ze legden uit hoe en waar men moest zoeken, beantwoordden vragen en vertelden over bijzondere strandvondsten.

Uitgelicht

Rondom Doggerland

Fotowedstrijd

In de meivakantie werd een wedstrijd georganiseerd waarbij mensen op zoek gingen naar bijzondere strandvondsten. Zij deelden hun strandvondsten door middel van Ingezonden foto's. Dat leverde 173 inzendingen op. De jury, bestaande uit Dick Mol (amateur-paleontoloog), Linda Dielemans (schrijfster kinderboek *Onder de golven*) en Hester Loeff (conservator Koninklijk Zeeuws Genootschap der Wetenschappen) concludeerde dat Robin Viek de hoofdprijs ontving met de tekst: "De compositie van de foto op het strand wekt de indruk alsof de vondst net is schoongespoeld door de zee. De mooie belichting toont de glans van het voorwerp (patina) waardoor direct te herkennen is dat het om een echt oud voorwerp gaat: een mesolithische kernbijl."

Onder de golven

Kinderboekenschrijfster en archeologe Linda Dielemans schreef het boek *Onder de golven*. Illustrator Djenné Fila maakte er illustraties bij. Het boek wisselt hoofdstukken over de geschiedenis en archeologie van Doggerland af met verhalen over het leven in die tijd. Op 11 mei gaven schrijfster en illustrator een livestream kindercollege voor 63 toehoorders.

Lesbrief

Voor de geschiedenislessen bij het tijdvak Jagers en boeren is de lesbrief *Doggerland* ontwikkeld. Deze lesbrief bevatte alle informatie die leerkrachten nodig hadden om hun leerlingen kennis te laten maken met deze archeologische vindplaats zoals een digibordles, een werkblad met opdrachten en suggesties voor in de klas.

Pracht en Precisie (vanaf 05/06)

Eind 2020 was de expositie *Pracht en Precisie* gereed. Het publiek kon deze tentoonstelling pas bezichtigen vanaf de heropening op 5 juni. *Pracht en Precisie* is een expositie over de collectie gesneden stenen, bestaande uit 6.300 cameeën, Intaglio's, cilinderzegels, stempelzegels en zegelafdrukken. Na sluiting van het Geldmuseum in 2013 zijn 4.300 voorwerpen aan het RMO overgedragen. Het andere deel van de collectie is zelf bijeengebracht. Deze versie van *Pracht en Precisie* was deels een herhaling uit 2016. Nieuw waren gemmen uit een schenking van Robbert Lunsingh Scheurleer en cameeën uit de The Content Family Collection. De Amerikaanse kunstenaar Stephen Sack maakte een serie foto's van gemmen, die de wanden van de zaal sieren.

Vormgeving

Kors de Waard (Potztausend)

Langs de Duitse limes (03/07 – 02/10)

Journalist Joost Vermeulen en fotograaf Mark Rammers volgden, in opdracht van het Duits Verkeersbureau, het spoor van de Romeinse limes door Duitse dorpen, valleien en bossen. Deze foto-expositie toonde de meest bijzondere plekken. In het Duitse deel van de limes (de Obergermanische-Raetische limes) maakten de Romeinen een begrenzing door bomen en begroeiing weg te kappen over een strook van ruim zeshonderd kilometer lengte en veertig meter breedte. Daarop werd een pad aangelegd, bewaakt door houten wachttorens. Aan de voorkant verrees een houten palissade. Later is deze vervangen door een aarden wal met gracht, en in Beleren door een stenen muur. Verspreid over het achterland lagen kleine en grote forten. Rond 260 n.Chr. raakte de Obergermanische-Raetische limes in verval, door invasies van Germaanse stammen en een politieke crisis binnen het Romeinse Rijk. In de negentiende eeuw werden de Romeinse resten herontdekt. Het grensgebied is deels gevisualiseerd: wachttorens zijn gereconstrueerd, delen van de palissade herbouwd en in Saalburg werd een fort herbouwd.

Foto © Mark Rammers

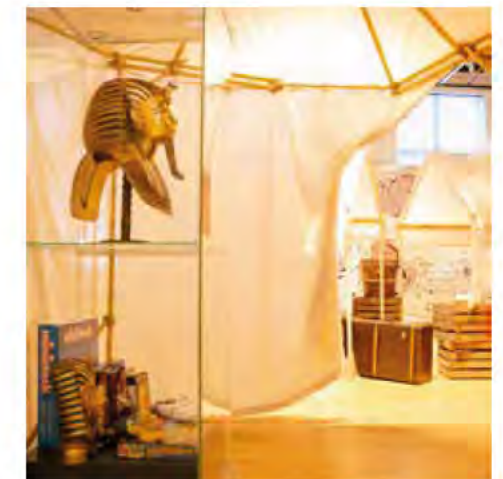
Op zoek naar Toetanchamon (05/06 – 31/10)

In deze kindertentoonstelling maakten kinderen met codes, spellen en raadsels kennis met het graf van de beroemdste farao. Zij namen een kijkje in het Egyptische dodenrijk, onderzochten de koningsmummie in een laboratorium en leerden met behulp van DNA-onderzoek en röntgenfoto's hoe hij eruit zag en wie zijn moeder was. Hierdoor ontdekten ze wat Toetanchamon zo bijzonder maakt dat iedereen hem ruim drieduizend jaar later nog kent. In de expositie waren grafbeeldjes, amuletten en een papyrus met hiërogliefen te zien uit de tijd van Toetanchamon, en een boemerang met zijn naam. Er waren kopieën van zijn gouden masker, grafschilderingen en replica's uit zijn graf. Vanwege het coronavirus waren alle interactives met sensoren en voeten te bedienen. In 2022, honderd jaar na de vondst van het graf, wordt de expositie herhaald met aanpassingen op het gebied van virtual reality en aandacht voor het 200-jarig jubileum van de ontcijfering van het hiërogliefenschrift.

Partners
Djoser Family,
Kidsweek

Bruikleen-gevers
Rijksmuseum
Boerhaave,
particulieren

Vormgeving
Kors en Pim
de Waard
(Potztausend)
met illustraties
van Philip
Lindeman

God op Aarde: keizer Domitianus (vanaf 17/12)

In december opende een Internationale tentoonstelling over Domitianus, keizer van het Romeinse Rijk van 81 tot 96 n.Chr. De bezoeker volgde het leven van de keizer, zijn familie en zijn voorgangers. Domitianus werd keizer op 29-jarige leeftijd. Zijn regeringsperiode geldt als een van de gouden tijden van het Imperium. Toch is hij vermoord en na zijn dood bespot, verguisd en uiteindelijk vergeten. In de expositie wordt de vraag gesteld of het historische beeld van een wrede keizer genuanceerd dient te worden. Die vraag en zijn leven zijn geïllustreerd aan de hand van portretten en standbeelden, fragmenten van muurschilderingen en mozaïeken uit villa's en paleizen, beelden van goden en godinnen, sieraden, glaswerk, servies en grafmonumenten van de elite. Tevens waren voorwerpen uit het dagelijks leven te zien, zoals schoenen en schrijfstiften van Domitianus' soldaten. Projecties en (3D-)reconstructies geven een beeld van het leven in Rome in de eerste eeuw n.Chr.

Met vader Vespasianus en broer Titus vormde Domitianus de Flavische dynastie. Kunst en literatuur vlerden hoogtij. Opmerkelijke historische gebeurtenissen vonden plaats, zoals de verwoesting van Jeruzalem (70 n.Chr.) en de uitbarsting van de Vesuvius (79 n.Chr.), waarbij Pompeï en Herculaneum onder de lava verdwenen. Domitianus bouwde aan een thans nog herkenbaar Rome: zijn paleis op de Palatijn, de boog van Titus, het stadion dat zijn vorm aan het huidige plein Piazza Navona gaf. Hij voltooidde het Colosseum.

Samenwerking

De tentoonstelling en de bijbehorende publicaties zijn gerealiseerd in nauwe samenwerking met Claire Stocks (Universiteit Newcastle), Nathalie de Haan, Eric Moormann en Aurora Raimondi Comenesi (Radboud Universiteit Nijmegen). Vanuit Italië werden zij terzijde gestaan door Claudio Parisi Presicce en Maria Paola del Moro (Roma Capitale, Sovrintendenza Capitolina ai Beni Culturali). Het RMO is hen erkentelijk en is trots dat de expositie na

Leiden in Rome te zien is, in de Mercati di Tralano Museo del Foro Imperiali.

De expositie is onderdeel van een onderzoeksproject dat zich richt op de mechanismes van innovatie in de Oudheid: Anchoring Innovation. Het wordt gedragen door een team van Nederlandse classicist, oudhistorici, archeologen en universiteiten, verenigd in de onderzoeksgroep OIKOS. Dit project wordt gefinancierd door het NWO-Zwaartekracht-programma.

Vormgeving

Studio Marleen Bos, Bureau Caspar Conijn, Studio Wendy Rommers

Met financiële steun van

Het onderzoeksprogramma Anchoring Innovation, VriendenLoterij, Mondriaan Fonds, Stichting Zabawas, Labrys Reizen en de RCE (Indemnifitgarantie namens OCW).

Brukeengevers

Allard Pierson (Amsterdam), Badisches Landesmuseum (Karlsruhe), British Museum (Londen), Chesters Roman Fort and Museum (Corbridge), De Nederlandsche Bank (Amsterdam), Leids Papyrologisch Instituut, Miguel John Versluys (Amsterdam), Musée du Louvre (Parijs), Musei Vaticani (Vaticaanstad), Museo Archeologico del Campi Flegrei (Bacoli), Museo Archeologico Nazionale (Napels), Museo Archeologico San Lorenzo (Cremona), Museo del Sannio (Benevento), Museo Nazionale Romano (Rome), Museum het Valkhof (Nijmegen), Ny Carlsberg Glyptotek, (Kopenhagen), Parco Archeologico del Colosseo Antiquarium Palatino (Rome), Parco Archeologico di Pompei (Pompeï), Sistema Musei di Roma Capitale (Rome), Staatliche Antikensammlungen und Glyptothek (München), The Fitzwilliam Museum (Cambridge), The J. Paul Getty Museum (Malibu), The Metropolitan Museum of Art (New York), Vindolanda Trust, Chesterholm Museum (Hexham)

Uitgelicht Rondom Domitianus

App

Met een app maakten bezoekers op interactieve wijze kennis met het leven van de Flavische keizers in Rome, en Domitianus in het bijzonder. Romeinse figuren als een kapster en gladiator nemen de gebruiker mee naar 96 n.Chr., het jaar waarin de keizer werd vermoord. Met zijn dood kwam de vergetelheid: de bouwwerken van zijn hand in Rome bleven staan, maar Domitianus' beelden werden vernietigd en zijn naam verwijderd van gebouwen en objecten. De app geeft antwoord op vragen als: wat betekent het om herinneringen uit te wissen en wat weten we eigenlijk over deze keizer? Het spelen van de acht mini-games in de tentoonstelling duurt ongeveer 30 minuten. Voor thuis en in Rome zijn er verdiepende levels. De app werd gemaakt door Entertainment Game Apps Ltd., in samenwerking met de Universiteit van Newcastle en het RMO.

Audiotour

Bij de tentoonstelling werden audiotours ontwikkeld voor volwassenen en voor kinderen vanaf 8 jaar. De volwassenentour biedt verdiepende verhalen over Domitianus en zijn tijd. Voor kinderen heeft de audiotour de vorm van een ontdekkingstocht met spellen, vraagstukken en opdrachten.

Toneelvoorstelling

Theatergroep Alun maakte de toneelvoorstelling *Een keizer sterft niet in bed* als aanvulling op de tentoonstelling. De voorstelling neemt de toeschouwer mee naar het jaar 81 n.Chr. Keizer Domitianus en zijn vrouw Domitia Longina geven een persconferentie, waarin ze het negatieve beeld dat historici van zijn regeringstijd schelpen, willen bijstellen. Ze gaan in op vragen over hun gezinsleven, roddels, vijanden, vreemde affaires en de wrede uitspattingen die aan Domitianus worden toegedicht. Vanaf de heropening in 2022 wordt de voorstelling twee keer per maand gespeeld.

Retourtje Verleden (vanaf 05/06)

Sinds vijftig jaar is archeologisch onderzoek een standaardonderdeel van bouwactiviteiten langs het spoor. Dit was de aanleiding voor een expositie, die laat zien hoe archeologie en spoorwegen ruim 180 jaar met elkaar verbonden zijn: van prehistorische objecten langs de Betuweroute tot de vondst van Middeleeuwse topstukken in de stadsgrachten van Delft, zoals een vroeg zeventiende-eeuwse telescoop. Halverwege de negentiende eeuw werden tijdens spoorwerkzaamheden incidenteel vondsten gedaan. In de eerste helft van de twintigste eeuw nam de archeologie een sprong en werden systematische opgravingen bij spoorwegprojecten verricht. Dat mondde eind vorige eeuw uit in officiële richtlijnen voor onderzoek.

Hierdoor heeft ProRail het Nederlands erfgoed beschermd en de archeologie als wetenschap sterker ontwikkeld.

Retourtje verleden is tot stand gekomen in samenwerking met en door medefinanciering van ProRail, het bedrijf dat het spoorwegnetwerk beheert. ProRail publiceerde gelijktijdig het boek *Sporen in de archeologie. 25 jaar onderzoek onder de rails*. Voor families was er een route langs spoorvondsten in de opstelling Archeologie van Nederland.

Vormgeving
KEEN Blikverruimers

Actualiteiten

Maastricht centraal (26/08 – 17/12)

In februari kocht het museum een verzameling Limburgse vondsten, gefinancierd door vriendenvereniging RoMeO, met als aanleiding hun vijftigjarig jubileum. De collectie omvat vroegmiddeleeuwse sieraden, Romeins glas, prehistorisch gereedschap en aardewerk.

Zoetekauw (05/06 – 27/10)

Deze presentatie vertelde over de teelt van suikerriet in de Oudheid en hoe rietsuiker in de loop van de Middeleeuwen in Nederlandse huishoudens verscheen. Tafelsuiker werd vanaf de vierde eeuw n.Chr. geproduceerd in het huidige Bangladesh en India, nadat ontdekt was hoe suiker uit

suikerriet gewonnen wordt. De teelt was lucratief en verspreidde zich vanaf 500 n.Chr. vanuit het huidige Iran naar het gehele Midden-Oosten en het Middellandse Zeegebied. De voordelen van rietsuiker bleven niet onopgemerkt, zodat het vanaf de Middeleeuwen steeds meer werd gebruikt. *Zoetekauw* was een studentenproject van de Leidse Faculteit der Archeologie. Zij verzorgden de publicatie *Sweet Tooth: The Journey of Sugar from East to West / Zoetekauw: De reis van suiker tussen Oost en West*.

Bruikleengevers
Bijzondere Collecties Universiteit Leiden, Rijksmuseum Boerhaave

Het werk van de archeoloog (vanaf 16/11)

Deze bescheiden tentoonstelling in de vaste opstelling Oude Nabije Oosten is de eerste in een reeks over specialisten binnen de archeologie en een ode aan de jong overleden aardewerkspecialist Olivier Nieuwenhuys (1966-2020). Zijn werk was gericht op het Keramisch Neolithicum (7000-5300 v.Chr.), de vaak over het hoofd geziene periode die volgt nadat de eerste dorpen en landbouw verschijnen in het Midden-Oosten. Met zijn onderzoek naar de productie en de betekenis van (gebruiks-)aardewerk voor de mensen in die tijd heeft

Nieuwenhuys de kijk op dit tijdvak veranderd. Onlosmakelijk verbonden met zijn werk is de voormalige RMO-opgraving op Tell Sabi Abyad, gelegen in de Balikhvallei in het noorden van Syrië. Met deze presentatie herdacht het museum een betrokken medewerker, een internationaal kenner en de echtgenoot van restaurator Renske Dooijes. In samenwerking met het RMO, het NINO, Leids Universiteitsfonds, LDE Centre for Global Heritage and Development, en de Faculteit der Archeologie werd een hybride symposium georganiseerd ter nagedachtenis (zie hoofdstuk 2.3).

Digitale tentoonstellingen

Op de website is er sinds 2020 aandacht voor kleine onderwerpen die uitstekend functioneren als virtuele presentaties. Na zestien digitale exposities in het eerste coronajaar is besloten hiermee op een iets minder

frequente basis door te gaan. Met 5.813 online bezoeken van deze pop-up tentoonstellingen (in vergelijking met de 23.000 bezoeken van 2020) is de belangstelling verminderd.

Onderwerp	Samensteller
Koning Urzana's Assyrische struisvogels	David Kertai
Een scherp oog	Ruurd Halbertsma
Beelden met fantoompijn	Daniel Soliman en Anna de Wit
Bronnen van de geheime oorsprong	Tom Buijtenorp (extern)
Werk in het oude Egypte	Daniel Soliman

Uitgelicht

Schenking RoMeO

Dit artikel van Annemarieke Willemsen verscheen uitgebreider in RMO Magazine.

Op 26 augustus bestond vriendenvereniging RoMeO vijftienvijftig jaar. Om dit jubileum te vieren financierde de vereniging de aankoop van een groep bijzondere Limburgse bodemvondsten. Het betrof zesendertig voorwerpen uit de prehistorie, de Romeinse tijd en de vroege Middeleeuwen, gekocht uit de nalatenschap van een Belgische verzamelaar. Ze vullen een lacune in de collectie uit het zuiden van Nederland, en dus in het verhaal dat het RMO daarover weet te vertellen. Het museum is zijn vrienden dankbaar voor deze genereuze donatie.

Het grootste deel van de aankoop zijn vijfde, zesde en zevende-eeuwse Merovingische sieraden, kralensnoeren en gebruiksvoorwerpen. Ze zijn afkomstig uit graven op en rondom het Vrijthof van Maastricht, het hart van de eeuwenoude binnenstad. Daar, rondom de basiliek van Sint-Servaas, lagen kerkhoven waar duizenden mensen zijn begraven met hun persoonlijke bezittingen. Honderden graven zijn in de loop van de twintigste eeuw opgegraven en de objecten die daarin gevonden zijn, worden in Maastricht bewaard. Honderden liggen er nog. In de jaren zestig en zeventig zijn bij werkzaamheden tientallen graven en losse voorwerpen aangetroffen, die lokaal via een antiekzaak zijn verhandeld.

Een van de reguliere bezoekers was Gerard Gorissen (1936-2005) uit Maasmechelen, een bankdirecteur, kunstliefhebber en bibliofiel. Hij startte zijn verzameling in de vroege jaren zestig en bleef een fanatiek verzamelaar tot aan zijn dood. Dit resulteerde in een collectie van ongeveer 150 voorwerpen. In de jaren tachtig maakte Gorissen een getypte inventaris met ingeplakte foto's en objectbeschrijvingen, steeds voorzien van herkomstinformatie. Het grootste deel van zijn collectie werd via een van zijn zoons aangeboden op een veiling in Antwerpen. Een lid van de vriendenvereniging maakte het museum attent op deze veiling, met de vraag of het wel in orde was dat deze Nederlandse bodemvondsten werden geveild. Wat volgde waren weken overleg met het veilinghuis, de verkoper, collega's van de Gemeente Maastricht, museummedewerkers en archeologen in Belgisch en Nederlands Limburg. Het bleek voor alle partijen wenselijk, juist vanwege de Nederlandse herkomst, dat het RMO voorwerpen voor de Rijkscollectie aan zou kopen.

Van de zesendertig aangekochte stukken zijn er vijftienvijftig Middeleeuws. Daaronder zijn topstukken, zoals een schijffibula met vogelkoppen, een paar oorknoppen met almandijn, een bronzen gesp, rlemdecoratie en kralenkettingen van barnsteen, amethyst en bergkristal. Tevens zijn er gebruiksvoorwerpen zoals een bronzen sleutel en een wle-rookschaal. Zes voorwerpen zijn te dateren in de Romeinse tijd, waaronder een intacte glazen kan. Het oudst is een aardewerken urn uit de Bandkeramiek, zo'n 7000 jaar geleden.

Het belang van de vroegmiddeleeuwse voorwerpen ligt in hun zeldzaamheid en fraaheid, gecombineerd met hun vindplaats. Maastricht was in de Merovingische tijd de grootste stad van Nederland en een van de belangrijkste plaatsen in het Merovingische rijk, dat vooral het huidige België en Noord-Frankrijk omvande. Het RMO bezit weinig vondsten uit vroegmiddeleeuws Maastricht, al is er een legaat van voorwerpen die in 1822 op de Sint-Pietersberg zijn gevonden, kreeg het museum in 1998 een kralensnoer van het Vrijthof en kocht in 1995 een handjevol grafvondsten bij een antiquair. Met deze vijftienvijftig voorwerpen erbij bezit het RMO de beste collectie Maastrichtse vondsten buiten Maastricht. Het is het voornemen deze met Limburgse collega's te publiceren. Alle kralen uit de schenking maken vanaf 2022 deel uit van de tentoonstelling 5000 jaar kralen.

Koning Urzana's Assyrische struisvogels

David Kertal, conservator

Musasir was een onafhankelijk koninkrijkje in de bergen van het huidige Iraaks Koerdistan. Urzana, koning van Musasir in de 8e eeuw v.Chr., liet zijn koninklijke rolzegel maken door de beste zegelsnijders uit het naastgelegen Assyrië. Hij koos voor een tafereel van een gevleugelde genius die met twee struisvogels strijdt, en voegde een inscriptie toe. Het is mogelijk dat Urzana struisvogels had gezien in de koninklijke dierentuinen van Assyrië. Op de rolzegel symboliseren ze waarschijnlijk de chaos

die buiten de 'beschaafde' wereld te vinden was. Deze rolzegel is één van de eerste objecten uit het oude Nabije Oosten die in een Europese collectie terecht kwam: hij werd aan het einde van de achttiende eeuw gekocht door Graf von Schwachhelm, de Oostenrijkse ambassadeur in Istanbul. Later kwam hij in het bezit van het Koninklijk Penningkabinet. Hij is in 2013 overgedragen aan het RMO.

Struisvogels

Struisvogels, leeuwen, olifanten en rijdpaarden waren inheems in het huidige Irak en Syrië. Assyrische koningen vertelden trots hoe ze op deze dieren jaagden en ze verzamelden voor hun dierentuinen.

Irak, ca. 715 v. Chr.

Inscriptie in spijkerschrift

De toevoeging van een persoonlijke inscriptie was zeldzaam. Deze inscriptie vertelt dat dit de rolzegel is van Urzana, koning van Musasir, en geeft aan dat er beschermende krachten aan werden toegeschreven.

Irak, ca. 715 v. Chr.

Een oud duplicaat

Het RMO bleek zonder het te weten al vanaf 1835 een zwavelafgietel van Urzana's rolzegel te bezitten. Deze stond tot 2013 bekend als 'een rolzegel uit de Perzische tijd met onbekende herkomst'.

Replica, aangekocht in 1835.

Buitenland

Met reizende tentoonstellingen wordt geld verdiend én een verhaal over de collectie verteld. Het museum bereikt hiermee regelmatig meer bezoekers dan jaarlijks in Nederland.

De tentoonstelling *Egypt - Land of Discoveries* is in vijf Japanse steden te zien geweest. Hoewel alle venues doorgang vonden, bleef door de coronamaatregelen het aantal bezoekers relatief laag (286.684). In het Bunkamura Museum (Tokyo) was de expositie maar 37 dagen geopend vanwege een lockdown en in Yamaguchi moest de opening worden uitgesteld. Net als in 2020 werd de installatie van de objecten via camera's gevolgd vanuit Leiden. De hulp van een tolk Nederlands-Japans was hierbij onmisbaar. Een onafhankelijke Japanse restaurator voerde in opdracht van het RMO conditiechecks uit. De expositie reist na Japan nog twee jaar naar vermoedelijk Seoul (Arts Centre, Calligraphy

Museum) en zeker naar drie Australische steden: Perth (Western Australian Museum), Canberra (National Museum), en Darwin (Museum and Art Gallery of the Northern Territory).

De tentoonstelling *Queens of Egypt* was na een jaar uitstel enkele zomermaanden te zien in het Canadian Museum of History in Gatineau (24.957 bezoekers). Dit concept was gebaseerd op *Koninginnen van de Nijl* (2016) die het RMO in samenwerking maakte met het Museo Egizio in Turijn.

De samenwerking met Tunesië voor de herinrichting van het museum in Kerkouan werd opnieuw uitgesteld. Omdat hierbij wetenschappers en studenten uit Tunesië en Nederland betrokken zijn, kan het project niet gestart worden bij beperkingen in reisebewegingen.

	Doel 2021/22	2018	2019	2020	2021
Bezoekers	360.000 totaal	359.000	154.883	118.000	311.641
Omzet	n.v.t.	€197.000	€474.237	€605.480	€148.700
Locaties		Brugge	Brugge	Nagoya	Shizuoka
		Montreal	Washington	Shizuoka	Tokyo
					Sendai
					Yamaguchi
					Hyogo
					Gatineau

Nederland

Bij initiatieven buiten de Leidse muren vormen collectie-mobiliteit, zichtbaarheid en samenwerking de uitgangspunten. Het RMO zet met een meerjarenprogramma de archeologie van het Noordzeelandschap op de kaart. De tentoonstelling *Doggerland* reist door naar vier musea in de kustprovincies. Het verhaal van *Doggerland* laat de Nederlandse archeologie zien als onderdeel van de archeologie van Noordwest-Europa. Rondom een herkenbaar symbool (de Noordzee) worden thema's als geschiedenis, erfgoed, natuur, cultuur, wetenschap en verleden, heden en toekomst verbonden.

Doggerland op reis	Waar
02/22 - 08/22	Natuurmuseum Fryslân (Leeuwarden)
10/22 - 02/23	Futureland (Rotterdam)
03/23 - 10/23	Huis van Hilde (Castricum)
11/23 - 11/24	Ecomare (Texel)

Het Limburgs museum neemt in 2022 Romeinen langs de Rijn in aangepaste vorm over. Met dit museum is tevens een coproductie opgezet over het Romeinse villaalandschap in Zuid-Limburg, die in 2024 in Leiden en aansluitend in Venlo en Heerlen te zien is.

In voorbereiding

01/22	Foto's: archeologie van Yemen
01/22	5000 Jaar kralen
04/22	Foto's: rock art Himalaya
06/22	25 boeken die geschiedenis schreven (i.s.m. UB Leiden)
06/22	De Nijl (Kinderproject)
06/22	Het dodenboek van Qenna
06/22	Op zoek naar Toetanchamon II
09/22	Foto's: street art Caïro
10/22	Byblos: 's Werelds oudste havenstad
04/23	We Were Kings
06/23	Fort Fectio
10/23	Het Jaar 1000: Nederland in de Ottoonse Wereld
04/24	Romeinse villa's in Zuid-Limburg
04/24	De Samnieten

Uitgelicht

Het jaar 1000

Dit artikel van Annemarieke Willemsen en Raphaël Rijntjes verscheen uitgebreid in het RMO Magazine.

Een wens van conservator Willemsen is het maken van een tentoonstelling over Nederland in de tiende en elfde eeuw. Die periode valt tussen de vroege Middeleeuwen, goed belicht door eerdere exposities als Gouden Middeleeuwen en Dorestad, en de late Middeleeuwen. De meeste museumbezoekers hebben geen beeld van de tussentijdse tijd. Terwijl dat 'midden van de Middeleeuwen' interessant is, met bijvoorbeeld 'de grote ontginningen', klimaatverandering en de opkomst van steenbouw. Of omdat het hoogste gezag in Nederland bij bisschoppen lag, geregeerd door een keizer in Duitsland. En omdat de eerste millenniumwisseling erin viel, die gepaard ging met een ondergangstemming.

De tentoonstelling krijgt de vorm van een evocatieve reis door Nederland, die eindigt bij de palts in Nijmegen, waar de Duitse keizer Otto II en zijn Byzantijnse vrouw Theophanu op bezoek zijn. Daarnaast verschijnen een publieksboek, een korte film, een educatief programma met intergeneratoneel leren en een escape game. Voor zo'n project is een begrijpelijk beeld van deze periode nodig, gebaseerd op een inventarisatie van alle vondsten, structuren en objecten. Dankzij de honorering van een aanvraag bij het Mondriaan Fonds zette het RMO Raphaël Rijntjes in, een kunst- en bouwhistoricus die in dit tijdvak gespecialiseerd is. Een eerste stap in dit driejarige traject was het analyseren van de elgen collectie uit dit tijdperk. Tegelijk werd contact gelegd met gemeentelijke archeologische diensten en universitaire specialisten, die studenten bij het onderzoek gaan betrekken. Bijzonder is de samenwerking met het Koninklijk Nederlands Instituut in Rome, waar een deel van het onderzoek wordt uitgevoerd.

Uit de eerste gesprekken met historici, letterkundigen, bouwhistorici en archeologen blijkt dat een overzicht van de tiende en elfde eeuw ook in andere vakgebieden ontbreekt. Bronnen zijn er echter wel. Zo maakte de

conservator handschriften van de Koninklijke Bibliotheek, Ed van der Vliet, een lijst van handgeschreven boeken en fragmenten uit die eeuwen in Nederlandse collecties. Dat zijn er meer dan 600, waarvan zeker 200 codices. Er mogen exemplaren geleend worden.

De moeilijkste beslissing is wat er niet gedaan wordt. Daarom is er een strikte tijdsbegrenzing tot de tiende en elfde eeuw. Geografisch is het lastiger. 'Nederland' bestaat niet in deze tijd: de grensregio's met het huidige België en Duitsland horen er dus bij. Maar het gezag zetelt in Paderborn, of zelfs in Rome, er wordt gereisd en gehandeld, en de elfde eeuw eindigt met de eerste kruistocht naar Jeruzalem. In de expositie wordt 'Nederland' daarom in de context van de toenmalige wereld geplaatst.

Wel de griffioen

Het RMO bezit een mozaïek uit de Hagia Sophia (Istanbul); een stuk met "een vliegende griffioen in wit veld en staande op de achterpoten", met twee tulpen op de achtergrond. De herkomst was in 1802 genoteerd als "Constantinopoli e rudibus S. Sophiae": de ruïnes van het bisschoppelijke paleis om de eigenlijke kerk/moskee heen. Qua stijl sluit het aan bij Noord-Italiaanse mozaïeken uit de tiende/elfde eeuw. De griffioen komt in de tentoonstelling.

Niet het duifje

Bij de eerste selectie zat deze gouden hanger, in 1995 aangekocht als een Merovingische, zesde-eeuwse grafvondst uit Maastricht. Later is op stijlvolle gronden redelijk overtuigend aangetoond dat het een fatimidsch-Islamitisch product van rond 1000 zou zijn. In een Frans zesde/zevende-eeuws grafveld bleek echter een vrijwel identiek vogeltje gevonden te zijn, gedateerd in 550-600. Daarmee is deze duif helaas gevlogen voor Het Jaar 1000.

De elfde eeuw

Jaar 1000	Keizer Otto III opent in Aken het graf van Karel de Grote
Jaar 1000	Harald II Blauwtand verenigt Denen en Zweden
Jaar 1000	Viking Leif Eriksson reist van IJsland naar Noord-Amerika
Na Jaar 1000	Eerste ketters in Europa
1007	Laatste Vikingen voor poorten Utrecht en Tiel
1025	Laatste vermelding van eland en bruine beer in wat nu Nederland is
1026	Keizerin Gisela, vrouw van Koenraad II, bevalt in Oosterbeek van een zoon
1066	Slag bij Hastings
1096 - 1099	Eerste kruistocht, met ook Nederlandse kruisvaarders
ca. 1100	Eerste tekst in Middelnederlands op schrift

Activiteiten

Er zijn 309 activiteiten georganiseerd met 36.385 deelnemers, van wie 32.648 online (2020: 20.245 / 2.852). Het is de optelsom van lezingen, congressen, kinderevenementen, onderwijs, en evenementen, vaak in samenwerking met partners, zoals bij de 111 cursusdagen. Het zijn activiteiten die de deelnemers met andere ogen naar de collectie laten kijken en nieuwe verhalen laten horen. Het zijn activiteiten die voor gelaagdheid en diversiteit in de kennisoverdracht zorgen. Net als in 2020 konden enkele evenementen geen doorgang vinden. Dat betrof de tweedehandsboekenmarkt, de Nacht van Ontdekkingen en de RMO-bijdrage aan de Japanmarkt. Wel fungeerde het museum op 15 maart, midden in de coronasluiting, als stemlokaal. Ruim 1.800 stemgerechtigden brachten die dag hun stem uit in de entreezaal.

Op 5 juni, de dag waarop de musea heropenden, werd de Museumnacht digitaal georganiseerd. Vanuit de tempelzaal werd een geurenworkshop van Erfgoed Leiden uitgezonden, evenals een speedlezing van de Hortus Botanicus en een bijdrage van de Sterrenwacht. Het RMO nam in een videowandeling, een mengvorm van fictie en non-fictie, de digitale bezoekers mee in een verhaal over Toetanchamon en de ontdekking van zijn graf.

Tijdens het Leiden International Film Festival (04/11) draalde in de tempelzaal de spektakelfilm Black Panther. Een film over het fictieve Afrikaanse koninkrijk Wakanda met een politieke agenda en een dosis Afrofuturisme. Conservator Soliman vertelde vooraf welke plek het oude Egypte in de film inneemt en hoe acteur Chadwick Boseman zich in deze

oude cultuur verdiepte. Het vertonen van de film was een eerste activiteit op weg naar de tentoonstelling We Were Kings, over de invloed van het faraonische verleden op kunst, film en muziek.

Een ruime week later werd de traditionele Midden-Oosten Cultuurmarkt omgezet in een avond van het Midden-Oosten. Er waren verkoopkramen, muziek van Trio Qasyoun en Mosaic Man & Loradeniz, interviews met Nadia Bouras, Herman Obdelijn en Paolo de Mas over hun nieuwste boeken en een lezing van Forough Sajadi over Perzische miniaturen in Nederlandse musea.

Theatergroep Aluin speelde drie avonden (17/11 - 19/11) de voorstelling Ilias, het Griekse epos van Homerus, in de tempelzaal. In een bewerking van Erik Snel richtte Aluin zich op de absurditeit van de oorlog en op de wreedheden van de agressor Griekenland. In de regie van Victorine Plante werd een knipsoog naar de superhelden van Marvel gegeven: Ilias toont goden, halfgoden en godgeleijde mensen die elkaar met superkrachten proberen te vernietigen. Deze uitvoering was een samenwerking met de Stadspodia Leiden.

Vlak voor de sluiting probeerden onderzoekers van de Faculteit der Archeologie in een Past-at-Play Lab te achterhalen hoe spelletjes in de Oudheid werden gespeeld. In dit experimentele onderzoek speelden bezoekers drie weekenden lang spelletjes uit het verre verleden én elgentijdse games over de Oudheid, en deelden hun ervaringen met de onderzoekers.

Mediabereik

	Doel 2021	2018	2019	2020	2021
Persberichten	n.v.t.	31	36	27	22
Artikelen print	750	602	398	387	473
Artikelen online	Incl.	974	1.069	1.088	627
Radio/Televisie	50	51	33	41	47
Mediawaarde print	€1.800.000	€2.846.000	€1.869.000	€1.783.000	€2.320.000
Mediawaarde online	€700.000	€329.000	279.000	547.000	€757.000
Totaal	€2.500.000	€3.175.000	€2.148.000	€2.330.000	€3.077.000

Juist in een jaar waarin het museum ruim vijf maanden was gesloten, was publieksbereik door middel van media-aandacht van belang. Het aantal vermeldingen daalde, maar de totale mediawaarde steeg met 32% door toename van aandacht in grote mediamerken. Er verschenen paginagrote artikelen over Doggerland en de reconstructie van Neanderthaler Krijn in de NRC, Volkskrant en Trouw, maar ook in The Guardian, de Standaard, de Tagesspiegel, de Groene Amsterdammer en Elsevier, tot Kidsweek en Internationale paleontologische en archeologische special interest media. Het gezicht van Krijn ging online de wereld over. Op radio en tv kwamen Doggerland en Krijn achttien maal aan bod, van NOS Journaal, Jeugdjournaal en Nieuwsweekend, tot reportages op het strand van de Zandmotor. Krijn sloot het jaar af met een vermelding in de top 10 van Wetenschapsbeelden 2021 van de Volkskrant.

De media-aandacht voor God op aarde: keizer Domitianus kwam net voor de december-lockdown op gang met 102 vermeldingen. Er werd een persreis naar Rome met negen journalisten georganiseerd, om deze tentoonstelling ter plaatse van context te voorzien en Italiaanse brulkeenggevers te bezoeken. Museum en medewerkers waren aanwezig in zeventenveertig RTV-producties over tentoonstellingen, onderzoek en collecties. Zo was conservator Jasper de Bruijn te zien in NPO Klokhuis in een aflevering over spiegels, ontving conservator Lara Weiss Tussen Kunst en Kitsch voor een Egypte-special en zijn er opnames gemaakt voor drie afleveringen van de NPO-serie Kijken op gevoel. De conservatoren Egypte gaven in NOS Radio, NOS Journaal en RTL Nieuws meermaals toelichting bij nieuwsberichten uit Egypte. Zo spraken zij over de vondst van een nederzetting nabij Luxor en de verhuizing van de koningsmummies naar het nieuwe Museum voor Egyptische beschaving.

Hoogste vijf mediawaarde	2021
Neanderthaler Krijn/Doggerland	€438.416
Domitianus	€268.500
Doggerland	€176.311
Malta	€136.000
Hout uit Fort Velsen	€101.000

Digitaal bereik

Medium	Doel 2024	2018	2019	2020	2021
E-mailnieuwsbrief	82.500	53.277	56.328	60.209	66.512
Facebook	95.000	85.792	85.234	92.233	100.029
YouTube	70.000	53.800	47.143	62.917	668.490
Instagram	30.000	4.190	6.988	10.819	15.002
LinkedIn	5.000	2.015	2.965	4.048	4.548
Pinterest	3.000	1.573	1.805	2.281	2.658
Twitter	12.000	8.582	9.289	9.951	10.753
www.rmo.nl	600.000	624.066	442.591	418.582	628.888
www.rmo.nl (unieke bezoekers)	350.000	417.401	288.594	278.854	365.643

Website

Na enkele jaren met dalende cijfers zit het websitebezoek in de lift. Een oorzaak was de aanvankelijke verplichting om tickets vooraf te reserveren. Vanaf juni bleven bezoekers online boeken, vanwege de plaatszekerheid die dit oplevert bij beperkte openstelling. De doorlopend toegevoegde SEO-gegevens aan de achterkant van de website leverden resultaat op, evenals de gunstige zoekmachine-indexering van webpagina's.

In het kader van verbetering van de toegankelijkheid voor blinden en slechtzienden is de website aangepast aan de eisen die de overheid stelt aan digitale toegankelijkheid. Daarmee voldoet het museum aan de toegankelijkheidsnormen op niveau A en AA. De aanpassingen zijn gericht op de software die blinden en slechtzienden gebruiken om websites te lezen.

Archeologie op de Kaart

Het RMO heeft in 2016 samen met de RCE in 2016 de (onderwijs)applicatie www.archeologieopdekaart.nl ontwikkeld, waarin archeologische voorwerpen per tijdvak aan hun vindplaats gekoppeld zijn. Om meer bezoekers te werven is een kleinschalige online marketingcampagne via

Facebook gestart. Het jaarresultaat was 34.293 bezoekers, een verdriedubbeling ten opzichte van 2020 (11.892).

Sociale media

Het museum heeft 1.775 volgers op het YouTube kanaal met 668.490 weergaves per ultimo december. Dat is een hoog aantal en het gevolg van advertenties voor kinderen (trailer Toetanchamon en trailer Doggerland). Zonder deze trailers is het aantal weergaves 251.477, vooral dankzij de aandacht voor Doggerland (171.214 weergaves). Om het succes op YouTube te behouden is het noodzakelijk de professionalisering, in kwaliteit van de video's, verder uit te bouwen. Omdat enkele tentoonstellingen door de sluiting niet meer toegankelijk waren, zijn er door de afdeling communicatie en door regisseur Paul Kramer videorondleidingen gemaakt om bezoekers via YouTube alsnog een blik op de zalen te gunnen. Dit werd gewaardeerd en daarom is besloten tijdens de looptijd van de Doggerland en Malta videorondleidingen aan te bieden. Mede door opname op de webpagina van The Guardian bereikte de video over Doggerland een groot publiek.

Videorondleiding door	Tentoonstelling	YouTube-bezoek
Daniel Sollman	Verbeelding van Egypte	3.280
Jasper de Bruin	Romelnen langs de Rijn	9.515
Jasper de Bruin	Mini-colleges: Romelnen in Nederland (4x)	16.485
Jill van der Sterren	Glas	5.440
Luc Amkreutz	Tempels op Malta (NI/Eng)	8.336
Luc Amkreutz	Doggerland (NI/Eng)	45.948
Luc Amkreutz	Mini-college over Doggerland	14.535
Totaal		103.539

De online strategie vanaf de sluitingen in 2020 werd voortgezet. Dat betekende frequent posten van berichten, plaatsen van meer filmpjes en interactie met geïnteresseerden. Zo deelden de conservatoren hun kennis door, verspreid door het land, de connectie tussen lokale archeologie en de collectie in het museum te leggen. Dit resulteerde in de zomerreeks RMO Buiten:

Naam	Titel	Waar	YouTube	Instagram	Facebook
Jasper de Bruin	Romelns Valkenburg	Opgraving en Torenmuseum Valkenburg	1.777	2.091	10.295
Ruurd Halbertsma	De Laocoöngroep inspireert	Paviljoen Weigelegen Haarlem	515	1.710	12.050
David Kertal	Langs de rivieroever	Oude Rijn Leliden en NINO	618	1.426	8.813
Sasja van der Vaart-Verschoof	Vorstelijke ontdekkingen	Oss	1.558	2.799	15.419
Daniel Sollman	Sporen van Koptisch Egypte	Kathedraal Heilige Maagd Maria, Amsterdam	373	4.146	21.672
Annemarleke Willemsen	Vroegmiddeleeuws Rijnsburg	Merovechpark, Rijnsburg	471	1.407	10.192
Lara Weiss	Egyptomania in Nederland	Piramide van Austerlitz	475	2.104	15.128
Totaal			5.787	15.683	93.569

Door continue wijzigingen van algoritmes op de platforms en het groeiende online aanbod, wordt het steeds moeilijker om een groot organisch bereik te behalen. Om de zichtbaarheid te vergroten werden derhalve betaalde socialemediacampagnes ingezet. Op de valreep van 2021 werden hiermee 100.000 volgers op Facebook en 15.000 volgers op Instagram behaald. Het aantal nam op Facebook met 8,5% en op Instagram met 38% toe. Hiermee behoudt het museum zijn zevende positie in de top tien van Nederlandse museale Facebookpagina's. De wekelijkse quiz op Instagram werd voortgezet. De 45 quizzen behaalden 300 deelnemers per quiz. Hoewel er geen extra aandacht uitging naar Twitter en LinkedIn, was er een stabiele organische groei in de hoeveelheid volgers. Twitter wordt vooral ingezet als platform voor wetenschappelijk nieuws en het delen van berichten van de conservatoren.

RMO Thuis

Op de website werden, net als in 2020, onder de noemer RMO Thuis online activiteiten en downloads aangeboden. Voor volwassenen waren dat videorondleidingen, digitale minicolleges, livestreamlezingen en downloadbare audiotours; voor kinderen kleurplaten, Lego-bouw instructies, knutselopdrachten, spelletjes en speurtochten via Google Streetview. Verreweg het meest populair was het Egypte-aanbod in relatie tot de vaste opstelling en de kindertentoonstelling over Toetanchamon.

	2020	2021
Online bezoekers	17.775	15.136
Downloads	8.025	11.613

1.2 Leeromgeving

	Doel 2024	2018	2019	2020	2021
Primair onderwijs fysiek	10.000	11.582	18.476	6.773	2.808
<i>Incl. docent in de klas</i>	Incl.	1.163	1.433	1.353	-
Primair onderwijs digitaal				111	5.205
Voortgezet onderwijs fysiek	12.500	18.258	15.700	3.436	1.406
<i>Incl. docent in de klas</i>	Incl.	2.461	2.458	543	-
Voortgezet onderwijs digitaal				350	1.868
mbo/hbo/wo	5.000	8.471	9.724	4.568	4.073
Totaal scholieren	27.500	38.311	43.900	15.238	15.360
Individueel 0-12 Jaar	17.500	23.822	21.824	12.406	14.819
Individueel 13-18 Jaar	5.000	4.893	4.110	2.477	2.093
Totaal individueel	22.500	28.715	23.649	14.883	16.912
Totaal school en individueel	50.000	67.026	67.549	27.643	32.272

Onderwijsprogramma's

Primair onderwijs	Voor wie	Status
Archeoloog In een uur	groep 5 t/m 8	
Rondleiding Egypte of Romeinen	groep 5 t/m 8	
Les Egypte of Romeinen	groep 5 t/m 8	Niet aangeboden
Met Vos en Haas naar het museum	groep 1 t/m 4	
Myth Hunters: The Greeks (Engels)	year 1 to 6	Niet aangeboden
Schervenworkshop	groep 5 t/m 8	Niet aangeboden
Tureluurtje Archeologie van Nederland	groep 3 en 4	
Tureluurtje Klassieke Wereld	groep 5 en 6	Niet aangeboden
Primair onderwijs in de klas		
Vier digitale lesbrillen	groep 5 t/m 8	Doggerland nieuw
Museumdocent in de klas: vijf lessen	alle niveaus	Niet aangeboden
Projectweekpakket Egypte, Mythologie of Vikingen	alle niveaus	
Livestream rondleidingen (twee)	groep 5 t/m 8	
Livestream museumlessen (twee)	groep 5 t/m 8	Nieuw
Voortgezet onderwijs		
Egypte	onderbouw havo/vwo	Niet aangeboden
Egypte Challenge	onderbouw vmbo	Niet aangeboden
Epigrafieworkshop Grieks en/of Latijn	gymnasium 3 t/m 6	Niet aangeboden
Examenworkshop Grieks en/of Latijn	gymnasium 6	Vernieuwd
Geschiedenis van Nederland	onderbouw vmbo/havo/vwo	Niet aangeboden
Grieken	onderbouw havo/vwo	Niet aangeboden
Herodotos' Egypte: mythe en werkelijkheid	vwo/gymnasium 4 t/m 6	Niet aangeboden
Rondleiding Grieken, Egypte, Romeinen of Klassieke Wereld	onderbouw	
Rondleiding Domitianus	alle niveaus	Nieuw
Kennismaking met de Klassieken	gymnasium 1 en 2	
Romeinen	onderbouw vmbo/havo/vwo	Niet aangeboden
Schervenworkshop	alle niveaus 1 en 2	
Stadswandeling Leiden en de Oudheid	havo/vwo/gymnasium 4 t/m 6	
Workshop Erfgoedwils	alle niveaus	Niet aangeboden
Rondleiding Verboden te verzamelen	vmbo 1 t/m 4	

Voortgezet onderwijs in de klas	Voor wie	Status
Digitale lesbrief Beeldvorming	alle niveaus	
Digitale lesbrief vroege Middeleeuwen	havo/vwo 4	
Digitaal lespakket Moeten we Domitianus cancelen?	gymnasium 3 t/m 5	Nieuw
Hulp bij je profielwerkstuk	havo/vwo 4 en 5	
Museumdocent in de klas: vijf lessen	alle niveaus	Niet aangeboden
Livestream rondleidingen (vier)	alle niveaus	
Livestream museumlessen (twee)	onderbouw alle niveaus	Nieuw

In de eerste vijf maanden verving het nieuwe aanbod aan livestreamrondleidingen en digitale museumlessen de reguliere programmering. Na de zomer werd een beperkte selectie museumlessen, workshops en interactieve rondleidingen voor po en vo aangeboden. Dat was gelimiteerd vanwege de restricties, ook in de groepsomvang per zaal. De impact van de coronagevolgen laat zich behoorlijk voelen. Programma's die niet aangeboden worden, raken uit het geheugen van museumdocenten en aan nieuwe oproepkrachten kan de inhoud niet worden overgedragen. Na de coronarestricties duurt het derhalve enige tijd voordat het educatieve aanbod weer net zo veelzijdig is als voor 2020, waarbij het museum ervan overtuigd is dat digitaal en fysiek aanbod naast elkaar blijven bestaan.

Er is begonnen met de ontwikkeling van aanbod voor visueel beperkten. Een publieksdienstmedewerker, zelf slechtziend, was door de sluiting in de gelegenheid aan dit aanbod te werken. Er kwam een workshop met rondleiding over de afdeling Egypte tot stand. Tijdens dit programma, over de tempels van Egypte, staat een hands-on beleving centraal en worden er replica's en authentieke voorwerpen in het museum aangeraakt. Een tweede programma (workshop in een educatieve ruimte zonder museumbezoek) is vrijwel gereed.

Zoals ieder jaar werden de eindexamenworkshops voor gymnasialen vernieuwd. Vanaf de start van de tweede helft van het schooljaar zijn de thema's Plinius & Martialis (Latijn) en Homerus' Illas (Grieks) beschikbaar voor de examenleerlingen. Voor de midden- en bovenbouw van het gymnasium werd bij de Domitianustentoonstellingen het digitale lespakket *Moeten we Domitianus cancelen?* ontwikkeld, in samenwerking met een medewerker van het onderzoeksprogramma Anchoring Innovation. Voor alle leerlagen werd bij Domitianus een interactieve fysieke en digitale rondleiding ontwikkeld: een actieve kennismaking met de keizer. Eind november werd de tweede Intergymnasiale Sprekerswedstrijd georganiseerd, in samenwerking met de DebatUnie.

Voor het vmbo is de rondleiding *Verboden te verzamelen?* in het leven geroepen: een programma waarbij leerlingen (in het museum of digitaal) discussiëren over erfgoed-dilemma's bij objecten uit verschillende verzamelgebieden. Het RMO sluit zo aan bij het vakkenpakket en de interesse van leerlingen die geen geschiedenislessen volgen, maar via vakken als Nederlands, maatschappijleer en burgerschap te maken krijgen met argumentatieleer en actuele ontwikkelingen in het debat over erfgoed, zoals de discussies over teruggave.

Voor het mbo zijn twee rondleidingen ontwikkeld die aansluiten bij het vak Burgerschap, een verplicht onderdeel van iedere mbo-opleiding. Beide rondleidingen worden ook digitaal aangeboden. De rondleiding *Egyptenaren:*

Wie waren wij? sluit aan bij de sociaal-maatschappelijke dimensie, en behandelt thema's als identiteit, religie, cultuur en traditie. De interactieve rondleiding *Romeinen: van ruilhandel tot bitcoin* sluit aan bij de economische dimensie, en behandelt thema's als geld, arbeid, produceren, consumeren en duurzaamheid. Beide programma's sluiten aan op de belevingswereld van de studenten en tonen de relevantie van archeologische voorwerpen voor het leren in het heden.

De Jaarlijkse Week van het Geld voor het primair onderwijs, georganiseerd met de Rabobank, vond geen doorgang. Het partnerschap met vijf scholen (Stedelijk Gymnasium Leiden, Stanislascollege Delft, Erasmiaans Gymnasium Rotterdam, Gymnasium Novum Voorburg en het Lyceum Ypenburg Den Haag) stond door de sluitingen tot september op een laag pitje. Met docenten is wel lesmateriaal ontwikkeld voor in het museum en op school. Met JINC, een organisatie die kinderen helpt bij een goede start op de arbeidsmarkt, zijn enkele 'bliksemstages' in het museum georganiseerd.

Digitale lespakketten

Het museum biedt digitale lespakketten voor primair en voortgezet onderwijs, waarin docenten materiaal vinden ter voorbereiding op een bezoek of voor reflectie achteraf. Het daadwerkelijke gebruik is lastig meetbaar. Bij de Doggerlandtentoonstelling werd voor het primair onderwijs een lesbrief ontwikkeld. Nadat de reconstructie van Neanderthaler Krijn een nieuwsitem werd, nam het aantal downloads van de lesbrief toe, zeker voor een tijdelijk product bij een tentoonstelling.

Downloads lesbrieven	2020	2021
Egyptepakket	6.856	5.235
Ijstijd	3.650	1.456
Dummie de Mummie	1.081	565
Kruip in de huid van een Romein	1.057	766
Vikingen	Niet gemeten	534
Mythologie	Niet gemeten	397
Doggerland	N.v.t.	668
Totaal	12.644	9.121

Kinderbezoek

Vanwege vijf maanden sluiting, bezoekrestricties in de zomer en een drukbezocht museum daarna, is besloten geen knutselactiviteiten te organiseren. In plaats daarvan waren alle speurtochten vanaf de heropening gratis. Dit zorgde voor een betere spreiding door de zalen.

Kinderbezoek	Doel 2021-2024	2018	2019	2020	2021
Kerstvakantie (januari)	Incl.	1.603	1.695	822	0
Voorjaarsvakantie	Incl.	2.690	2.916	2.371	0
Meivakantie	Incl.	1.799	1.758	0	0
Zomervakantie	Incl.	4.090	4.430	4.851	5.073
Herfstvakantie	Incl.	2.998	1.849	1.951	3.060
Kerstvakantie (december)	Incl.	1.648	1.175	0	0
Totaal	10.000	14.828	13.823	9.995	8.133
Afname speurtochten en audiotours					
Speurtochten (5)	n.v.t.	6.450	5.331	2.638	ca. 10.000
Audiotours (6), ook 18+	35.000	51.209	48.226	19.778	7.297

MuseumJeugdUniversiteit

	2018	2019	2020	2021
Deelnemers	1.090	1.179	506	569

Het RMO is een van de vijftig musea waar Kindercolleges van de MuseumJeugdUniversiteit gevolgd worden. Het doel is kinderen tussen de acht en twaalf jaar kennis te laten maken met het museum als onderzoeksinstituut.

In 2009 was het RMO bedenker en initiatiefnemer van dit succes. De meeste colleges zijn online gegeven. Bij drie najaarscolleges kwamen de deelnemers naar het RMO toe.

Datum	Spreker	Afkomstig van	Titel
07/02*	Luc Amkreutz	RMO	Wie leefden er in de prehistorie op de Noordzeebodem?
07/03*	Petra Hogenboom	RMO	Waarom is Toetanchamon zo wereldberoemd?
11/04*	Annemarleke Willemsen	RMO	Hadden ze in de Middeleeuwen ook huisdieren?
09/05	Lara Welss	RMO	Wat gebeurt er op een Oudegyptische begraafplaats?
06/06*	Huub Pragt	Zelfstandig	Wat komt er volgens de oude Egyptenaren na het leven?
05/09	Jerry Hulsman	ProRail	Kun je met de trein naar vroeger reizen?
10/10	Daniel Sollman	RMO	Wat was het levelingsplan van de oude Egyptenaren?
07/11	Patricia Kret	Universiteit Leiden	Hoe beschermde een Romein zich tegen ziekte en pech?
12/12*	Nathalie de Haan	Radboud Universiteit	Wat zou jij doen als je een Romeinse keizer was?

* online

Academisch onderwijs

De conservatoren en restauratoren verzorgen gastcolleges, zowel in als buiten het museum.

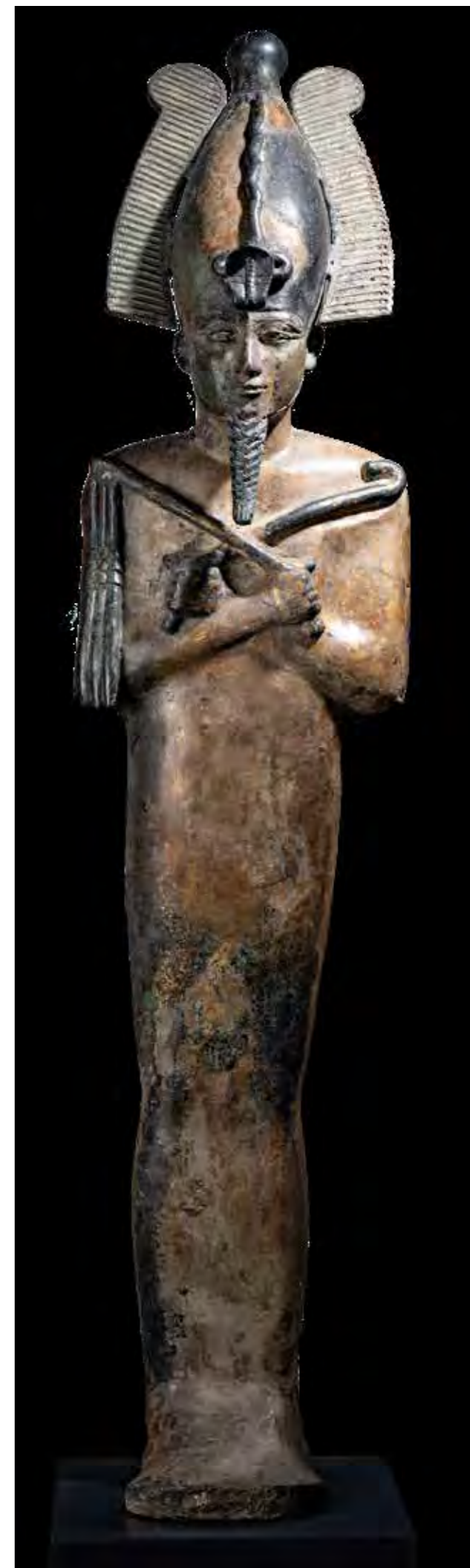
Datum	Medewerker	Onderwerp	Instituut en opleiding
21/01 (3x)	Petra Hogenboom	Research in progress: P. BM EA 10798	Universiteit Leiden, MA Egyptology
16/02 (5x)	Eliza Jacobi	Behandeling van documenten beschreven met ijzergallusinkt	UvA, MA conservering en restauratie
22/02*	Daniel Soliman	Dummie de Mummie: een Egyptisch lichaam als de ondode, exotische ander	Radboud Universiteit, BA cultuurwetenschappen
29/03 t/m 17/05*	Ruurd Halbertsma	Reeks materiële cultuur van Etrurië en Rome	Universiteit Leiden, BA GLTC
23/09	Lara Weiss	(How) to display human remains	Universiteit Groningen, MA religie en museum
08/10	Ruurd Halbertsma	Ancient Greek art	Universiteit Leiden, BA kunstgeschiedenis
12/10	Annemarieke Willemsen	Intellectuele decoratieprogramma's	KNIR, minor Rome/ Florence
14/10	Lara Weiss	Household cults	Universiteit Leiden, BA ONOS
15/10	Lucas Petit	Provenance and provenience	Reinwardt Academie, Amsterdam
21/10	Ruurd Halbertsma	Travelling tales: Greek myths	Universiteit Leiden, MA Mediterrane culturen
09/11	Annemarieke Willemsen	Dorestad: centrum van handel en uitwisseling	KU Leuven, archeologie
09/11	David Kertai	In conversation	Wolfson College, Universiteit Oxford, BA en MA
21/11	Daniel Soliman	Inleiding Egyptische zalen	Universiteit Leiden, MA CAC
30/11	Lara Weiss	Inleiding archeologie	Universiteit Leiden, BA archeologie
01/12	Daniel Soliman	Rondleiding Egyptische zalen	Universiteit Leiden, BA archeologie
02/12	Daniel Soliman	De vorming van de Egyptische collectie	Universiteit Leiden, BA archeologie
19/12	Lucas Petit	Materiële cultuur van het Nabije Oosten	Douane opleiding en Inspectie

* online

Volwassenenonderwijs

Bij dit onderwijs faciliteert het RMO cursusorganisaties door zalen beschikbaar te stellen. Door de sluiting van ruim vijf maanden werden behoorlijk wat cursussen geannuleerd.

Doel	2018	2019	2020	2021
	232	183	165	111
Cursusorganisaties/dagen	2018	2019	2020	2021
Antiek Toerisme	7	20	26	15
Arte del Disegno	36	35	18	6
Diana de Wild	31	11	7	3
HOVO	28	7	45	0
Huis van Horus	9	3	2	0
Huub Pragt Egyptologie	35	33	18	12
Margreet Steiner	0	0	4	3
Mehen	2	8	3	2
National Geographic	0	0	0	5
Nederlands als tweede taal (NT2)	0	0	0	4
Oudweb/Conens en van Wiechen	7	8	3	0
Psefas Mozaïekkunst	1	3	0	0
R. de Boer	0	0	1	0
Thoth	16	14	5	1
Vrije Academie	63	41	33	60
Totaal	222	183	165	111

Collegereeks fatale vrouwen (10/10 - 14/11)

In de reeks *De muzen in het museum* gaf Hans Smolenaars (voormalig docent Grieks en Latijn, UvA) zes colleges over vooraanstaande Griekse en Romeinse auteurs. Smolenaars behandelde literaire teksten over vrouwen die op kritieke momenten in hun geschiedenis een belangrijke rol speelden. De deelnemers bestudeerden Helena, Clytemnestra, Cassandra, Phaedra, Camilla, Medea en Jocasta in de teksten van Homerus, Aeschylus, Sophocles, Euripides, Vergilius, Ovidius en Seneca. Daarnaast keek Smolenaars naar opvattingen over deze vrouwen in de antieke en latere kunst. Vazen en voorwerpen dienden hierbij als illustratie.

Collection Egypte webinars (12/05 - 30/06)

Deze live webinars van National Geographic vormden een aanvulling op het door hen uitgegeven verzamelwerk *Collection Egypte*. Vanuit het RMO belichtten egyptologen in vijf avonden thema's uit hun vakgebied.

Datum	Spreker	Afkomstig van	Titel
12/05	Olaf Kaper	Universiteit Leiden	Goden en magie in het oude Egypte
26/05	Athena van der Perre	KU Leuven	De familie van Toetanchamon
09/06	Daniel Sollman	RMO	Ontdekkingen, recente ontwikkelingen en opgravingen
23/06	Lara Weiss / Wouter Claes	RMO / KU Leuven	Nederlandse en Belgische egyptologie
30/06	Daniel Sollman	RMO	Digitale tour over de Egyptische zalen

Nederlands als tweede taal (11/10 - 01/11)

Eind september startte, in samenwerking met het Erfgoedhuis Zuid-Holland, de pilot *Taaltraining voor Nieuwe Nederlanders vanuit musea*. Tijdens vier taallessen, die de cursisten als onderdeel van hun inburgeringsprogramma volgden, maakten ze via de collectie kennis met aspecten van het begrip 'cultuur'. Ze maakten vergelijkingen tussen hun eigen cultuur en de oude culturen waarmee ze in het museum in aanraking kwamen en hoe we in de huidige samenleving omgaan met deze aspecten. De pilot krijgt in 2022 een vervolg. NLtraining en Stichting Vluchtelingenwerk organiseerden de lessen.

Week van de Klassieken (08/04 - 18/04)

Het thema van de *Week van de Klassieken* was de Inclusive Oudheid. Heeft iedereen toegang tot de Oudheid, via school, museum of universiteit? En doet ons beeld van de Oudheid recht aan de diversiteit van de antieke wereld? Dit thema gaf aanleiding tot online lezingen, symposia en discussieavonden.

Ken-uw-Klassieken Pubquiz (08/04)

Zo'n driehonderd deelnemers, verdeeld in eenenvijftig teams van klassici, studenten, docenten en oudheidsfans, gingen de strijd aan. Ze voltooiden vanuit huis zes rondes van tien vragen. De winnaar van deze digitale tiende editie van deze Pubquiz was het team πίνωμεν (Pinōmen) en bestond uit medewerkers van de universiteiten van Leiden, Amsterdam en Cambridge: Luuk Hultink, Leonie Henkes, Jörn Soerink, Nathasja van Lulijn, Silvio Roggo en Tazuko van Berkel. Ook in 2019 namen zij de wisselbeker mee naar huis. De kennis van de deelnemers werd op de proef gesteld door quizmasters Hugo Koning en Casper de Jonge en de juryvoorzitter was Ineke Sluiter, bijgestaan door Daniël Bartelds. Zij zijn verbonden aan de Universiteit Leiden.

Hermaion-livestream (08/04)

Uitgeverij Hermaion is een educatieve uitgeverij op het gebied van klassieke talen en cultuur. De eerste twee lezingen werden verzorgd door de auteurs van de examenbundels en hadden betrekking op de onderwerpen voor het eindexamen Grieks (Illas) en Latijn (Plinius en Martialis) van 2022. Ruurd Halbertsma sloot de middag af met een lezing waarin hij de Illas combineerde met het thema van de Week van de Klassieken.

Van Hellas tot Himalaya (09/04)

Tijdens deze avond, georganiseerd door Marika van Aerde (Universiteit Leiden), werd het thema van de 'Inclusive Klassieken' besproken, met een focus op de integrale rol van de Mediterrane wereld in een globale context. Naast archeologische en tekstuele bronnen uit Byzantium, Bactrië, India en Zuid-Oost Azië, kwamen thema's als wetenschappelijke inclusiviteit en de impact van koloniale negentiende-eeuwse studies aan bod. Met bijdragen van Rishika Dhumal, Joanita Vroom, Mink van IJendoorn, Milinda Hoo en Miko Flohr.

Inclusive Antiquity in the Community (10/04)

Sarah Bond (Universiteit Iowa) voerde een livestream gesprek met Young Richard Kim (Universiteit Illinois in Chicago) over het *Humanities Impact Program*, dat door hem is ontwikkeld. Ze bespraken hoe dit programma bijdraagt aan het inclusiever, diverser en toegankelijker maken van de bestudering van en het onderwijs over de Oudheid. Na afloop begeleidde Daniëlle Slootjes (Radboud Universiteit) een Q&A met beide sprekers.

Klassieken in China (11/04)

Waarom werd Latijn eerst gezongen in China? Hoe kwam een volvin met de tweeling Romulus en Remus in Noord-oost-China terecht? Wetenschappers Chen Mo en Sven Günther vertelden over de westerse klassieken in China.

Van Aksum tot India (11/04)

De oudheid kende een diversiteit aan culturen en beschavingen, met talrijke interacties en onderlinge contacten. In de documentaire *Van Aksum tot India* lieten Leidse archeologen spraakmakende voorbeelden van dit soort intercultureel contact zien.

Toekomst van de Romereis (12/04)

Labrys Reizen organiseerde een lezingenmiddag voor iedereen die zich met de organisatie van de klassieke schoolreis naar Italië of Griekenland bezighoudt. Men deelde ideeën hoe deze reizen duurzamer kunnen worden opgezet.

Het inclusieve gymnasium (14/04)

Docenten en schoolleiders discussieerden over het gymnasium en inclusiviteit. De centrale vraag was hoe we ervoor zorgen dat we het gymnasium zo toegankelijk mogelijk maken. En hoe inclusief is de Oudheid die op het gymnasium aan bod komt? Zes panelleden spraken hierover in dit symposium, ingeleid en gemodereerd door Casper de Jonge en Hugo Koning (Universiteit Leiden).

Dies Latinus IX (15/04)

Tijdens deze negende editie gaf Casper Porton (Addisco Onderwijs) een livestream demonstratie, waarin hij in het Latijn het spreken van Latijn voor iedereen inzichtelijk en aantrekkelijk maakte.

De Oudheid in zwart-wit (15/04)

Een livestream discussie in samenwerking met Stichting Zenobia over etnisch-culturele diversiteit en Oudheidstudies. Welke rol speelt de Oudheid in hedendaagse politieke debatten over identiteit? Hoe gaan we om met de koloniale wortels van klassieke archeologie en Oudheidstudies? De panelleden waren Ruwan van der Iest (Universiteit Groningen), Miko Flohr (Universiteit Leiden) en Rosa van Gool (classica en Volkskrant-correspondente). De discussie werd gemodereerd door Inger Kuln (Universiteit Virginia).

De Spartanen (16/04)

Ondanks de nogal gewelddadige reputatie van de Spartanen, in deze tijd populair onder extreemrechtse groeperingen, was hun samenleving complexer en inclusiever dan gewoonlijk wordt voorgesteld. De Britse emeritus professor Stephen Hodkinson vertelde erover.

De lezer gegroet (16/04)

Een literaire avond met Kader Abdolah en Sana Valiulina, die werden geïnterviewd over hoe ze de Oudheid in hun recente boeken, respectievelijk een hervertelling van 1001 Nacht en *Een wolf bij zijn oren pakken*, toegankelijk weten te maken.

Mijn moeder de Romein (17/04)

Kristien Hemmerchts onderzocht in deze Homeruslezing van het Nederlands Klassiek Verbond de invloed die de teksten, verhalen en citaten op haar en haar werk hebben gehad. Hemmerchts beschreef haar gemengde gevoelens over de klassieken in haar leven, om te eindigen bij waardering.

Tussen de ruïnes van Palmyra (18/04)

In het kader van de Werelderfgoeddag vertelde Theo de Feyter over zijn werk en ervaringen als kunstenaar in Syrië. Vanaf de jaren tachtig reisde hij regelmatig naar dit land en legde hij het erfgoed vast in tekeningen, gouaches en schilderijen.

Echte kunst is slechts door de Grieken gemaakt (18/04)

De Europese 'herontdekking' van Assyrië (rond 1840) riep de vraag op of Assyrische sculpturen artistieke waarde hebben in relatie tot de klassieke Griekse sculpturen. Conservator David Kertai vertelde hoe dit uitgangspunt de omgang met andere oudheden heeft gevormd en vertekend.

Samenwerkingen**Coördinatoren**

RMO en Tresoar (Leeuwarden)

Partners

Allard Pierson, Nederlands Klassiek Verbond, Addisco Onderwijs

Sponsors

Uitgeverij Athenaeum-Polak & Van Genneep, Uitgeverij Omniboek

Mediapartners

Uitgeverij Virtùmedia

Partners

Roma Aeterna, Uitgeverij Hermaion, Lampas, Vereniging Classici Nederland, Vereniging Vrienden van het Gymnasium, Athenaeum Boekhandel, Hereditas Nexus, Primavera Pers, ARCHON, Uitgeverij Prometheus

1.3 De Oudheid en het heden

Tussen de ruïnes van Palmyra (10/10 - 19/12)

Het RMO reflecteert vanuit kennis over de Oudheid op de actualiteit en vice versa. Het museum draagt bij aan het debat over hedendaagse kwesties door middel van activiteiten en tentoonstellingen. Hierbij hoort de aandacht voor de continuïteit van de Oudheid als veranderlijk referentiepunt (receptiegeschiedenis). Kunstenaars ontvangen hierbij een vergoeding voor hun werk.

In deze expositie was een selectie schilderijen, tekeningen en gouaches van Theo de Feyter te zien, gemaakt tijdens zijn reizen door Syrië. Theo de Feyter is kunstenaar en archeoloog. Hij reisde vanaf de jaren tachtig regelmatig naar Syrië. In 2011 zag hij in Palmyra de triomfboog en de Bel-tempel nog staan. De stad was tot dat jaar, toen de burgeroorlog uitbrak, de belangrijkste toeristische bestemming van Syrië. Tijdens de oorlog zijn vele levens verwoest en leed het erfgoed zwaar onder het geweld. De Feyter ging na de verwoesting verscheidene keren terug: in 2017 met journalisten van NRC Handelsblad en in 2019 op uitnodiging van de Syrische Oudheidkundige Dienst. De Feyter maakt zijn kunstwerken voornamelijk op locatie. Alleen zo is het atmosferische te vangen, de effecten in de lucht en de weerschijning op de steenblokken.

Uitgelicht

Amsterdams kunstenaars

De collectie en de archieven worden regelmatig gebruikt door studenten voor scripties en onderzoek. Dit artikel van publieksdienstmedewerker en studente kunstgeschiedenis Emma Verwelj, bewerkt voor dit jaarverslag, illustreert dit.

Bij het onderzoek voor mijn masterscriptie over kunstenaars las ik toevallig dat beeldhouwer Joseph Mendes da Costa (1863-1939) geïnspireerd raakte door objecten uit het RMO. Hier was ik natuurlijk in geïnteresseerd. Daarom heb ik de bezoekersboeken bestudeerd om te kijken of ik hem en andere kunstenaars daarin kon vinden tussen 1888 en 1901. In deze periode ontstonden vernieuwingen in de architectuur en toegepaste kunsten, omdat werd gezocht naar een nieuwe 'nationale stijl'. Waar eerder historische stijlen (zoals gotiek, renaissance en barok) gekopieerd werden, vond men nu inspiratiebronnen in Japan, Indonesië en de niet-klassieke Oudheid. De meeste kunstenaars kwamen niet naar Leiden voor de Griekse en Romeinse beelden, maar voor de (toen) minder voor de hand liggende objecten op de Nabije Oosten- en Egypte-zalen. Een mooi voorbeeld zijn de aapjes die Mendes da Costa maakte. Hij bezocht enerzijds vaak Artis om de levensechte houdingen van de dieren over te nemen en verwerkte anderzijds het abstracte karakter van de Egyptische beeldjes. Deze manier van afbeelden was innovatief en gewaardeerd op de internationale kunstmarkt.

Egypte, 722-322 v.Chr.
Collectie RMO.

In totaal vond ik zestien kunstenaars die het RMO één of meerdere keren bezochten. De gebroeders Antoon en Theo Molkenboer kwamen er regelmatig. Theo was vanaf 1881 directeur van de Rijks Normalschool voor Tekeningen in Amsterdam, portretschilder en kunstcriticus. Voor zijn artikelen in kunstbladen liet hij zich inspireren door de Oudheid. In het archief zijn brieven van hem te vinden met de vraag of hij bepaalde objecten mocht beschrijven en laten afbeelden. Er was dus zeker interesse vanuit deze kunstenaars in de Leidse collectie.

Mendes da Costa, ca. 1899. Collectie Centraal Museum Utrecht. Foto: Centraal Museum Utrecht / Adriaan van Dam.

Uitgelicht

Drie romans

Het overkomt niet veel musea dat er in een jaar drie non-fictie boeken over het museum en de collectie gepubliceerd worden. Het RMO viel deze eer ten deel.

Roofkunst

Een roman van conservator Ruurd Halbertsma over onrust in de Leidse musea en aan de universiteit. Het boek neemt de lezer vanuit Leiden mee naar de ruïnes van Carthago in Tunesië en naar New York, Yale University en Boston. Scènes uit het leven van Jean Emile Humbert, de herontdekker van Carthago, wisselen af met een plot dat zich afspeelt in de huidige tijd, waarin actuele thema's als teruggave van erfgoed en wokeness in de academische wereld een belangrijke rol spelen.

De geheime oorsprong

De Egypte-collectie figureert in een nieuw literair genre in dit boek van Tom Vanderlaken, pseudoniem van Tom Buljtendorp. Een verzamelaar en een journaliste gaan op zoek naar de oortekst van het scheppingsverhaal en worden tegengewerkt door een machtige organisatie die banden heeft met de Orde van Malta en het Vaticaan. In filmische scènes voert Vanderlaken de lezer mee langs bestaande locaties en echte documenten. Met een plattegrond puzzelt de lezer mee in het RMO. Buljtendorp maakte als verdieping de online pop-up tentoonstelling Bronnen van de geheime oorsprong.

Het Isisgeheim

In deze thriller van Jeroen Windmeijer en Jacob Slavenburg draait het verhaal om het gouden beeld van de Egyptische godin Isis, dat opgenomen wordt in een tentoonstelling in het RMO. Conservator Arianna Esposito ontdekt dat het beeld van de Egyptische moedergodin al eeuwenlang een geheim meedraagt. Al snel raken zij en haar collega Thijs verstrikt in een onzichtbaar internationaal netwerk.

De boeken van Halbertsma en Vanderlaken werden online gepresenteerd door de auteurs. Halbertsma werd geïnterviewd over zijn boek door schrijver en presentator Yaël Vinckx.

Wegen naar Rome

In de online blog -en vlogserie *Wegen naar Rome*, gerelateerd aan de Week van de Klassieken, vertellen wetenschappers over hun favoriete romans, films en games over de Oudheid. RMO-medewerker Daniel Sollman droeg hiernaar bij met een blog over het oude Egypte in hedendaagse muziek.

Vooruitblik: We Were Kings

Wereldster Beyoncé verschijnt als de Egyptische koningin Nefertiti op het podium van festival Coachella en Kanye West draagt een gigantische ketting met de valkenkop van de god Horus. In de muziekgeschiedenis van de afgelopen zeventig jaar zien we vaak terug bij jazz-, funk-, soul-, pop-, reggae- en rapartiesten dat zij zich laten inspireren door het oude Egypte en het zuidelijker gelegen Nubië. In de tentoonstelling *We Were Kings* (werktitel, 2023) staat de muziek van artiesten met Afrikaanse roots centraal. Het is een reis door de muziekgeschiedenis, op zoek naar de aantrekkingskracht van het oude Egypte. Met videoclip, audiofragmenten, concertregistraties, foto's en albumhoezen wordt het verhaal van bekende en minder bekende muzikanten en hun band met de oude geschiedenis van het Nijldal verteld. Veel voorwerpen uit de collectie, zoals godenbeelden, juwelen en hiërogliefenteksten op papyrus, illustreren de oorsprong van de Egyptische beeldtaal in de muziekcultuur. Beeldend kunstenaars laten met hun werk zien hoe deze oude culturen nog steeds een plek innemen in de moderne maatschappij.

Voor dit project wordt samengewerkt met een klankbordgroep van externe experts (Afina de Jong, Beylula Yosef, Katayoun Arian, Kiran Sukul, Michael Ghebreab en Richard Kofi), Typhoon als gastconservator en Rob 'Manga' Nanere (DJ) als muziek-expert.

Oog op de Oudheid

Deze serie livestream presentaties en discussies was gewijd aan het thema controversie, met het motto: geen weetjes maar wetenschap. Elke avond bespraken twee wetenschappers of journalisten een onderwerp, met een afsluitende discussie onder leiding van Richard Kroes.

Oog op de ander: een disclaimer vooraf (30/03)

Trigger warnings zijn waarschuwingen waardoor mensen van tevoren weten dat hetgeen ze gaan zien of lezen, schokkend kan zijn. De vraag is of zulke disclaimers nodig zijn als het gaat om thema's als verkrachting of moord in de Oudheid. Ethische vragen verplichten musea na te denken over het al dan niet tonen van menselijke resten. Of zijn we te gevoelig? Oudhistorica Kim Beerden (Universiteit Leiden) en conservator Annemarieke Willemsen bespraken dit spanningsveld.

Oog op je collega: archeologie en geschiedenis (06/04)

Archeologen en historici houden zich bezig met het verleden, maar de eerste groep baseert zich op materiële resten, terwijl de tweede groep inzichten haalt uit teksten. Dat kan leiden tot interessante tegenstellingen. Over het Bijbelse Nubië Oosten suggereren de teksten bijvoorbeeld iets anders dan de vondsten. Het bewijs is dan asym-

Kanye West in de videoclip van het nummer 'Power' (2010), met aan zijn ketting een grote, gouden Horuskop (regisseur: Marco Brambilla, visual effects: Artjail, bron: YouTube)

metrisch. In het geval van Romeins Nederland vullen de categorieën elkaar aan en is het bewijs complementair. Of is het complexer? Archeologen Margreet Steiner en Nico Roymans bespraken de afwegingen.

Oog op het publiek: wetenschap en journalistiek (13/04)

Oudheidkundig onderzoek is pas af als de resultaten zijn overgedragen aan de burger. We financieren de wetenschap immers om er als samenleving verstandiger van te worden. Maar laten de universiteiten hun voorlichting wel voldoende meegroeien met het steeds hoger opgeleide publiek? Beperken klassici hun voorlichting niet te zeer tot het gymnasium? Leggen journalisten, op zoek naar nieuws, het rustige proces van gestage oudheidkundige kenniswinst wel goed uit? Journalist Theo Toebosch en archeoloog Karen Jeneson (Thermenmuseum) legden de dilemma's uit.

Oog op het einde: de Aeneis van Vergilius (20/04)

Het slot van Vergilius' Aeneis is een van de meest bediscussieerde passages uit de Latijnse literatuur. Het debat over deze slotscène is sterk verweven met historische ontwikkelingen in de twintigste eeuw. Klassici Lidewij van Gils en Jörn Soerink bespraken ieder hun eigen perspectief op deze controversiële passage.

2. Collectie- en wetenschappelijke functie

2.1 Erfgoedwet: collectiebeheer

2.2 Centraal podium: zichtbaarheid

2.3 Leeromgeving: kennisoverdracht en onderzoek

2.1 Erfgoedwet: collectiebeheer

De doelstelling is dat de expositiezalen en de depots goed onderhouden zijn, het klimaat op de zalen en in de depots stabiel is en de veiligheidsmaatregelen gecertificeerd zijn. Er zijn geen abnormale afwijkingen geconstateerd in het klimaat. De beveiliging is up-to-date. Bij het collectiebeheer is het doel dat de verzamelingen geregistreerd, gedigitaliseerd en ontsloten zijn. Negentig procent van de voorwerpen moet in tien minuten vindbaar zijn.

Bij de tentoonstellingen zijn loggers geplaatst in vitrines met degradatiegevoelige voorwerpen. De gegevens zijn vergeleken met loggers op zaal. Ondanks de drukte voldeed de luchtvochtigheid in de vitrines aan de wettelijke eisen. Ook zijn loggers geplaatst in het anorganisch atelier, twee archieven en de depotlades met papyri. Het klimaat in de lades met papyri laat behoorlijke verschillen zien, vooral tussen de zomer en de winter. Deze omstandigheden zijn verre van ideaal. In 2022 wordt begonnen het fotografische materiaal te digitaliseren en wordt gekeken naar betere opslagmogelijkheden, eventueel extern. In de reizende tentoonstelling in Japan zijn negen loggers geplaatst. Elke week werden deze uitgelezen door medewerkers van de Japanse venue. Bovendien drie opeenvolgende dagen waarin een airconditioning kapot was, bleven de

temperatuur- en luchtvochtigheidsmetingen binnen de gestelde waarden.

Er is extra depotruimte op de Raamsteeg in gebruik genomen. Hier worden collecties uit Nederland opgeslagen. Er is een werkruimte om verwervingen en bulkcollecties te onderzoeken, te registreren en te fotograferen.

Procedures

Met de inspectie overheidsinformatie en erfgoed is een nulmeting uitgevoerd wat betreft vermissingen. Er zijn 1.294 vermissingen geregistreerd, waarvan het grootste deel al voor 1980 als zoek te boek stond. Schade aan de rijkscollectie wordt gemeld in het erfgoedincidentenregister (DICE). De procedure Controle fysieke staat is op schrift gesteld. Deze procedure is nodig om te voldoen aan de Erfgoedwet, waarin staat dat de actuele fysieke staat van cultuurgoederen moet worden vastgelegd. Met de inspectie overheidsinformatie en erfgoed is afgesproken de verzameling iedere zes jaar te controleren en degradatiegevoelige cultuurgoederen iedere drie jaar. De procedure Uitgaande Bruiklenen is bijgewerkt.

Restauratie en conservering

Door de langdurige sluiting konden objecten waarbij dat normaliter weinig of niet mogelijk is, op zaal worden gecontroleerd. Zo is het puntertje van Hellendoorn, een langdurig bruikleen van het Nationaal Scheepsarcheologisch Depot, schoongemaakt en gecontroleerd op conditie en montage. De Bab el-Gasus mummiekisten zijn van alle aanzichten op hoge resolutie gefotografeerd.

Het schilderij met het zicht op het Forum Romanum van Antonio Joli is behandeld door Marjan de Visser. Bij deze behandeling is het vernis verwijderd en schoongemaakt, zijn oude vullingen verbeterd en is er geretoucheerd om de sleetse delen aan het oog te onttrekken. De figuren op de voorgrond zijn beter zichtbaar geworden en het geheel oogt sprankelender. De lijst is behandeld door restaurator Boudewien Westra. Om de lijst visueel beter naar het schilderij te kleuren is gekozen delen van het snijwerk opnieuw en reversibel te vergulden. Het schilderij is onderdeel van de Domitianus-tentoonstelling.

In de zomer zijn stukken uit de Tang-collectie geconserveerd voor de kindertentoonstelling Op zoek naar Toetanchamon. Deze replica's van vondsten uit het graf van Toetanchamon zijn gemaakt rond 1930 en in het Bijbels Museum terechtgekomen. Na overdracht van de stukken aan het RMO is, na onderzoek naar de vervaardiging en herkomstgeschiedenis, besloten de Tang-stukken op te nemen in de Rijkscollectie. Alle onderdelen zijn bij elkaar gezocht, in elkaar gezet, gefotografeerd en beschreven. Er is gekeken welke stukken geschikt zijn voor de kindertentoonstelling De Nijl (2022). In deze periode werkte Renske Dooljes in Naturalis op zaal aan de restauratie van een gipsen model van de Pithecanthropus Erectus uit de Dubois-collectie. In november is gestart met een metaalrestauratieproject, waarvoor Iris Mahu is aangesteld. Zij werkt aan de conservering en restauratie van kleine objecten met actieve corrosie en is als pilot gestart met de Romeinse munten en fibulae.

De tweede fase van het restauratieproject van de papyrus van Qenna is afgerond. Hiervoor werkte Eliza Jacobi samen met assistent-restaurator Juliet Baines. Na de restauratie en het opnieuw inlijsten van twaalf vellen papyrus zijn nu 23 van de 38 vellen behandeld. De aanvraag bij het Van der Klauw fonds (Vereniging Rembrandt) voor fase 3 van de restauratie in 2022 is gehonoreerd. Vooruitlopend hierop is begonnen met een onderzoek naar de materialiteit (pigmenten, schadevormen en opbouw van het papyrus) van de laatste vijftien vellen. Rene Gerritsen werd ingehuurd om de vellen te fotograferen in opvallend, gepolariseerd, ultraviolet en infrarood licht. Fotograaf Robbert-Jan Looman maakte foto's met scheerlicht en doorlicht. Stagiaire Godelieva van der Randen (UvA) deed onderzoek naar een opvallend schadbeeld bij enkele vellen van de papyrus. Hiervoor zijn drie vellen onderzocht bij de RCE met XRF- en XRD-analyses.

Zij werkte ook aan de collectie koptische perkamenten bladen (132 objecten) en rondde haar stage af met een conditie-inventarisatie en een voorstel voor de restauratie van deze collectie.

Het fotoarchief is geïnventariseerd. Drie glasnegatieven waarvan de emulsielaag los was gelaten, zijn gerestoureerd door fotorestaurator Katrin Pietsch. Tussen alle röntgenfoto's (2.000) zijn mapjes met foto's gevonden met het azijnsyndroom. Deze zijn uit het archief gehaald en omgepakt. Deze foto's worden in 2022 behandeld en gedigitaliseerd in samenwerking met UvA-studenten.

Sarcofaag van Simpelveld

Tijdens de lockdowns liep het restauratieproject van de sarcofaag van Simpelveld door. Gillis Nienhuis (BAMBAM steenhouwers) assisteerde bij het verwijderen van cementlagen die in het verleden rondom de sarcofaag waren aangebracht. Met behulp van een diamantfrees werd het cement verwijderd. Dit was een langdurig en ingewikkeld proces vanwege de kwetsbaarheid van de onderliggende zandsteen. De sarcofaag is na het verwijderen van de oude aanvullingen ontmanteld. De losse fragmenten zijn gefotografeerd en gedocumenteerd. In de loop van april waren alle fragmenten van de sarcofaag ontmanteld en kon het overblijvende deel op een stalen frame worden geplaatst. Daarna kon gewerkt worden aan het consolideren en verlijmen van losse fragmenten, en het terugplaatsen van de bodemfragmenten van de gebroken helft van de sarcofaag op het nieuwe frame. Vrijwel alle onderdelen staan weer op hun plaats. Het laatste wandfragment wordt geplaatst als de binnenzijde niet meer toegankelijk hoeft te zijn (in verband met de aanvullingen). Alle gebruikte vulmaterialen zijn reversibel en goed passend bij de fragiele, zachte zandsteen. In december is begonnen met het op kleur brengen van de aanvullingen en het aanvullen van breuklijnen. De aanvullingen krijgen een iets lichtere tint, zodat ze te onderscheiden zijn van het origineel. Er werkten twee stagiairs van de UvA mee: Tegen Symons en Jamilla Peeters.

Registratie

Objecten	2018	2019	2020	2021
Basisregistratie	100%	100%	100%	100%
Objectrecords	197.693	205.901	219.727	221.528
Objecten (excl. opgravingsmateriaal)	122.547	127.317	134.443	136.706
TMS-records met foto's	74.594	86.243	107.541	111.326
Totaal foto's in TMS	156.251	184.064	211.102	215.035
Record met foto via website	72.415	85.156	107.075	110.087
% records met foto op site (doel 80%)	59,1%	66,9%	79,6%	80,5%
Vindbaar in 10 minuten	92%	92%	92%	92%
Onderverdeling				
Egypte	25.076	25.077	25.109	25.185
Nabije Oosten	18.568	19.489	19.494	19.609
Klassieke Wereld	14.520	14.734	14.998	14.986
Oud-Europa	8.547	8.585	8.940	9.210
Nederland prehistorie	9.812	10.093	10.353	11.139
Nederland Romeinen	16.970	16.975	16.795	17.256
Nederland Middeleeuwen	20.817	23.701	23.716	24.237
Opgravingsmateriaal	75.146	87.247	85.284	84.822
- prehistorisch	ca.13.000	ca. 13.000	ca. 13.000	ca. 13.000
- Romeins	ca.27.000	ca. 27.000	ca. 25.000	ca. 25.000
- Middeleeuws	ca.35.000	ca. 47.000	ca. 47.000	ca. 47.000
Receptie van de Oudheid	1.405	1.829	1.821	1.832
Gesneden stenen	4.416	4.416	4.419	4.419
Boeken	2.416	2.418	2.423	2.423
Glasnegatieven			6.375	6.410

De kwaliteit van de gegevens in de collectiezoeker werd verhoogd door het opschonen en aanvullen van informatie over de vindplaatsen en dateringen van de voorwerpen. Veel aandacht is besteed aan het verbeteren van velden met objectnamen, titels en publieksteksten. Aan alle 110.000 ontsloten records is een veld met beknopte herkomstgeschiedenis toegevoegd. Op de website worden uitsluitend records met een of meerdere foto's geplaatst. Het betreft meer dan tachtig procent van alle objecten (exclusief opgravingsmateriaal). Door extra fotografie in de depots van Egyptische en Klassieke objecten nadert het percentage van betreffende records met afbeeldingen van deze afdelingen de honderd procent.

Gebruikers van de collectiezoeker en topstukkenpagina's krijgen de belangrijkste gegevens te zien en kunnen de fotobestanden gratis downloaden. Sinds 2011 zijn afbeeldingen op de website rechtstreeks en zijn collectiedata

gratis beschikbaar. De gegevens en foto's zijn zichtbaar op Collectie NL en Europeana. De betreffende indexen worden dagelijks ververs en aan andere instellingen aangeboden.

Aan alle aanwinsten tussen 1818-1862 (13.420 records) zijn de namen van verwervingsgerelateerde personen en instellingen gekoppeld. In de komende jaren wordt deze informatie uitgebreid. Van de recent gedigitaliseerde glasnegatieven werden er 2.650 gekoppeld aan objectrecords en 2.100 aan RMO-opgravingen. Een gestructureerde rubrieksindeling is aangebracht voor Klassieke inscripties (300 records) en beeldhouwwerk (671 records). Literatuurverwijzingen van de betreffende objecten werden gecontroleerd en aangevuld. Achterstanden in de registraties van bulkcollecties en recente aanwinsten zijn versneld weggewerkt. Van de objecten in collectie Elberse (aanwinst 2019) werden er meer dan 5.000 gefotografeerd. Volgend jaar wordt de registratie daarvan afgerond.

Uitgelicht

Uit de kringloop

Foto: T. Hulsman

Dit artikel van Heikki Pauts verscheen uitgebreider in het RMO Magazine.

Gevonden in Frankrijk, geschonken in Zwitserland, verworven in Leiden, kwijtgeraakt in Eindhoven en teruggevonden in Dwingeloo.

Per mail werd een bericht van de heer Hulsman ontvangen, met de mededeling dat zijn schoonzuster in een kringloopwinkel een bronzen bijl had gekocht, die volgens bijgevoegde informatie uit het RMO afkomstig was. "Of we het misschien retour wilden ontvangen?" De registrator herkende het object: hij was al jarenlang op zoek naar dit verdwenen bruikleen, meer dan dertig jaar geleden voor het laatst gesignaleerd.

In 1981 benaderde het Evoluon, het technologiemuseum van Philips, het RMO met een bruikleenaanvraag voor een willekeurige prehistorische bronzen bijl, waarmee ze konden tonen hoe de mensheid door het samensmelten van koper- en tinerts grondstoffen uit de aarde leerde te gebruiken. Een geschikt object werd gevonden in de vorm van een bijl uit de vroege IJzertijd, gevonden in Normandië aan het einde van de negentiende eeuw en daarna via

een museum in Zürich en een particuliere verzamelaar in 1948 in het RMO terechtgekomen. In de jaren tachtig was er relatief weinig waardering voor zulke vondsten, die decennia daarvoor als vergelijkingsmateriaal dienden voor de Nederlandse archeologie.

De bijl werd voor drie jaar uitgeleend. Omdat er toen geen centrale collectieregistratie en geen toezicht op bruikleenadministratie bestond, vroeg na drie jaar niemand zich af hoe het met de bijl was. Na sluiting van de opstelling in het Evoluon in 1989 werden delen ervan overgenomen door andere musea en particulieren. Mogelijk belandde op deze manier een paneel met de bronzen bijl dertig jaar later 200 kilometer verder in een kringloopwinkel in Dwingeloo. De oplettende bezoeker van de kringloopwinkel retourneerde de bijl aan het RMO. Zo kwam er een gelukkig einde aan de geschiedenis van dit voorwerp.

Bibliotheek

	2018	2019	2020	2021
Boeken	28.293	28.934	29.736	30.583

Voor de bibliotheek was het een goed jaar. Door de overstap naar WMS (Worldshare Management Services) van het OCLC is het invoeren van boeken vereenvoudigd en de boekencollectie wereldwijd via WorldCat vindbaar. Er werden 847 titels ingevoerd door de bibliothecarissen en vrijwilligers. Dit waren boeken aangekocht uit de privébibliotheken van Robbert Lunsingh Scheurleer, Eric Moormann, en C.L.J. Peterse (specialist op het gebied architectuur in de Klassieke Oudheid). Van de in voorgaande jaren gedigitaliseerde delen van het tijdschrift OMRO (Oudheidkundige Mededelingen van het RMO) zijn de jaargangen tot en met 1960 op de website gepubliceerd.

Archief

Twee projecten konden zo goed als afgesloten worden. Het project Liefdewerk Oud Papier (gestart in 2017), had als doel het gedigitaliseerde brievenarchief 1818-1923 te ontsluiten door middel van crowdsourcing. Het leeuwendeel van de correspondentie is omgezet in 33.000 beschrijvingen. Er resten nog de 'kopleboeken', waarin afschriften van verzonden brieven werden geschreven, en de correspondentie van C.J.C. Reuvers, de eerste RMO-directeur. Voor het tweede Metamorfoze-project zijn in de voorgaande jaren het brievenarchief 1924-1977, het archief van Reuvers en elf 'plakboeken' van conservator Pleyte gerestaureerd en gedigitaliseerd. Alle digitale bestanden zijn op volledigheid gecontroleerd. Naar verwachting wordt in het eerste kwartaal van 2022 het project afgerond en wordt het gedigitaliseerde archief op de website ontsloten met hulp van

'thuis-archivarissen'. Meerdere privéarchieven zijn door schenking verworven, waaronder die van illustrator A.A. Tadema, C. Rademaker, F.C. Bursch en de Haagse Amateurfotoclub AMFO.

Onderwerp	Doel 2024	Realisatie 2021
Metamorfoze I (archief 1818-1923)	100% op Internet	100% op Internet, 75% ontsloten
Metamorfoze II (archief 1924-1995)	50% op Internet	0% op Internet
Metamorfoze III (tijdschrift OMRO)	100% op Internet	100% op Internet
Opgravingsarchieven	Completeren archieven	0%
Negentiende-eeuws archiefmateriaal	Fotoboeken en opgravingstekeningen digitaliseren	0%
Analoge foto's	Digitaliseren 100.000 foto's	0%

2.2 Centraal podium: zichtbaarheid

Aanwinsten

Aanwinsten	2018	2019	2020	2021
Objecten	317	387	192	876
Opgravingsmateriaal	10 dozen	13 dozen	21 dozen	75 dozen

Specificatie	Omschrijving	Verworven via	Aantal
Egypte			
F 2021/9.1a-k	Papyrusfragmenten	Schenking L. Weiss	11
Nabije Oosten			
B 2016/11.74-90	Objecten Iran	Overdracht Nationaal Militair Museum	17
B 2021/3.1	Steen met inscriptie Turalf	Schenking M.Y. van Overhagen	1
B 2021/11.1-44	Voorwerpen Israël (collectie Camps)	Schenking Romijn	44
B 2021/12.1-47	Voorwerpen Iran	Legaat A.M. Koole-Heljmans	47
Oud Europa			
M 2021/1.1	Glazen ribbenschaal Keulen	Velling Bernaerts Antwerpen	1
Q 2021/12.1-15	Vuursteen Rullen (BE)	Schenking F. Horbach	15
R 2021/12.1-2	Vuursteen Grand-Pressigny (FR)	Schenking F. Horbach	2
Nederland prehistorie			
e 2021/1.1-7	Vuursteenobjecten Hulshorsterzand	Schenking N. de Vrles	7
h 2021/1.1-78	Noordzeevondsten Maasvlakte II	Schenking N. de Vrles	78
h 2021/2.1-3	Noordzeevondsten Maasvlakte II	Schenking C. van Hoojdonk	3
l 2021/2.1-105	Noordzeevondsten Yerseke	Schenking C. van Hoojdonk	105
l 2021/2.31-35	Objecten Limburg	Velling Bernaerts Antwerpen	5
U 2021/2.1-25	Noordzeevondsten	Schenking C. van Hoojdonk	25
h 2021/3.1-31	Noordzeevondsten Zandmotor	Schenking G. Harkema	31
h 2021/4.1-3	Noordzeevondsten Hoek van Holland	Aankoop D.P. Chrispijn	3
h 2021/5.1	Vuurstenen dolk Voorhout	Overdracht Stichting NMAP	1
d 2021/6.1	Gewelblijl IJssel nabij Wijhe	Schenking H. Slegten	1
k 2021/8.	Steentijdvondsten Noord-Brabant/ Limburg	Aankoop T. Merckx	15 dozen
h 2021/9.1-8	Noordzeevondsten Maasvlakte II/ Zandmotor	Schenking K. Wentink	8
h 2021/9.9	Noordzeevondsten Maasvlakte II	Schenking W. Verschoof-Van der Vaart	1
h 2021/9.10-11	Noordzeevondsten Maasvlakte II	Schenking D. van der Waal	2
h 2021/10.1	Schedelfragment Zandmotor	Schenking P. Hulsman	1
h 2021/11.1-7	Noordzeevondsten Maasvlakte II	Schenking H. Loeff	7
l 2021/12.1-72	Vuursteen Limburg	Schenking F. Horbach	72

Nederland Romeins			
h 2021/2.4	Bronzen beslagstuk Alphen aan den Rijn	Aankoop E. Verbeek-Balt	1
l 2021/2.26-30	Romeins vaatwerk Limburg	Veiling Bernaerts Antwerpen	5
f 2021/7.	Romeins voorwerpen Vechten	Aankoop E. van Putten-van der Mark	27 dozen
f 2021/8.	Romeinse voorwerpen Vechten	Aankoop P. Wttewaall	33 dozen
h 2021/12.1-272	Romeinse voorwerpen Zuid-Holland	Aankoop A. Wassink	272
Nederland Middeleeuwen			
k 2021/2.1	Glazen schaal Mill	Aankoop Kunsthandel Polak	1
l 2021/2.1-25	Sieraden uit Limburg	Veiling Bernaerts Antwerpen	25
d 2021/11.1-32	Schatvondst Tubbergen-Hezingen	Aankoop M. van der Beek, G. ten Buuren en L. Elfrink	32
Receptie Oudheid			
Z 2021/4.1	Reconstructie Leman and Ower spits	Gemaakt door D. Pomstra	1
Z 2021/5.1-6	Prehistorische werktuigen	Gemaakt door D. Pomstra	6
Z 2021/6.1a-e	Vijf fases voor een pijlpunt	Gemaakt door D. Pomstra	5
Z 2021/7.1	Replica versierde geweitang	Schenking A. Hoekman	1
Z 2021/8.1	Replica versierde runderbot	Schenking A. Hoekman	1
Z 2021/9.1-2	Reconstructies Neanderthaler Krijn	Gemaakt door Kennis & Kennis	2
Z 2021/10.1	Baksteen met inscriptie Saddam Hussein	Schenking R. Teijgeler	1
Foto's			
GN-E_3001-3035	Glasnegatieven Egypte	Schenking J. Hoogland (Nederlands Instituut voor Marokko)	35

Een glazen drinkschaal

In februari werd een glazen kom gekocht bij kunsthandel Polak Works of Art. Deze was aan de handelaar verkocht door de zoon van de oorspronkelijke vinder, die hem in 1960 of 1961 met een dragline uit de grond had gehaald in de buurt van Mill in Noord-Brabant. De kom heeft een lichte ziel en een omgeslagen rand. Op de buitenrand is versiering aangebracht in opgelegde glasdraden. Op de onderkant zijn sporen van aanhechting van mogelijk de pontil te zien. Op grond van de foto's dacht het RMO dat het Merovingisch was. De dikte, onregelmatigheid en geelgroene kleur kloppen. Het type zigzagversiering in glasdraad en de precieze vorm en rand kennen echter geen parallellen uit de vroege Middeleeuwen. De 'rommelige' zigzagversiering is wel bekend van bekertjes en vaasjes uit Duitsland uit de twaalfde en dertiende eeuw, maar die zijn allemaal kleiner en anders van vorm. Mogelijk was dit kommetje de bovenkant van een wijnglas of drinkschaal op hoge stam, ook wel als 'glazen bokaal' aangeduid, bekend uit het Maasgebied en Noord-Frankrijk uit de eerste helft van de veertiende eeuw. Qua maat en vorm komen opgegraven exemplaren uit Maastricht en Metz redelijk overeen en de glasdraaddecoratie komt daarop voor. Daarnaast zijn er afbeeldingen uit diezelfde halve eeuw waarop hoge bokalen met wijd uitlopende

bovenkanten gebruikt worden om uit te drinken. De stam met voet ontbreekt en het randje onder op de bodem kan de plek zijn waar die slecht heeft gehecht. Het RMO is dus een zeldzaam veertiende-eeuws Noord-Europees drinkschaaltje rijker, dat waarschijnlijk ooit op een stam hoorde.

Collectie Merckx

De collectie Merckx is gekocht van de kinderen van de overleden heer Merckx en betreft een verzameling redelijk tot goed gedocumenteerde steentijdvindplaatsen uit de omgeving van Eindhoven (Brabant en Kempen). Het gaat om 28 vindplaatsen en 10.548 vondsten, die grotendeels door Nico Arts (gemeente Eindhoven) zijn beschreven en deels getekend. In vrijwel elke vindplaats bevinden zich goede museale artefacten. Aangezien het vaak om laatpaleolithisch en mesolithisch materiaal gaat, overstijgt de samenstelling de regionale waarde. In de afgelopen vijftien jaar heeft het RMO zich gericht op het verwerven van waardevolle amateurcollecties, waarbij een goede documentatie en een wetenschappelijke benadering belangrijke criteria zijn. De collectie Merckx, met museale voorwerpen als vuistbijlen en geslepen bijlen en enkele zeldzame complexen zoals laatpaleolithisch en Michelsbergmateriaal, voldoet aan deze randvoorwaarden.

Collecties Romeins Nederland

In 1977 werden bij de verbreding van de A12 bij Vechten (provincie Utrecht) grote hoeveelheden Romeins materiaal gevonden, verzameld door particulieren. In 2016 en in 2019 werd de grootste en meest diverse collectie van deze vindplaats verworven (de collectie Elberse). Hiermee kwamen enkele gepubliceerde Romeinse helmen in openbaar bezit. In 2020 werd hier een bronzen gezichts-masker aan toegevoegd, waardoor bijna alle helmen uit Vechten in de collectie zijn opgenomen. Eén helm ontbrak en dat leidde tot gesprekken met de nabestaanden van Jan van Putten. De familie besloot tot verkoop van zijn verzameling en ziet opname in de Rijkscollectie als een hommage aan deze overleden verzamelaar, die een deel van zijn leven wijdde aan inventarisatie en beschrijving. Het topstuk is een ijzeren ruitshelm, voorzien van bronzen strips en twee pluimhouders aan de zijkanten. Hij stamt uit de late tweede of begin derde eeuw n.Chr. en is meermaals gepubliceerd. De helm is inmiddels opgenomen in de vaste opstelling. De rest van de collectie bevat het gebruikelijke Vechten-materiaal: aardewerk, metaalvondsten, hout, leer en glas. Vermeldenswaardig is een fragment van een kalkstenen altaar.

Via de gebroeders Elberse kwam het RMO tevens in contact met Pim Wttewaall, die met hen vondsten verzamelde in Vechten. In de vroege zomer is zijn collectie verworven. Deze collectie is de helft kleiner dan die van de gebroeders Elberse, maar vergelijkbaar wat betreft stukken en wetenschappelijke waarde. Topstukken zijn een versierde bronzen zwaardriemhouder, een paar fibulae en een ijzeren balans-arm met koperen schaalverdeling. De collectie bevat aardewerk met naamgraffiti, een fragment van een muurschildering met plantenmotief en ijzeren pikhaken. Het is aannemelijk dat delen van de collectie Wttewaall horen bij objecten in de verzameling Elberse.

Collectie Koole-Heijmans

In het najaar werden vijftig stuks oud-Iraans aardewerk uit de nalatenschap van mevrouw A.M. Koole-Heijmans ontvangen. De voorwerpen dateren van het late tweede millennium v.Chr. tot aan de vroege Middeleeuwen. Topstukken zijn een roodbeschilderde snavelkan, een zwart geglazuurde kom op hoge poten en geometrisch versierd aardewerk uit Luristan. De collectie is een mooie aanvulling en brengt door de geglazuurde Middeleeuwse voorwerpen de Oud-Iran verzameling naar een hoger niveau.

Collectie Wassink

Tussen 1968 en 1974 is door de heer Wassink een particuliere opgraving uitgevoerd in Zwammerdam, ten oosten van het Romeinse fort. Hij publiceerde zijn vondsten in het toenmalige orgaan van de AWN, de Westerheem. De collectie is dus ontsloten en bleef eigendom van de heer Wassink, die het nu op hoge leeftijd verkocht. De collectie bestaat uit vondsten uit Zwammerdam en enkele objecten uit Leiderdorp en Valkenburg. De meeste objecten zijn genummerd en voorzien van documentatie. Naast vier fragmenten versierde terra sigillata komen, zijn fragmenten van een slangenvaas (te associëren met de Mithrascultus) en een gladwandige kantharos vermoedenswaardig. Tevens zijn er stempels op terra sigillata vertegenwoordigd en zijn enkele aardewerkfragmenten met graffiti aanwezig. De collectie bevat ook Romeinse objecten die zijn gekocht in de handel, twee glazen flessen, een fragment van een mozaïekvloer uit Tunesië, vier ringen met gesneden stenen, en 71 Romeinse munten met onbekende herkomst. Het RMO aanvaardde deze voorwerpen als schenking omdat het anders in de handel terugkeert.

Vondsten bij natuurontwikkeling

In 2019 zijn, bij natuurwerkzaamheden in Overijssel door Staatsbosbeheer, munten uit de zevende eeuw door amateurarcheologen gevonden. Zij hebben hun vondsten gemeld aan de VU Amsterdam. Met de RCE is vervolgens een onderzoek uitgevoerd, waarbij de amateurarcheologen deel uitmaakten van het team. Naast munten kwamen er meer zaken aan de oppervlakte: sieraden in Scandinavische stijl, oorbanglers, een zilveren versiering van vermoedelijk een drinkhoorn en een stukje van een gouden handvat van een zwaard. Er is onderzocht waarom deze vondsten juist op deze plek lagen. Aanvankelijk werd vermoed dat het een in tijden van onrust verstopte schat kon zijn. Dat bleek niet het geval. Op deze plek werden in de zevende eeuw offers (munten, sieraden, en vermoedelijk ook dieren) gebracht aan de goden. Daarnaast werden verkleuringen van palen in de grond gevonden: de munt- en sieradenoffers zijn bij houten palen gelegd. Uit het felt dat er op verschillende plekken concentraties zijn gevonden, die elkaar opvolgen in de tijd, blijkt dat men meermaals is teruggekomen op deze plek. Hoe dat er boven de grond uitzag is onduidelijk en waarom de mensen offers brachten is niet precies bekend. De schatvondst is in 2021 aangekocht en is vanaf februari 2022 eerst in de Museumfabriek in Enschede te zien.

Mobiliteit

	Doel	2018	2019	2020	2021
Kortlopende bruiklenen		20	15	6	29
Objecten	400	707	830	159	716
Langdurige bruiklenen		64	62	59	60
Objecten	1.700	1.402	1.373	1.303	1.344
Inkomende bruiklenen		29	35	39	74
Objecten	Niet gesteld	337	228	256	508

Vier procent van de collectie is in de vaste opstelling te zien, waarvan 90% van alle topstukken en vrijwel 100% van alle grote sculpturen. In alle tentoonstellingen worden depotvoorwerpen en objecten uit de vaste opstelling opgenomen. Voor de hand liggende blockbusteronderwerpen liggen niet in de depots. Bij winterexposities is het museum afhankelijk van buitenlandse bruiklenen als middel om hogere bezoekersaantallen te genereren. Omgekeerd leent het RMO graag uit om de collectie zichtbaarder te maken. Door de pandemie werden, evenals in 2020, openingen uitgesteld, tentoonstellingen meermaals verlengd in de hoop meer bezoekers te trekken, aanvragen met een jaar uitgesteld of helemaal ingetrokken. Gaandeweg kwam hier verandering in, waardoor er in de tweede helft van het jaar behoorlijk wat bruiklenen zijn uitgegeven.

Een van die bruiklenen was het vertrouwde gezicht van Peftjaoeneth, dat een mummiedeksel in de vaste opstelling siert. De deksel was te zien in Verbeelding van het universum in Museum M te Leuven. Passend bij deze universiteitsstad richt deze expositie zich op de fascinatie van de mens voor het universum en de impact daarvan op beeldende kunst, religie, mythologie, astrologie en wetenschap. Van Peftjaoeneth wordt niet het gezicht getoond, maar de binnenzijde van het deksel met het sterrenrijf van Nut.

Voor het bruikleenverkeer zie bijlage III, IV en V.

Uitgelicht

Teruggave grafvaas

De Nederlandse staat retourneerde in juni een grafvaas, onderdeel van de vaste opstelling, aan Italië. In een verzoek van de Italiaanse autoriteiten werd gesteld dat de grafvaas illegaal was opgegraven in Italië, en vervolgens onrechtmatig buiten Italië was gebracht. De grafvaas is een aardewerken Scylla-askos uit 400-300 v.Chr., afkomstig uit Canosa in Zuid-Italië. Op de grafvaas wordt de nimf Scylla verbeeld. De vaas is gedecoreerd met hondjes, een vrouw met kind, amazonen en het hoofd van een eend. Deze grafvazen werden gebruikt bij begrafenissen en begraven bij de overledene. Het voorwerp kwam in 1987 door een kunsthandelaar uit Frankfurt onder de aandacht van de toenmalige directeur. Hoewel het in Italië geen uniek voorwerp is, was het een wenselijke toevoeging voor de Rijkscollectie toen het RMO het in 1988 verwierf. De ethische code van ICOM was in 1988 nog geen twee jaar

van kracht en werd (inter)nationaal nauwelijks toegepast bij verwervingen. Pas in 1991 werd de code in Nederland ingevoerd. Recent bleek dat de askos mogelijk afkomstig is uit een illegale opgraving. Hij staat niet beschreven in opgravingsdocumentatie van legale opgravingen uit de jaren tachtig. Bovendien is de vaas identiek aan een vaas die te vinden is op foto's uit een archief van een veroordeelde Italiaanse antiekhandelaar. Uit het strafrechtelijk onderzoek naar deze antiekhandelaar blijkt dat hij in die tijd vrijwel een monopolie van illegale opgravingen had in dit gebied. Om deze redenen adviseerde het RMO de minister de askos te retourneren aan Italië. De Nederlandse staat droeg het eigendom vrijwillig over aan de Italiaanse overheid. De teruggave is in de geest van de Ethische Code voor Musea, waarin is opgenomen dat musea bereid zijn de dialoog aan te gaan over dergelijke teruggaven.

Uitgelicht

Romeins servies

De gemeente Bernheze en het RMO sloegen de handen ineen om de Romeinse bronsschat van Nistelrode, gevonden in 2004 bij de aanleg van de A50, een plek te geven in de gemeente Bernheze. Niet letterlijk, maar op een manier die recht doet aan de vondst, het verhaal en de plek waar de voorouders het servies gebruikten voor feesten en drinkgelagen. Dit past binnen de erfgoedvisie van Bernheze, waarin het zichtbaar en beleefbaar maken van het Bernhezer erfgoed een speerpunt is. Als start is de bronsschat driedimensionaal vastgelegd. De scans bieden de mogelijkheid de voorwerpen in kunststof, hout of metaal uit te printen. Er is twee jaar uitgetrokken om een beleefingsconcept van de bronsschat te realiseren.

De bronsschat werd in 2004 opgegraven en is een unieke vondst: het gaat om stukken die men in Europa zelden als een compleet wijnservies aantreft. In de Romeinse tijd had

het servies voor de lokale gemeenschap een bijzondere betekenis. Dat blijkt omdat het vaatwerk van generatie op generatie is doorgegeven, voordat werd besloten te begraven. Met recht kan de bronsschat, die ergens tussen 250 en 300 n.Chr. is begraven, tegenwoordig gerekend worden tot het nationale erfgoed. Collecties zoals deze bronsschat zijn belangrijk voor het nationale verhaal én verbonden aan lokale geschiedenissen. Het RMO ziet het als een taak provincies en gemeenten te helpen deze verhalen rond de vindplaats zichtbaar te maken. Een verhaal over de 'eigen' voorouders, dat de inwoners van nu verbindt en dat wordt doorgegeven aan nieuwe generaties bewoners. De gemeente Bernheze streeft ernaar de gemeenschap van meet af aan te betrekken en samen na te denken in welke vorm zij een replica van de schat een betekenisvolle plek geven.

Uitgelicht

Verborgen portret

In 2019 bezocht Dé Steures, gepensioneerd docent Klasseke Talen, het Museum Tétar van Elven in Delft. Paul Tétar van Elven (1823-1896) was een kunstschilder met een verzameling die sinds 1927 te zien is in zijn woonhuis. Tijdens zijn bezoek zag Steures een portretkop, waarvan hij vermoedde dat die antiek zou kunnen zijn. Eric Moormann (Radboud Universiteit) bevestigde dat vermoeden en publiceerde een jaar later in de *Archäologische Anzeiger* een artikel, waarin hij het portret toeschrijft aan keizer Severus Alexander op ca. 17-jarige leeftijd. Deze toeschrijving leidde tot een langdurige bruikleenaanvraag en het Delftse museum stemde hiermee in. De buste staat nu tussen de andere keizers van het keizerrijk. Het portret is de eenendertigste tot nog toe bekende sculptuur van deze keizer. Over de herkomst ontbreekt ieder gegeven, behalve dat het vanaf de stichting van het museum in 1927 in de collectie was. Het is bekend dat Tétar van Elven een reis naar Egypte, Griekenland en Italië maakte, dus het is aannemelijk dat hij op deze reis de kop aan zijn collectie toevoegde.

De Syrische keizer Marcus Aurelius Severus Alexander, zoals zijn officiële naam luidde, was een neef van de notoire keizer Elagabalus en werd na diens gewelddadige dood tot keizer gekroond op veertienjarige leeftijd. De feltelijke macht lag in handen van zijn grootmoeder Julia Maesa en zijn moeder Julia Mamaea. Severus Alexander was geen populaire keizer. Toen hij bij een aanval op de noordgrens van het Romeinse Rijk de vijanden geld wilde aanbieden in ruil voor vrede, in plaats van als een Romein te vechten, was de maat vol. Generaal Maximinus stookte het vuurtje flink op en de jonge keizer werd door zijn eigen muitende troepen vermoord, met zijn moeder en grootmoeder. De Severische dynastie was voorbij en Maximinus Thrax liet zich uitroepen tot de eerste 'soldatenkeizer'.

Foto © Sam Heijnen

2.3 Leeromgeving: kennisontwikkeling en overdracht

In de ruim twee eeuwen dat het RMO bestaat, is de overdracht van wetenschappelijke kennis een rode draad. Het museum kent een rijke traditie van onderzoek en heeft een sterke band met het academische veld in binnen- en buitenland. Alle conservatoren en het afdelingshoofd zijn gepromoveerd. Zij geven lezingen, colleges en workshops over opmerkelijke ontwikkelingen. Er is begonnen met de implementatie van methoden als RTI-, XRF- en UV-onderzoek. Ook door aanschaf van digitaliserings- en documentatiemiddelen als een 3D-scanner en een RTI Dome worden al deze technieken ingezet om de collectie te ontsluiten.

Het museum is opgenomen in het deskundigenregister van de Nederlandse politie.

In de komende jaren onderzoekt het RMO voorwerpen en deelcollecties, die een verhaal vertellen over historische processen en interregionale ontwikkelingen. Het museum blijft herkomstonderzoek doen en bestudeert de restauratie-, verzamel- en opgravingsgeschiedenis. Er is gekozen voor een aantal onderzoekslijnen, die zijn beschreven in het plan *De kracht van het voorwerp*.

Onderzoekslijn	Project	Output 2021
Nederland prehistorie		
Doggerland	Betekenis geven aan de Doggerland-collectie door C14 dateringen, ZooMS eiwitanalyse, aDNA en typologisch onderzoek.	<ul style="list-style-type: none"> Onderzoek verwerkt in tentoonstelling. Voorbereiden reizende tentoonstelling naar vier locaties. Publieksboek (Inmiddels derde druk). Kinderboek <i>Onder de golven</i> van Linda Dielemans. Artikelen, waaronder in <i>Science</i>. Twee determinatiedagen op het strand. YouTube: videorondleiding en minicollege, op 31/12 ruim 56.000 keer bekeken). Facebook: project Doggerland (1.705 likes op 31/12). Instagram: @projectdoggerland (1.770 volgers per 31/12). Educatie: speurtocht in tentoonstelling. RMO partner in NWO-project <i>Resurfacing Doggerland</i>. Onderzoek vondsten uit privécollecties. Vijf schenkingen en enkele aankopen van Doggerlandvondsten.
Neolithicum en Neolithisatie	Onderzoek naar gebruikssporen, fysisch antropologisch- en isotopenonderzoek geeft duiding aan niet ontsloten neolithische vondstcomplexen	<ul style="list-style-type: none"> Faciliteren onderzoek naar het bandkeramische grafveld van Elsloo (RCE-pre-malta project, collectie in RMO) t.b.v. publicatie. Faciliteren onderzoek naar de vindplaats Hekelingen (Erfgoed-felt project <i>Putting life into Neolithic</i>, collectie in RMO). Organisatie van 31ste steentijd dag.
Grafheuvels en migratie	Analyse van grafheuvelvondsten, door aDNA en isotopenonderzoek, levert informatie over de introductie van het paard, onze taal en migratiepatronen.	<ul style="list-style-type: none"> Faciliteren onderzoek naar hunebed-aardewerk (dissertatie dhr. Kroon).
Ommerschans en de Bronstijd	Onderzoek om informatie aan het Zwaard van Ommerschans toe te voegen.	<ul style="list-style-type: none"> Artikelen voor een PALMA-deel (2022) zijn binnen.

Nederland Romeinse tijd		
Nederlandse limescollectie	De collectie Elberse (Fort Vechten) en het vondstmateriaal van het fort in Valkenburg ontsluiten.	<ul style="list-style-type: none"> • Inventarisatie collectie Elberse (75%). • Aankoop collecties Van der Putten en Wttewaall. • Opzet inventarisatieplan voor de collectie Valkenburg.
	Onderzoek naar <i>terra sigillata</i> en bronsdepots levert informatie over productie, gebruik en herkomst op.	<ul style="list-style-type: none"> • Documentatie over RMO-terra sigillata uit Vechten in het archief opgenomen. • Bronsdepot van Nistelrode is in 3D gescand en lezing gegeven.
	Houten schrijfplankjes analyseren met gebruik van Reflectance Transformation Imaging.	<ul style="list-style-type: none"> • Alle 56 schrijfplankjes zijn door middel van RTI gedocumenteerd. • Onderzoek schrijfplankjes gestart met Engelse specialisten.
	Leer en hout onderzoeken en ontsluiten.	<ul style="list-style-type: none"> • Publicatie van Silke Lange (BIAX Consult) over houten objecten uit Velsen (grotendeels RMO-collectie). • Houtonderzoek collecties Elberse en Wttewaall.
De Romeinse villawereld	De RMO-opgravingen van twintig Romeinse villa's in Limburg uitwerken en publiceren.	<ul style="list-style-type: none"> • Aanvraag bij Mondriaan Fonds gehonoreerd. • Voorbereidingen met RCE, Thermenmuseum en het Limburgs Museum. • Lezing en artikel over de sarcofaag van Simpelveld. • Restauratie sarcofaag van Simpelveld vrijwel voltooid.
Nederland Middeleeuwen		
Strikt persoonlijk	(Kleur)onderzoek naar handschoenen, wanten, tassen en etuis en hun symbolische betekenissen.	<ul style="list-style-type: none"> • Artikel over tasbeugels (Nederlands en Engels).
	Ontsluiting kledingaccessoires en sieraden.	<ul style="list-style-type: none"> • Inventarisatie kralensnoeren, gebedskralen, hangers en sieraden.
Dorestad	Actueel onderzoek publiceren.	<ul style="list-style-type: none"> • PALMA-deel Dorestad Congres III (nr. 25). • Foto's gekoppeld in TMS.
Het jaar 1000	Voor een beeld van de tiende en elfde eeuw in Nederland is een inventarisatie nodig van vondsten, structuren en objecten en een synthese van het onderzoek.	<ul style="list-style-type: none"> • Inventarisatie vondsten in Nederland en het RMO. • Materiaaltechnisch onderzoek Evangelarium van Egmond met KB en RCE. • Onderzoek en workshop met KNIR.
Klassieke wereld		
CANCONNECT	De Leidse vazencollectie van Lucien Bonaparte in context brengen met andere Canino-verzamelingen.	<ul style="list-style-type: none"> • Artikel in BaBesch in voorbereiding. • Lezing <i>De Leidse oudheden van prins Bonaparte</i>.
BANAPS	Onderzoek over de gevolgen van culturele interactie in de baai van Napels.	<ul style="list-style-type: none"> • Literatuurstudie en reis naar Napels voor een tentoonstelling over de Samnieten in 2024.

Egypte		
Sakkara	Onderzoek naar de negentiende-eeuwse opgravers van objecten in de Leidse collectie, naar de beeldvorming van Sakkara, naar het gebruik van kleur in graven, naar textiel- en houtonderzoek, en naar de relatie tussen de graven van Maya en Horemheb.	<ul style="list-style-type: none"> • Artikelen in o.a. Saqqara Newsletter. • XRF-onderzoek aan het beeld van Maya met TU Delft. • <i>Oral History Grant</i> (Universiteit Leiden) ontvangen.
Shokan	Onderzoek en ontsluiting geschonken vondsten uit opgravingen bij Shokan (1962-1964).	<ul style="list-style-type: none"> • Oppervlak aardewerken voorwerpen door RCE onderzocht. • Artikel in tijdschrift Sudan & Nubia. • Presentatie onderzoek tijdens CIPEG. • Gewerkt aan PALMA-deel (2023).
Mummies en mummiekisten	Onderzoek nog niet onderzochte menselijke en dierenmummies en naar het gebruik en de perceptie van mummies.	<ul style="list-style-type: none"> • Dierenmummie-onderzoek met Universiteit Leiden, LUMC en Canon. • Onderzoeksplan voor mummieresten (RMO als <i>safe haven</i>) geschreven met Sarah Schrader (Universiteit Leiden). • Artikel over populaire beeldvorming van mummies.
	Zo mogelijk identificeren ateliers van mummiekisten uit de eenentwintigste en tweeëntwintigste dynastieën voor analyse economie en organisatie van mummiekistenindustrie.	<ul style="list-style-type: none"> • Onderzoeksplan over Anchor geschreven met RCE, René Gerritsen, Universiteit Tübingen en Egyptisch Museum Berlijn. • Voorbereiding PALMA-deel over gele mummiekisten.
Herkomstonderzoek	Herkomstgeschiedenis Egypte-collectie, vooral de wettelijke en ethische kanten van het verzamelen.	<ul style="list-style-type: none"> • Meegewerkt aan vervalsing-editie tijdschrift Phoenix. • Bijdrage aan tentoonstelling Misleiden (Lakenhal). • Begeleiding stage over de Egyptecollectie in WO II. • Artikel over Tempel van Taffeh.
Oude Nabije Oosten		
Invloeden uit de periferie	Via (herkomst)onderzoek naar de collectie uit het Iraanse bergmassief meer te weten te komen over de vervaardigers en gebruikers.	<ul style="list-style-type: none"> • Onderzoek besproken met Bruno Overlaet (KMKG Brussel).
Vervalsingen	Twijfelachtige voorwerpen worden onderzocht m.b.v. XRF-onderzoek, productie- en gebruikssporen, stijlkenmerken, vergelijkend onderzoek en dateringen.	<ul style="list-style-type: none"> • Onderzoek naar de Luristan umbo voor een tentoonstelling in de Lakenhal en de website <i>Things that Talk</i>. • Meegewerkt aan vervalsing-editie tijdschrift Phoenix.
Byblos	Tentoonstelling en onderzoek gericht op stratigrafisch onderzoek, historische reconstructies en materiële cultuur.	<ul style="list-style-type: none"> • Ondersteuning van het Blockbusterfonds. • Onderzoek naar voorwerpen uit of gerelateerd aan Byblos. • Voorbereidingen publieksboek met Jona Lendering. • Voorbereiden PALMA-deel met Tania Zaven (La Direction Générale des Antiquités et des Musées, Libanon).
Tell Damiyah		<ul style="list-style-type: none"> • Voorbereiding PALMA-deel met Zeidan Kafafi (Yarmouk Universiteit Irbid, Jordanië). • 3D-reconstructies van het heiligdom met Donald Sanders (Learningsites, Amerika). • Isotopenonderzoek op plantresten met de Universiteit Groningen. • Inventarisatie plantresten met de Universiteit Leiden. • DNA-onderzoek van botresten met Naturalis. • Voorbereidingen overname van Jordaanvallei-vondsten van de Universiteit Leiden.

Nederland prehistorie

Conservator Luc Amkreutz werkte aan de publicatie over het zwaard van Ommerschans, die in 2022 wordt afgerond. In samenwerking met Archol BV is, in het kader van het pre-Malta programma van de RCE, crematie-onderzoek en lipidenanalyse uitgevoerd naar het oudste grafveld van Nederland, de bandkeramische begraafplaats Eisloo. Dit leverde inzichten op over de regels en gebruiken rondom de dood in deze vroege boerensamenlevingen. Het manuscript is ingeleverd. Bij de tentoonstellingen Malta en Doggerland werden begeleidende boekwerken geredigeerd en geschreven. De conservator schreef diverse artikelen in relatie tot het NWO-project Resurfacing Doggerland en was co-auteur van een artikel in het tijdschrift Science, waarin de geschiedenis van het genoom van de ziekte geelzucht is belicht. Een Noordzee-stuk uit de collectie blijkt het op een na oudste stuk ter wereld dat hierover informatie geeft. Met Marcel Niekus is een overzicht gepubliceerd van jongpaleolithische kunstvoorwerpen en gedecoreerde stukken. Een zelfde overzicht werd afgerond voor het mesolithicum, dat gepubliceerd wordt door het Landesmuseum in het Duitse Halle. Tevens werd een bijdrage verzorgd over het mannetje van Willemstad voor een tentoonstelling in het Landesmuseum in Hannover. Voor het boek Verandering van Spijs schreef de conservator mee aan een hoofdstuk over voedselgebruik in het mesolithicum en aan het hoofdstuk neolithicum. Tot slot is een artikel van zijn hand gepubliceerd over mesolithische en neolithische delta-gemeenschappen in het neolithisatieproces. Amkreutz werd gevraagd voor een expertisedag over het onderzoek en de herstelwerkzaamheden van de neolithische vuursteenmijn in Rijckholt-St.-Geertruid.

Nederland in de Romeinse Tijd

Het onderzoek spitste zich toe op de Ilmes en het Romeinse villagebled in Limburg. Op het gebied van de Ilmes is het grootste deel van de collectie Eiberse geïnventariseerd. De houten objecten uit deze verzameling zijn met subsidie van de RCE gedetermineerd door Silke de Lange (BIAX). In dit onderzoek zijn de houten voorwerpen uit de collecties Van Putten en Witewaall meegenomen, waaronder een twintigtal schrijfpilankjes. Het rapport is digitaal gepubliceerd. Alle Romeinse schrijfpilankjes afkomstig van de militaire vindplaatsen Valkenburg, Vechten en Velsen zijn gefotografeerd onder de RTI-dome. Naar aanleiding van een eerste scan van deze bestanden is besloten de interpretatie en lezing uit te voeren in samenwerking met het ERC project LatinNow in Groot-Brittannië. Betrokkenheid bij opgravingen in Valkenburg resulteerde in de deelname aan het symposium *Romeinen langs de Rijnlandroute* en de publicatie van de eerste resultaten van de opgraving van het legerkamp in Valkenburg. De bijdragen aan het project *Romans on the Waterfront* zijn gepubliceerd. Er wordt samengewerkt met het project *Constructing the Limes* van de Universiteit Utrecht, waarbij het de bedoeling dat enkele deelonderzoeken zich richten op de Leidse collectie. Er is een artikel verschenen over de rol van keizer Domitianus bij de inrichting van de Ilmes in Nederland.

Voor het Romeinse villagebled is een aanvraag bij het Mondriaan Fonds gehonoreerd. De komende twee jaar wordt onderzoek gedaan naar documentatie en vondsten van twintig villaterrainen, die het RMO voor 1955 in Limburg opgroef. Het onderzoeksprogramma, dat uitgevoerd wordt met het Limburgs Museum, het Thermenmuseum en de RCE, behelst een publicatie van deze villaterrainen. Ook wordt een internationaal congres georganiseerd. De informatie wordt gebruikt als basis voor een tentoonstelling over de Romeinse villawereld in Limburg (2024).

Uitgelicht

Onderzoek Romeins Nederland

Dome

In januari arriveerde uit Southampton een dome. Dit is een zwarte plastic koepel met 128 ledlampjes, die aan en uit flikkeren terwijl bovenop de koepel een camera foto's maakt van alle belichtingen. Deze afbeeldingen worden gecombineerd, zodat op de computer de lichtinval op het object te manipuleren is. Hierdoor worden details zichtbaar die met het oog of met strijklicht niet of nauwelijks te zien zijn, bijvoorbeeld op kleitabletten, rolzegels of papyrus. De aanleiding voor de aanschaf was de wens de teksten op Romeinse houten schrijfpilankjes leesbaar te maken. Deze teksten zijn notoir moeilijk te ontcijferen. Tot op heden werd dit gedaan door experts, met de beperking dat hun methoden niet verifieerbaar waren. Door de inzet van de dome worden de schrijfpilankjes objectief vastgelegd en digitaal gedeeld. De verwachting is dat een schat aan informatie gelezen wordt, met een impact op de geschiedschrijving van Nederland in de Romeinse tijd. Het museum loopt hiermee mee in een kopgroep van instellingen die met deze apparaten werken. Dit zijn het British Museum, het Louvre en de universiteiten van Oxford, Chicago en Yale.

Romeins hout

De RCE en het RMO organiseerden een online presentatie van het onderzoeksrapport *The Wooden Artefacts from the Early Roman Fort Velsen I*, geschreven door Silke Lange (BIAX Consult). Hoewel dit fort in Noord-Holland lag, ten noorden van de grens van het Romeinse Rijk, is het een belangrijke vindplaats van Romeinse schatten. Het fort is 14 n.Chr. gebouwd aan het Oer IJ en werd in 28 n.Chr. verlaten. In 1972 is het fort ontdekt tijdens de aanleg van een transportleiding. Tussen 1972 en 1994 werd het opgegraven door de UvA, samen met lokale vrijwilligers. Men vond veel Romeinse gebruiksvoorwerpen uit hout: schrijfpilankjes, tentharlingen, sloten, sleutels, vaatwerk, gereedschap, wapens en meubelonderdelen. Al die vondsten waren tot nu niet uitgewerkt of gepubliceerd. Bovendien raakten foto's, tekeningen, beschrijvingen en voorwerpen verspreid. Het houtwerk uit het fort bevindt zich in het RMO en in het Provinciaal Depot van Noord-Holland. Door de natte bodem van Noord-Holland is dit goed bewaard gebleven. Het aantal voorwerpen, de goede conservering, de enorme variatie in soort en functie, en de vroege datering is uniek in Europa. Silke Lange beschreef en interpreteerde 1.600 voorwerpen. Deze dataset dient als een referentiekader voor het onderzoek naar de Ilmes.

Uitgelicht

Onderzoek Romeins Nederland

Vondsten langs de limes

Langs de Romeinse grens aan de Rijn (de limes) lagen legerplaatsen als Valkenburg, Vechten en Nijmegen. Deze forten waren verbonden door een weg. In Hazerswoude, op de plek waar de woonwijk Westvaartpark zal ontstaan, groeven Vestigia BV en het RMO een deel van deze weg en een Romeinse dam op. De dam bestond uit rijen houten palen, waarmee een deel van een kreek was afgedamd. In de kreek zijn vele vondsten gedaan, zoals aardewerk, munten, mantelspelden en schoenzolen: typerende vondsten van een Romeinse legerplaats. Er zijn geen bouwwerken teruggevonden, maar uit de dam blijkt dat er een wachttoren, klein fort of militair gebouw in de buurt stond, dat tegen het water beschermd moest worden. Tezamen met ontdekkingen in Utrecht, Alphen aan den Rijn, Leiden en Katwijk wijst dit op de aanwezigheid van wachtposten langs de limesweg. Er kan sprake zijn van een tweede linie aan versterkingen tussen de forten in.

De vondsten worden nog geanalyseerd, dus er zijn vooralsnog geen conclusies aan te verbinden. Dat zo'n beschelden opgraving tussen de forten in zoveel materiaal oplevert, versterkt de theorie dat er langs de limes nog veel te ontdekken valt.

De opgravingen zijn uitgevoerd door Vestigia BV in opdracht van het RMO en Gemeente Alphen aan den Rijn. Conservator Jasper de Bruijn deed veldwerk en werkt mee aan de verwerking, analyse en rapportage. Bij de opgraving hielpen studenten van de Universiteit Leiden en Saxion Hogeschool en leden van de AWN afdeling Rijnstreek. Het RMO is de afgelopen jaren steeds vaker actief betrokken bij opgravingen in Nederland: in het veld en als locatie om de vondsten uit die opgravingen met het publiek te delen.

Nederland Middeleeuwen

Er werd onderzoek uitgevoerd voor het project Het Jaar 1000 over Nederland in Europese context in de tiende en elfde eeuw. Assistent-conservator Raphaël Rijnthuis inventariseerde vondsten en gebouwen uit die periode. Conservator Annemarieke Willemsen deed onderzoek naar manuscripten, waarbij in samenwerking met de Koninklijke Bibliotheek en de RCE een materiaaltechnische analyse van het Evangellarium van Egmond werd uitgevoerd. Ook objecten in schatkamers en museale depots werden bestudeerd. In Rome is, met het KNIR, onderzocht wat de positie en rol van Rome was voor Nederlanders rond 1000, onder andere wat pelgrimage betreft (stagiaire Pleun van Lieshout). Willemsen organiseerde een workshop over *The Year 1000 in Rome* met internationale experts.

Daarnaast werd onderzoek gedaan voor een tentoonstelling over opgegraven kralen (2022), met hulp van Mette Langbroek (PhD-student Universiteit Leiden) en stagiaire Olivia Romijn. Willemsen was redacteur van de bundel *Dorestad and Its Networks*. Kleinere onderzoeksprojecten betroffen laatmiddeleeuwse tasbeugels, middeleeuwse objecten uit de opgravingen van de Noord/Zuidlijn van de Amsterdamse metro en menselijke resten in museale context. Gastwetenschappers onderzochten objecten van been, gewel en ivoor (in opdracht van de RCE), objecten van walvisbot (Youri van den Hurk, PhD) en naar vroeg-middeleeuwse kralen (MA-scriptie en PhD).

Klassieke wereld

Door de pandemie was onderzoek in het buitenland niet mogelijk. Het voorziene artikel in BABESCH over de vroeg-christelijke sarcofaag van Paus Marcellus liep hierdoor vertraging op. Dat geldt eveneens voor het onderzoek naar de verzameling Canino (met musea die in het bezit zijn van Canino-vazen). Voor een tentoonstelling in 2024 (over de archeologie van Campanië) is een studierels naar dit gebied gemaakt om collecties te bestuderen. Hieruit is literatuuronderzoek naar de Samnieten voortgekomen, dat in het najaar is begonnen. Tevens neemt de conservator deel aan een internationaal project rondom de zult van Trajanus.

Egypte

De pandemie maakte het onmogelijk de opgravingen in Sakkara voort te zetten. Daarom concentreerde het onderzoek zich op RMO-voorwerpen afkomstig uit dit grafveld, zoals grafstelen en de kapel van Paätenemheb. In de aanloop naar een tentoonstelling over Sakkara (2025) werd onderzoek gedaan naar teksten uit oud-Egyptische graven uit het Nieuwe Rijk. Met de TU Delft is een kleuranalyse uitgevoerd op objecten als het beeld van Maya uit Sakkara. Binnen het Vatican Coffin Project is gewerkt aan een publicatie over de productiemethodes van Egyptische lijkkisten en is een subsidieaanvraag gedaan voor het bestuderen van de lijkkisten-set van Anchor in samenwerking met Duitse onderzoekers. De conservatoren zetten hun onderzoek voort naar de herkomst- en verzamelgeschiedenis van voorwerpen, waaronder de tempel van Taffeh. Voor de RCE en voor de Nederlandse politie onderzochten ze de herkomst van oud-Egyptische voorwerpen uit de kunsthandel. Stagiaire Lotje Dalmijn verrichtte onderzoek naar de geschiedenis van de Egypte-collectie tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het onderzoek naar het materiaal uit de opgravingen in Shokan door vrijwilligers Lilliane Mann en Mary van den Hoorn richtte zich op de analyse van de aardewerkfragmenten. Overig onderzoek is uitgevoerd ten behoeve van de Vroegdynastische zaal in het Egyptisch Museum in Caïro, die het RMO in het kader van het EU-project Transforming EMC met de Egyptische

partners herinricht. Al het onderzoek droeg bij aan het bijwerken van de teksten in de database. Ten slotte werd meegeschreven aan twee internationale onderzoeksvoorstellen.

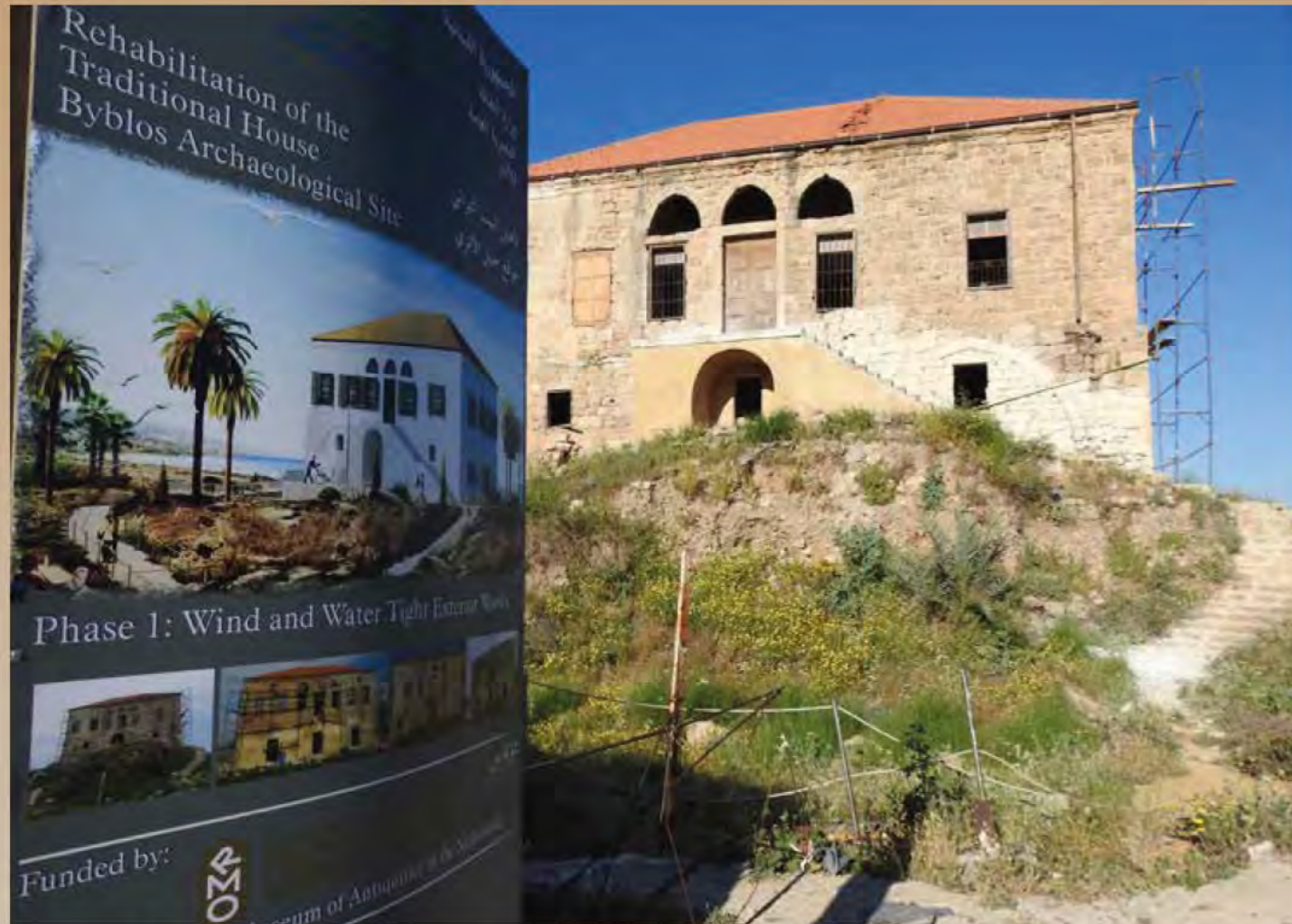
Nabije Oosten

De materiaalsoorten, objectnamen en titels van alle voorwerpen in de basisregistratie zijn gestandaardiseerd en aangevuld waar nodig. De basisregistratie van de collectie Den Hollander is halverwege (200 voorwerpen). De Museumkennis-teksten op de site zijn herzien, voortvloeiend op een nieuwe opzet. Conservator Kertal deed onderzoek ten behoeve van de expositie Misleiden in de Lakenhal en voor de tentoonstellingen over Olivier Nieuwenhuys en Byblos. Dat laatste onderzoek resulteert in een publieks- en wetenschappelijk boek.

Uitgelicht

Steun voor Libanees museum

Met steun van €200.000 van het RMO wordt in Libanon gewerkt aan een archeologisch museum over de antieke stad Byblos, dat naar verwachting voorjaar 2022 zijn deuren opent. Als locatie is gekozen voor het opgravingshuis van de Franse archeoloog Maurice Dunand, die tussen 1925 en 1975 de opgravingen van de stad leidde. Het huis ligt op de site in Byblos (Arabisch naam: Jbell), ten noorden van Beiroet. Na renovatie worden twee verdiepingen ingericht als museum.

Libanon is een land met een rijke geschiedenis en met Unesco Werelderfgoed sites, waaronder Byblos. De oude stad is het onderwerp van een tentoonstelling die vanaf oktober 2022 in Leiden te zien is. Het rijke erfgoed van Byblos krijgt daarin alle aandacht die het verdient. Het RMO steunt daarom de renovatie van het gebouw waarin het

museum wordt gehuisvest. Dat is geen makkelijke opgave, vanwege de economische, financiële en politieke crises van de afgelopen jaren in Libanon. Daar kwam de explosie in de haven van Beiroet in 2020 bij. Het museum wordt gerealiseerd door La Direction Générale des Antiquités et des Musées en het daaronder vallende Nationaal Museum in Beiroet.

Byblos – 's Werelds oudste havenstad

In de Antieke steden-reeks (Petra, Carthago, Nineveh) opent in 2022 een tentoonstelling over Byblos, waarin de bezoeker objecten ziet uit Libanese musea. Byblos hoort thuis in het rijtje legendarische havensteden als Alexandrië, Rome of Venetië, maar is relatief onbekend. Deze eerste expositie ooit over enkel deze stad brengt hier ongetwijfeld verandering in.

Beurzen

Vanaf 2016 stellen het Koninklijk Nederlands Instituut Rome en het RMO jaarlijks een beurs van €3.000 ter beschikking aan een academicus in het bezit van een MA in archeologie, (kunst)geschiedenis, klassieke talen of museumstudies. Het onderzoek van de laureaat is gerelateerd aan de collectie en/of de museumgeschiedenis. De prijs is ter dekking van kosten voor drie maanden verblijf op het KNIR en een reiskostenvergoeding. De beurs is toegekend aan Olivia Romijn. Zij verricht onderzoek naar voorwerpen uit andere werelddelen in Italiaanse schatkamers tussen 800 en 1200. Welke transnationale verbanden bestonden er en welke invloed hadden deze voorwerpen op het wereldbeeld van de mensen die deze schatkamers bezochten?

Het museum kent eveneens een beurs voor een academicus in Istanbul. Deze beurs van €2.500 wordt met het Nederlands Instituut in Istanbul uitgereikt en stelt de laureaat in staat twee maanden onderzoek te doen naar musea of museale collecties. De beurs is uitgereikt aan Steffie Stouri. Zij deed hiermee onderzoek naar de vernietiging van Ottomaans-Grieks erfgoed in Athene en Istanbul. Stouri onderzocht of er in de archeologische musea van deze steden aandacht was voor het gedeelde erfgoed: het museum in Athene omarmt het classicisme, terwijl het museum in Istanbul een sterk oriëntaliserende benadering heeft van de Oudheid.

Lezingen

Lezingen ondersteunen de missie (het centrale podium van de Oudheid zijn) en dienen de samenwerking met universitaire instellingen. Het RMO biedt ruimte aan academische partners, zodat het gebouw als wetenschappelijk centrum fungeert.

Lezingen/colleges	Doel	2018	2019	2020	2021
Medewerkers in RMO	40	87	72	20	32
Gast sprekers in RMO	40	231	114	59	69
Medewerkers buiten het RMO	40	60	63	32	53
Totaal	120	378	248	111	154

Vriendenvereniging

Datum	Spreker	Van	Titel	Bezoekers digitaal
12/01	Steven Jongma	Gemeente Delft	Speuren onder het spoor	437
09/02	Jasper de Bruin Renske Dooljes Nikè Haverkamp	RMO	De sarcofaag van Simpelveld	544
02/03	Lara Welss	RMO	Europese samenwerking met het Egyptisch Museum	637
13/04	Theo Toebosch Karen Jenson	Zelfstandig Thermenmuseum	Oog op het publiek: wetenschap en journalistiek	559
11/05	Luc Amkreutz	RMO	Tempels van Malta	742
08/06	Luc Amkreutz	RMO	Doggerland	844
13/07	Wouter Vos	Vos Archeo	Legloensplaats Valkenburg (ZH)	700
10/08	Jasper de Bruin	RMO	De Ilmes	787
26/08	Annemarieke Willemsen Jasper de Bruin Luc Amkreutz	RMO	25 Jaar RoMeO: toelichting op aankopen	240
14/09	David Kertal	RMO	Gevaarlijke wezens in het oude Nabije Oosten	292
12/10	Ruurd Halbertsma	RMO	De Leidse oudheden van prins Bonaparte	242
09/11	Fik Meljer	Zelfstandig	De vele gezichten van Sicilië	855
14/12	Nathalie de Haan	Radboud Universiteit	God op aarde: keizer Domitianus	939
Totaal				7.818

Boekpresentaties

	2018	2019	2020	2021
Aantal	16	22	6	5

Datum	Spreker	Van	Titel	Bezoek fysiek	Bezoek digitaal
26/01	Daan Nijssen	Omnlboek	Het wereldrijk van het Tweestromenland		509
02/02	Tom Buljtendorp	Omnlboek	De gouden eeuw van de Romeinen in de Lage Landen		499
13/06	Ruurd Halbertsma	RMO	Roofkunst	15	144
24/06	Tom Vanderlaken	Omnlboek	De geheime oorsprong		112
19/11	Anton van Hooff	Omnlboek	Tirannenmoord – van Caesar tot Hitler	16	

PopUp

Bronnen van de geheime oorsprong

In deze pop-up tentoonstelling stond de Egyptecollectie centraal in een nieuw literair genre, de 'true quest'. Aan de hand van een plattegrond achterin het boek *De geheime oorsprong* van Tom Buljtendorp - ook verkrijgbaar in de museumwinkel - kon de lezer de aanwijzingen bekijken en meepuzzelen. Een van de elementen in zijn verhaal is de oriëntatie van de Egyptenaren op het oosten. Dat is beleefbaar aan de hand van restanten van tempels en grafcomplexen die op de westelijke Nijloever stonden, de kant van het dodenrijk.

Offerkapel van Hetepherachty

Deze offerkapel heeft aan de westwand een schijn deur naar het dodenrijk. Boven de ingang in de oostwand is de geboorte van een dier afgebeeld, wat het oosten als bron van het leven symboliseert.

Sakkara (Egypte), ca. 2400 v.Chr.

Mummie van Anchhor

Sommige mummies zijn met hun voeten naar het oosten neergelegd. De gedachte was dat ze, als ze opkeken, over hun voeten de in het oosten opkomende zon bij de Nijl konden zien.

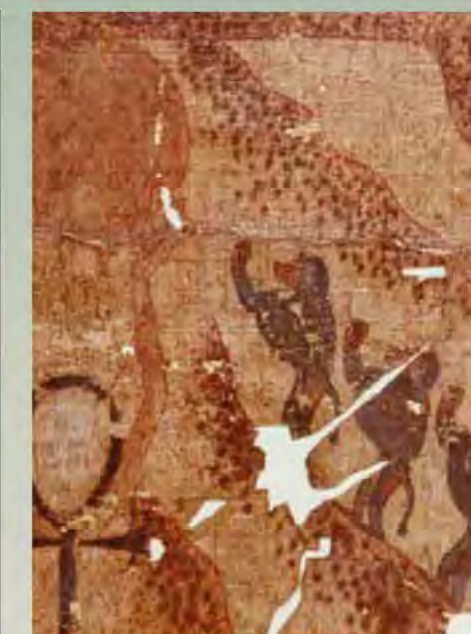
Luxor (Egypte), ca. 625 v.Chr.

Oostelijke zonsopgang

Op het eerste vel van het dodenboek van Qenna is de aanbidding van de zonnegod Re afgebeeld. Zijn opkomst wordt begroet door zes bavianen, die de gewoonte hebben vroeg in de ochtend te brullen.

Thebe (Egypte), 1550-1196 v.Chr.

Topstukkenlezingen

Datum	Spreker	Titel	Digitale bezoekers
14/02	Annemarieke Willemsen	Een Middeleeuws liefdesmes	463
28/02	Ruurd Halbertsma	De Stadhoudersvaas	433
14/03	David Kertai	Een eenzame Assyrische koning	717
28/03	Lara Weiss	De kapel van Paätenemheb	957
25/04	Luc Amkreutz	Het zwaard van Ommerschans	534
09/05	Daniel Soliman	De tempel van Taffeh	923
16/05	Jasper de Bruin	Een nieuw Nehalennia-altaar	732
12/09	Daniel Soliman	Twee Nubische beddenpoten	261
26/09	Ruurd Halbertsma	De grote camee van Constantijn	292
17/10	Raphaël Rijntjes	Het Ulfberth zwaard	371
31/10	Jasper de Bruin	De bronsschat van Nistelrode	444
21/11	Annemarieke Willemsen	De goudschat van Wieuwerd	943
28/11	Luc Amkreutz	Het Vorstengraf van Oss	1.103
19/12	Lara Weiss	Het handschrift van Ipoewer	728
Totaal			8.901

Congressen en symposia

Steentijdtag (06/02)

375 digitale bezoekers

Spreker	Verbonden aan	Titel
Hans Peeters	Universiteit Groningen	Doggerland boven water
Daan Raemaekers	Universiteit Groningen	Vindplaatsen in de Swifterbant-regio (4300-4000 v.Chr.)
Canan Cakirlar	Universiteit Groningen	Archeozoölogie van Nederland en veeteelt in de steentijd
Karsten Wentink	Sidestone Press	Op reis in de late steentijd

Preview of the road to LIMES Congress 2022 (26/08)

169 digitale bezoekers

Tamar Leene	Limes Nederland	Nomination World Heritage
Harry van Enckevort Erik Graafstal	Gemeente Nijmegen Gemeente Utrecht	Relation Between World Heritage Nomination and Session Topics LIMES Congress XXV
Tom Hazenberg Mark Driessen	Hazenberg Archeologie Universiteit Leiden	Excursions LIMES Congress XXV, the Grand Overview
David Breeze Michel Reddé	Universiteit Durham Universiteit Parijs	The Creation of the Multi-Language Books on Roman Frontiers
Jasper de Bruin	RMO	The Lower German Limes in the National Museum of Antiquities
Christoph Eger Steve Bödecker	RömerMuseum Xanten Bodendenkmalpflege Rheinland	The Rhineland Section of the Lower German Limes
Saskia Stevens	Universiteit Utrecht	Employing Citizen Science to Understand Borders and Border Systems

Bijeenkomst Vereniging Vrienden van het Gymnasium (09/10)

50 bezoekers

David Rijser	UvA en Universiteit Groningen	Het gymnasium van de toekomst
Gert-Jan van Wijngaarden	UvA	Archeologie van de archeologie in Troje
Casper de Jonge	Universiteit Leiden	Homerus in het Griekse en Romeinse onderwijs

Symposium Stichting Het Historisch Gebruiksglas (30/10)

50 bezoekers en 22 digitale bezoekers

Kitty Laméris	Kunst- en antiekhandel Frides Laméris	Schertsglazen
Theo Zandbergen	Zelfstandig	Verzamelen van glas
Johan Veeckman	Stadsarcheologie Antwerpen	Historisch glas in Antwerpen
Maartje Brattinga	Rijksmuseum	De glascollectie van het Rijksmuseum
Jerzy Konicki- Goldfinger	Zelfstandig	De geschiedenis van Pools glas

Olivier Nieuwenhuysen and the Study of Ceramics (16/11)**25 bezoekers en 138 digitale bezoekers**

Bleda Düring	Universiteit Leiden	Opening
Peter Akkermans Merel Brüning	Universiteit Leiden	On House Building and Use at Tell Sabi Abyad
Hannah Plug	Universiteit Liverpool	Cooperation and Community Integration at Tell Sabi Abyad
Giulia Russo	Universiteit Leiden	Pottery Making in the Balikh Valley
Karin Bartl	Archeologisch Instituut Berlijn	Pottery development of the 7th millennium BC in the northern and southern Levant
Reinhard Bernbeck Susan Pollock	Vrije Universiteit Berlijn	The Social Dimension of Ambiguation in Painted Pottery
Rana Özbal	Koç Universiteit Istanbul	Cooking Pots and Changing Community Practices
Karina Croucher Ellen Belcher	Universiteit Bradford CUNY John Jay College	Re-Assembling Halaf Ornamentation
Francesca Balossi Restelli	Universiteit La Sapienza Rome	Husking Trays in the Context of Neolithic Socialization
Lucy Bennison-Chapman	Universiteit Leiden	Tokens as indicators of social change in the late Neolithic
Bleda Düring	Universiteit Leiden	Cruciform Figurines and Chalcolithic Society in Cyprus
Simone Mühl	Archeologisch Instituut Berlijn	Expressions of Hospitality and Social Coherence in Ancient Mesopotamia
Stuart Campbell	Universiteit Manchester	People, Pots and Places in the Late Neolithic of Northern Mesopotamia
Carol van Driel David Kertai	Universiteit Leiden RMO	Jebel Aruda Publication
Dominique Ngan-Tillard	Technische Universiteit Delft	Europa Nostra award for Olivier's Scanning for Syria!

Medewerkers in het RMO

Datum	Spreker	Van	Ter gelegenheid van
25/05*	Luc Amkreutz	RMO	Opening Doggerland
27/05*	Luc Amkreutz	RMO	Opening Tempels van Malta
15/06*	Silke Lange Jasper de Bruin	BIAX Consult RMO	Presentatie boek The Wooden Artefacts from the Early Roman Fort Velsen I
25/10	Luc Amkreutz Bjørn Smit	RMO RCE	Doggerland. Verdwenen wereld in de Noordzee
10/11 & 16/11	Jasper de Bruin	RMO	Romeinen in Roomburg (lezing voor bewoners)
16/12*	Eric Moormann Ineke Sluiter Giorgio Novello	Radboud Universiteit Universiteit Leiden Italiaanse ambassade	Opening Domitianus

* online lezing

Medewerkers buiten het RMO

Datum	Medewerker	Titel	Organisatie
07/02*	Daniel Soliman	The complexities of repatriation claims of Egyptian antiquities	Nabu Na'id Studievereniging, Leiden
08/02*	Timo Epping	#Hoedan? Het RMO digitaal in de klas	Boom Uitgevers en Staal en Roeland
25/02*	Petra Hogenboom	Dwalen door het Dodenboek	Ex Oriente Lux
09/03*	Petra Hogenboom	Women's occupational activities in the Late Egyptian Late period	Women in ancient cultures conference
11/03*	Luc Amkreutz	Doggerland. Verdwenen wereld in de Noordzee	Studium Generale, Leiden
25/03*	Ruurd Halbertsma	From Archaeological Cabinet to a National Museum of Antiquities	Universiteit Wroclaw
26/03*	Annemarieke Willemsen	Excavated leather gloves and mittens	Archaeological Leather Group (GB)
29/03*	Timo Epping	Met A. Logtenberg: Standbeeldgebondenheid - objecten in de klas	ICLON Leiden
07/04*	Ruurd Halbertsma	Boerhaaves schoonzoon en de machtige Memnon	ProParte, Leiden
14/04*	Daniel Soliman	Eurocentric and Afrocentric approaches to an ancient culture	Allard Pierson, Amsterdam
22/04	Annemarieke Willemsen	De materiële cultuur van het kind rond 1500	Hof van Busleyden, Mechele
26/04*	Luc Amkreutz	Podcastserie Hunebednieuwscafe: Doggerland	Hunebedcentrum, Borger
27/04*	Lara Weiss	Urban Religion in Late Antiquity	Max Weber Kolleg, Erfurt
06/05*	Ruurd Halbertsma	Roofkunst	Sociëteit Amicitia, Leiden
10/05*	Lara Weiss	Nieuws uit Egypte voor de vrienden van het Archeon	Archeon, Alphen aan den Rijn
15/05	Petra Hogenboom	Goed versus Kwaad in het Oude Egypte	Ex Oriente Lux, Rotterdam
27/05*	Lara Weiss	(How) should we display human remains?	Centre for Global Heritage, Leiden
27/05*	Annemarieke Willemsen	Menselijke resten in museale context	Symposium Human Remains
10/06*	Lara Weiss	Walking Dead in Saqqara	Vrienden Egyptologie, Heidelberg
11/06*	Eliza Jacobi	Onderzoek en restauratie van een Koptische codex	Boekbandengenootschap, Antwerpen
16/06*	Luc Amkreutz	Visiting Doggerland. A brief overview of recent research.	Symposium Kring KNMGMG
16/06	Annemarieke Willemsen	Middeleeuwse tuinen in oost en west	Nederlandse Vrouwenclub Amsterdam
20/06	Luc Amkreutz	Doggerland. Verdwenen wereld in de Noordzee	Stichting Eugène Dubois, Eijsden
28/06*	Lara Weiss	Archive RMO	Webinar EU Project
28/06*	Daniel Soliman	Books and archival documents from the RMO	Museo Egizio Turijn/ El-Mathaf el-Masri, Caïro

Datum	Medewerker	Titel	Organisatie
06/07*	Lara Weiss	Religie in Deir el Medina	Huis van Horus, Leiden
09/07*	Daniel Soliman	Ancient Egypt and Nubia in Afrofuturistic music	Universiteit Birmingham
13/07*	David Kertai	The Banquet Scene: An Assyrian Queen Holding Court	67th Rencontre Assyriologique, Turijn
28/07*	Annemarieke Willemsen	Met M. Lewis: When is a Becket badge not a Becket badge?	Congres Thomas Becket, Canterbury
06/09*	Luc Amkreutz	Doggerland. Verdwenen wereld in de Noordzee	Lyceumclub Amsterdam
17/09	Ruurd Halbertsma	De zichtbare macht van Rome – propaganda in het Romeinse Rijk	Historisch Nieuwsblad, Amsterdam
18/09	Lara Weiss	Pharaos Hofstaat in Saqqara: Elitekultur im Neuen Reich	Hirschbergforum, Hirschberg
29/09	Ruurd Halbertsma	Oudheden in de hortus – het legaat Papenbroek	Vrienden van de Leidse hortus
06/10	David Kertai	The iconography of Assyrian Religion	Ancient Worlds Lunch Talks, Leiden
08/10	Ruurd Halbertsma	Apelles, Parrhasius en Jopie Huisman	Jopie Huisman Museum, Workum
12/10*	Daniel Soliman	The RMO and the Vatican Coffin Project	Universiteit Napels
13/10	David Kertai	Assyrische koninginnen, harems en eunuchen: wat weten we?	Ex Oriente Lux, Leiden
23/10	Luc Amkreutz	Doggerland. Verdwenen wereld in de Noordzee	Geologische Vereniging, Den Haag
05/11	Jasper de Bruin	Romeins Valkenburg. Een overzicht	Rijnlandroute Archeologie
09/11	David Kertai	The iconography of Assyrian Religion	Oxford University
11/11	Lara Weiss	Displaying ancient Egypt: A crocodile mummy full of surprises	SAE symposium, Delft
17/11*	Luc Amkreutz	Doggerland. Verdwenen wereld in de Noordzee	Gallo-romeins Museum, Tongeren
18/11*	Luc Amkreutz	Doggerland vlog	Reuvsdagen, Almere
25/11	Ruurd Halbertsma	Willem de Clercq – een Amsterdamse notabel in Leiden	Rotary Club Leiden-Oost
30/11	Annemarieke Willemsen	Vicus famosus: How urban was Dorestad?	Congres Lindholm Høje
30/11*	Luc Amkreutz	Digitale live-online-Tour Neanderthaler	Neanderthal Museum, Mettmann
15/12	Ruurd Halbertsma	De materiële cultuur van het oude Griekenland	National Geographic, Amsterdam
16/12*	David Kertai	Assyrische koninginnen, harems en eunuchen: wat weten we?	Ex Oriente Lux, Maastricht

* online lezing

Externe sprekers

Datum	Spreker	Van	Titel	Gelegenheid
09/03*	Jacques van der Vliet	NINO	Moedwil en misverstand op het Egyptische platteland	Leidse Papyrologielezing
31/03*	Maarten de Pourcq	Radboud Universiteit	Oudheidreceptie in hedendaags Georgië	Zenobialezing
10/09	Dick de Boer	Universiteit Groningen	Hofjes als middeleeuwse erfenis, tussen mededogen en devotie	Open Monumentenweekend
07/11	Jeroen Bartol	COVRA	Geofysische aspecten van opslag van radioactief afval	GEA-lezing
07/12*	Tamar Hodos	Universiteit Bristol	Ostrich Eggs as Luxury Items in the Ancient Mediterranean	BABESCH Byvancklezing

* online lezing

Publicaties

Bij publicaties wordt onderscheid gemaakt tussen populairwetenschappelijke en wetenschappelijke publicaties. Bij voorjaars- en zomertentoonstellingen geeft het museum publieksboeken uit. Dit betrof de boeken bij Doggerland, Inmiddels aan een derde druk toegekomen, en bij Tempels op Malta. Er verscheen een nieuw topstukkenboek. Het boek, in een Nederlandse en een Engelse versie (Highlights of the National Museum of Antiquities), bevat verhalen over honderd objecten, van koningsbeelden, glaswerk en mummies tot goudschatten, zwaarden en een hemelsblauw rijkpaard. Ze zijn gerangschikt op volgorde van verwerving, voorafgegaan door een Inleiding over de collecties. Op het omslag prijkt de gesp van Rijsenburg. De publicaties zijn opgenomen in bijlage VI.

Bij winterexposities is Sidestone Press uitgever van toegankelijke catalogi. In 2021 betrof dit *God op aarde: Keizer Domitianus*. Sidestone is tevens uitgever van de delen in de PALMA-reeks (Papers on Archaeology of the Leiden Museum of Antiquities). Deze reeks presenteert onderzoek dat gerelateerd is aan de collectie, opgravingen en acti-

vitelten als congressen. Met Sidestone, net als het RMO voorstander van open access, wordt gewerkt met printing on demand en digitale distributie. Dat zorgt evident voor een groter bereik, doordat de pdf's gratis beschikbaar zijn. Auteurs mogen hun artikelen tevens aanbieden via academia.edu. De publicaties zijn als boek te koop op de website van Sidestone Press, op de RMO-website en in de museumwinkel. Er verschenen twee PALMA-delen. Het eerste was *God on Earth - Emperor Domitian. The re-Invention of Rome at the end of the 1st century AD*. Dit deel met artikelen van vierendertig auteurs is gerelateerd aan de gelijknamige tentoonstelling en gaat in op het begrip Anchoring Innovation. De tweede bundel *Dorestad and Its Networks. Communities, Contact and Conflict in Early Medieval Europe*, vat de lezingen van het derde vijfjaarlijkse Internationale Dorestadcongres (2019) samen. De artikelen richten zich onder andere op de Vikingen in Dorestad en op de materiële cultuur, waarbij sleraden, kralen, munten, zwaarden en glaswerk aan bod komen. Ook wordt onderzoek naar Karolingische vindplaatsen in Nederland gepresenteerd, zoals dat naar de Palts van Nijmegen.

Boeken en artikelen	Doel per jaar	2018	2019	2020	2021
Wetenschappelijke publicaties	12	47	16	23	34
Publiekspublicaties artikelen	15	13	22	34	34
Publiekspublicaties columns	Niet gesteld	Niet gemeten	Niet gemeten	Niet gemeten	11
Boeken	3	7	5	5	5

3. Algemeen beheer

- 3.1 Codes
- 3.2 Personeel
- 3.3 Duurzaamheid
- 3.4 Veiligheid en gebouwenbeheer
- 3.5 Financiën en bijdragen van derden

3.1 Codes

Een reflectie op de Fair Practice code is eenmalig opgenomen in het jaarverslag 2019. Veel aspecten uit de code worden toegepast. Een enkele aanbeveling is niet relevant. Het belangrijkste aandachtspunt was diversiteit en inclusiviteit. Dit wordt hieronder toegelicht bij Code Diversiteit en inclusie. Het RMO is voornemens onderaannemers te bevragen naar hun reflectie op de Fair Practice Code en dit in contracten op te nemen, inclusief een reflectie van de onderaannemer op het toepassen van duurzaam ondernemen. De reflectie op de Governance Code Cultuur is opgenomen in bijlage I.

Diversiteit en inclusie

Het eerste beleidsdocument over diversiteit en inclusie werd in 2019 door de raad van toezicht vastgesteld. In het daaropvolgende jaar maakte de maatschappelijke discussie een sprong, en met de update van de Code Diversiteit en Inclusie in de hand werd besloten het beleid te actualiseren. Er is een Werkgroep Diversiteit, Inclusie en Toegankelijkheid opgericht, bestaande uit zeven museumbrede vertegenwoordigers, onder wie de directeur. Uitvoerige discussies, waarin de spanningen tussen de ideale situatie en de praktische haalbaarheid uitgebreid aan bod kwamen, resulteerden in een gezamenlijke beschrijving van de visie van het museum, de stand van zaken, en de mogelijkheden om in de aankomende jaren te verbeteren. Het beleid is een levend document: nieuwe ontwikkelingen en voortschrijdend inzicht krijgen direct een plek in het stuk. Meer dan voorheen wordt de komende jaren aandacht besteed aan diversiteit, inclusie en meer perspectieven en meerstemmigheid. De herkomstgebieden van de collecties bieden mogelijkheden voor een rijke culturele uitwisseling, met name de MENA-regio (Middle East and North Africa). Het beleid richt zich in eerste instantie op uitwisseling met deze gebieden, en op de Nederlanders met een achtergrond daar.

Eén van de doelen is een groei van medewerkers met een migratieachtergrond om hiermee meer een afspiegeling van de maatschappij te zijn en meerstemmigheid in te bedden. Thans hebben elf van de vijftientig medewerkers een migratieachtergrond, zowel westers als niet-westers. Omdat interne doorstroming voorrang krijgt, is de mogelijkheid meer diversiteit te realiseren door externe werving beperkt. Er moet eerst gezorgd worden voor meer diversiteit in de flexibele personeelsschil, die bestaat uit stagiairs en publieksdienstmedewerkers, waar de interne doorstromers uit afkomstig zijn. Om meer kansen voor diversiteit te creëren bij vacatures waarvoor extern geworven wordt, is de sollicitatieprocedure onder de loep genomen en volgden leidinggevenden een cursus onbewuste vooroordelen. Bewustwording is een belangrijk onderdeel: het RMO streeft ernaar dat het personeel het belang van verandering inziet en daarnaar handelt.

In de programmering wil het RMO in 2024 op het volgende punt aangekomen zijn: er is contact gezocht met de doelgroepen voor advies en samenwerking en er is publieks- en marktonderzoek gedaan om te ontdekken hoe nieuwe doelgroepen geïnteresseerd kunnen worden een bezoek te brengen en welke drempels en kansen

er zijn. Het doel is een uitbreiding van meerstemmige activiteiten en evenementen en daarnaast een inclusievere programmering. In 2022 zullen fototentoonstellingen over Jemen, street art in Caïro, rock art in de Himalaya, en Byblos hier een forse aanzet toe geven.

Op het gebied van partners kent het museum samenwerkingsverbanden in Europa en in landen in de herkomstgebieden van de collectie. In het beleidsstuk staat dat ernaar wordt gestreefd zorg te dragen voor een gelijkwaardige samenwerking. Binnen Nederland wordt er gezocht naar partnerschappen die passen bij potentiële nieuwe doelgroepen.

Qua bezoekers differentieert het beleidsstuk tussen onderwijs en individueel bezoek. Voor het onderwijs wordt er meer aansluiting met vmbo en mbo gezocht. Om op het gebied van individuele bezoekers andere doelgroepen te bereiken is het voornemen nieuw doelgroep- en publieksonderzoek uit te voeren, met aandacht voor meer data op het gebied van diversiteit en inclusie. Er zal geëxperimenteerd worden met openingstijden, zoals avondopenstellingen en tijdstippen met gereduceerd tarief.

Op het gebied van fysieke toegankelijkheid zijn praktische doelen gesteld zoals de draai- en klapdeuren vervangen door elektronische schuifdeuren. Er zijn, door een medewerker met een visuele en auditieve beperking, twee educatieve programma's ontwikkeld voor mensen met een visuele of gehoorbeperking. De website is aangepast conform de overheidsrichtlijnen op digitoegankelijk.nl.

Een duurzame omslag naar meer diversiteit en inclusie vergt standvastigheid en tijd. Er is een breed draagvlak binnen de organisatie nodig, en de bereidheid van het management om langdurig te investeren. De werkgroep houdt zich de komende jaren bezig met het monitoren en aanjagen van het diversiteitsbeleid. De werkgroep is van mening dat er actiever gereflecteerd moet worden op de historische en huidige positionering van het museum in de samenleving. Elk kwartaal evalueert de werkgroep op basis van de actiepunten uit het beleid. Iedere maand organiseert zij onder de noemer RMO-Mind Gym voor de medewerkers een discussie over relevante onderwerpen zoals kolonialisme en inclusief taalgebruik. Op basis van deze uitwisselingen worden verbeterpunten aan het beleidsdocument toegevoegd.

3.2 Personeel

Per 31/12	2018	2019	2020	2021	Per 31/12	2018	2019	2020	2021
Vast/tijdelijk fte	42,6	48,0	50,5	51,2	Fulltime	17	17	18	18
Oproep fte	10,0	10,5	5,6	2,1	Parttime	59	71	57	63
Totaal fte	52,6	58,5	56,1	53,3	Totaal	76	88	75	81

Bij de samenstelling is een evenwichtige opbouw qua geslacht en leeftijd het streven, met een groei in diversiteit. Circa dertien procent van de medewerkers kent een migratieachtergrond. De daling van oproepuren gedurende de afgelopen twee jaar kent twee oorzaken: vanwege de Wet Arbeidsmarkt in Balans zijn oproepcontracten vanaf 2020 omgezet naar een vast dienstverband met vaste uren. Daarnaast zorgden de sluitingen en het verminderde bezoek van schoolklassen voor minder oproepen. Om die reden hebben meerdere oproepkrachten hun dienstverband op eigen verzoek opgezegd.

Vier medewerkers waren twaalf en een half jaar in dienst: Marieke Peters (educatie), Jacco van Weele (digitale communicatie), Tanja van der Zon en Leonie van Esser (beide projectleider). Renske Dooijes (restaurator) was vijftientig jaar in dienst.

Medewerkers werkten zo veel mogelijk thuis. Er is een thuiswerkregeling ingevoerd, met afspraken over thuiswerkvergoeding, thuiswerkplekbudget en bereikbaarheid.

Voor het organogram wordt verwezen naar bijlage VIII.

Vertrokken	15	12	26	13
Nieuw	15	24	13	19
Vast	53	71	61	62
Tijdelijk	23	17	14	19
Mannen	31	39	33	37
Vrouwen	46	49	42	44
Stagiairs	22	16	12	17
Vrijwilligers	56	61	46	51
< 20 jaar	1	2	1	1
20/29 jaar	27	30	20	22
30/39 jaar	20	27	24	24
40/49 jaar	10	11	13	16
50/59 jaar	12	15	13	14
> 59 jaar	6	3	4	4
Schaal 1 t/m 5	34	44	33	38
Schaal 6 t/m 10	33	35	32	32
Schaal 11 >	9	9	10	11

	2018	2019	2020	2021
Verzuim*	5,1%	1,4%	2,5%	2,4%
Waarvan kortlopend	0,5%	0,7%	0,5%	0,5%
Waarvan langlopend	4,6%	0,7%	2,0%	1,9%

* Het verzuimcijfer is exclusief zwangerschaps- en bevallingsverlof.

Het RMO wil interne sollicitaties bevorderen, ofschoon dit de groei in diversiteit vertraagt. Dit betreft sollicitaties van medewerkers met een vast of tijdelijk dienstverband, vrijwilligers of stagiairs. Om mobiliteit te realiseren wordt de oude functie van de kandidaat in eerste instantie tijdelijk opgevuld. Op deze wijze krijgt een interne sollicitant zes maanden een terugkeergarantie.

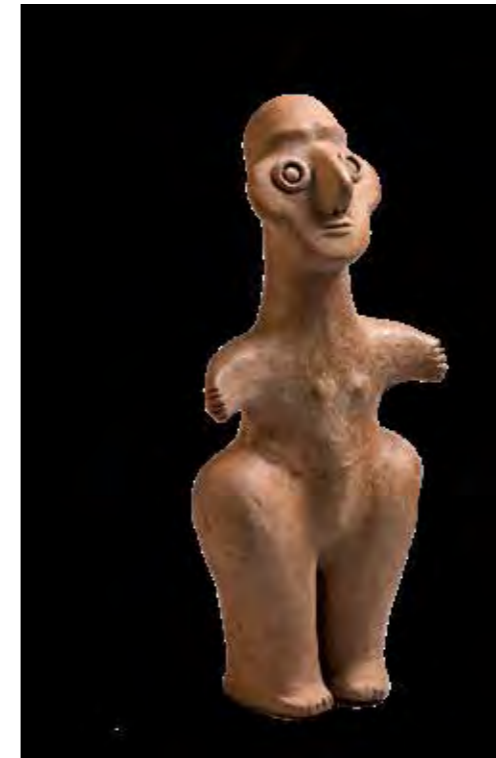
Vacature	Ingevuld door	Intern of extern
Medewerker Educatie	Petra Meijerink-Hogenboom	Intern
Medewerker Educatie	Vera van de Ven	Intern
Assistent-conservator Egypte	Marein Meijer	Intern
Collectiebeheerder	Nikè Haverkamp	Intern
Medewerker beveiliging	Max Spaans	Intern (stagiair)
Collectiefotograaf	Kim Onderwater	Oud-collega
Restaurator metaal	Iris Mahu	Extern

Vrijwilligers zijn essentieel. Zij zijn actief in de bibliotheek, het archief, bij kinderactiviteiten, tuinonderhoud en onderzoek. Bij educatie wordt gewerkt met enkele vrijwilligers die via een re-integratietraject in de samenleving leren functioneren. Vrijwilligers ontvangen een reiskostenvergoeding en stagiairs een maandelijks vergoeding. Er is een vrijwilligers- en stagebeleid. Er waren 51 vrijwilligers (2020: 46). Vooral voor het open houden van de wetenschappelijke bibliotheek zijn na de sluiting nieuwe vrijwilligers gestart. Met hulp van studenten wordt de collectiedocumentatie uitgebreid. Stagiairs werken aan eigen projecten of ondersteunen de museale activiteiten. Er zijn vier stageplaatsen voor mbo-studenten bij de beveiliging en twintig voor studenten mbo, hbo en wo bij de conservatoren, publieksafdelingen, restauratie en collectiebeheer.

Er werden vier overleggen gevoerd tussen de ondernemingsraad en de directeur, in aanwezigheid van de P&O-adviseur. Besproken onderwerpen waren coronagevolgen, financiële prognoses, thuiswerkreglement, verzuimcijfers en de Code Culturele Diversiteit. Dit geschiedde in een goede, open verstandhouding.

3.3 Duurzaamheid

Het museum onderschrijft de Sustainable Development Goals van de VN. Voor de praktische invulling van het voornemen om duurzaam te ondernemen werd gekozen voor de aanvraag van het Green Key label, met als doel om eind 2022 te functioneren op het niveau Green Key zilver. Na het instellen van een werkgroep duurzaamheid, bestaande uit vijf medewerkers van verschillende afdeling, bleek de verduurzaming al relatief ver gevorderd te zijn. De schoonmaak en het assortiment van het museumcafé zijn verder verduurzaamd. Het totaal aan maatregelen werd bij de keuring beloond met een Green Key goud label.

In de komende jaren is het voornaamste aandachtspunt de afvalscheiding en -verwerking. Hiervoor neemt het RMO deel aan het project Van Verpakken naar Aanpakken, geïnitieerd door de Leidse C6. Meerdere Leidse culturele instellingen werken samen onder begeleiding van Green Leisure om hun afvalstromen te analyseren en te verminderen. Daarnaast is gestart met basismonitoring van factoren die bijdragen aan de CO₂-uitstoot in de Milieubarometer. In eerste instantie is dat het verbruik van stroom, gas en water. Vanaf 2022 worden afval, zakelijke reizen, woon-werkverkeer medewerkers, drukwerk en kantoorpapier hieraan toegevoegd. Er wordt geïnventariseerd in hoeverre het mogelijk is de CO₂-uitstoot per tijdelijke tentoonstelling vast te stellen.

Energieverbruik

	kWh	Gas in m ³
2012	1.079.984	133.717
2013	1.054.340	168.406
2014	1.012.779	109.125
2015	959.029	121.062
2016	846.146	108.726
2017	765.278	125.286
2018	899.072	125.560
2019	893.482	116.100
2020	746.962	112.366
2021	800.585	106.717

Het gasgebruik wisselt met een lichte tendens naar minder verbruik. Er zijn in de afgelopen jaren verbeteringen op het gebied van duurzaamheid gerealiseerd wat betreft de (koel)installaties. Het weer is sterk van invloed op het energieverbruik, omdat de klimaatinstallaties driekwart van de energiekosten bepalen. In een warm jaar wordt er meer gekoeld en ontvochtigd, met als resultaat een hoger elektraverbruik. In een koud jaar wordt er minder gekoeld en meer verwarmd, met als gevolg een hoger gasverbruik. De volledige overgang naar ledverlichting zorgt voor een gestage daling in het elektraverbruik. In 2021 en 2022 was het elektraverbruik lager dan normaal, omdat het museum beide jaren bijna de helft van het jaar gesloten was.

3.4 Veiligheid en gebouwenbeheer

De beveiliging op het gebied van brandgevaar, inbraak en de veiligheid van personeel en bezoekers is in orde. Dat betreft de situatie in de museumgebouwen, kantoren en externe depots. Het RMO is goed toegankelijk voor rolstoelgebruikers en is beoordeeld door het Platform Gehandicapten Leliden. Voor het gebouw, op het Rapenburg, is een Invalidenparkeerplaats. Bezoekers mogen rolstoelen lenen. Hulp- of geleidehonden zijn welkom.

Sinds 2017 is het RMO onderdeel van een nieuw museaal hulsvestingsstelsel. Het museum heeft hierbij zeggenschap over de gebouwen en is verantwoordelijk voor het beheer ervan. Na een externe evaluatie onder alle Rijksmusea is besloten dat, met inachtneming van een

overgangsjaar 2022, per 2023 de regie voor onderhoud en instandhouding definitief bij de musea komt te liggen. Het Rijksvastgoedbedrijf wordt dan niet meer als uitvoerder ingeschakeld. Het RMO hiervan geen voorstander: het museale doel is immers het beheer en ontsluiten van de rijkscollectie, niet het beheer van rijksmonumenten. Uiteraard huurt het RMO hiervoor expertise in. Nadat ingenieursbureau Qualls in 2020 een meerjarig onderhouds- en investeringsplan (MOIP) voor de museumgebouwen had opgesteld, is dat nu gebeurd voor het depot Raamsteeg. Omdat dit een verzamelgebouw is, waar ook Rijksmuseum Boerhaave depotruimte huurt, blijft het RVB hier wel verantwoordelijk voor het onderhoud.

3.5 Financiën en bijdragen

Omdat dit jaarverslag vroeg in het jaar gepubliceerd is, zijn de kengetallen en de balans niet opgenomen. Deze zijn te vinden in de jaarrekening op de website.

In eerste instantie waren voorzichtigheidshalve 100.000 bezoekers begroot. Met een sluiting van bijna een half jaar is dit aantal niet gehaald (86.167 bezoekers). Het RMO is financieel gezond en dit tweede coronajaar goed doorgelopen. Dat is mede te danken aan de overheidssteun, een erfenis, de inkomsten uit een reizende expositie in Japan en de middelen van de VriendenLoterij. Inrijpende maatregelen in de bedrijfsvoering en het personeelsbestand zijn niet nodig geweest. Dat is de winst van een ruim decennium realistisch begroten.

In juni is het RMO overgestapt naar schatkistbankieren, waarbij een deel van het banktegoed bij het ministerie van Financiën wordt ondergebracht. Dat scheelde het museum bijna €60.000 aan te betalen strafrente.

Webshop

In januari opende de webshop. Aanvankelijk waren boeken te koop, maar in de loop van het jaar werden andere artikelen toegevoegd, zoals sleutelhangers, magneten en mondkapjes. Er zijn bijna 2.000 artikelen verkocht, waarmee de webshop tien procent van de omzet van de museumwinkel genereerde.

VriendenLoterij

Het RMO ontving van de BankGiro Loterij, vanaf augustus de VriendenLoterij genoemd, een cheque van €516.644. In 2020 was dit €494.346. Van deze bijdrage is €200.000 de vaste bijdrage. Dat betekent dat de inkomsten uit het meespelen met geormerkte loten en de vergoeding voor toegang met de VIP-kaart afgelopen jaar €316.644 was. Van de bijdragen worden doorgaans aankopen

gedaan, restauraties uitgevoerd, projecten gerealliseerd en de collectie toegankelijk gemaakt. De basis van het museale werk wordt hierdoor geschaagd. Door de pandemie konden projecten geen doorgang vinden en door het thuiswerken werden er geen extra restauratoren ingehuurd. Daarom is het gehele bedrag toegevoegd aan het bestemmingsfonds VriendenLoterij. Dit fonds van nu bijna €1,8 miljoen had al een forse omvang (2020: €1.271.547), omdat er geanticipeerd wordt op een majeure aankoop.

Private fondsen en nalatenschappen

Het RMO aanvaardde in dankbaarheid een erfenis van de heer H.G.J. Robben. De heer Robben is eind 2020 overleden en het museum bleek zijn enig erfgenaam. Zijn nalatenschap van circa een half miljoen euro is toegevoegd aan het algemene aankoopfonds, omdat hij in zijn testament geen bepaling had opgenomen voor een doelfonds. Daarnaast is het museum enkele anonieme schenkers zeer erkentelijk voor hun regelmatige bijdrage.

Elisabet Huss Fonds

Mevrouw Huss doneerde in diverse jaren bedragen bedoeld voor aankoop van objecten, bibliotheekboeken en collectie-onderzoek. Uit dit fonds zijn antiquarische boeken bekostigd.

Van der Schans Fonds

In 2016 ontving het museum uit de erfenis van Marinus Willem van der Schans een bedrag van €100.000, bedoeld voor aankoop en restauratie van voorwerpen. Aan dit fonds zijn geen onttrekkingen gedaan.

Asklepios Fonds

In 2017 is een schenking ontvangen van €50.000 ten behoeve van de aankoop van Egyptische of Etruskische voorwerpen. De overleden schenker van dit fonds wenste anoniem te blijven. Er zijn geen onttrekkingen gedaan.

Eega van Asklepios Fonds

De schenker van het Asklepios Fonds schonk, eveneens in 2017, een bedrag van €150.000 ten behoeve van de aankoop van Griekse en Egyptische voorwerpen. Hij droeg het fonds op aan zijn overleden echtgenote. Er zijn geen onttrekkingen gedaan.

Drs. W. Barreveld Fonds

Mevrouw Barreveld schonk in 2017 een bedrag van €10.000, bedoeld voor financiële ondersteuning van opgravingen, met een voorkeur voor steunverlening voor studentendeelname. Omdat de opgravingen geen doorgang konden vinden, zijn er geen onttrekkingen gedaan. Mevrouw Barreveld heeft met een bijzondere geste aanvulling voor het fonds toegezegd.

Dhr. en mevr. Postma Fonds

De heer en mevrouw Postma creëerden in 2017 dit fonds, bedoeld voor activiteiten op het gebied van prehistorische Noordzeearcheologie. Mevrouw Postma overleed enige jaren geleden en dit jaar ontving het RMO het verdrietige bericht dat de heer Postma twee weken voor de opening van Doggerland was overleden. Zijn erfgenamen zijn wij erkentelijk voor een extra bijdrage. Hiermee kan, ter nagedachtenis aan hun ouders, het fonds in stand gehouden worden. Een deel van de middelen is aangewend voor de tentoonstelling Doggerland.

Dhr. en mevr. Knoop-Kompier Fonds

De heer en mevrouw Knoop-Kompier richtten in 2019 dit fonds op. Het betreft een periodieke schenking van €2.000 gedurende tien jaren. Het fonds is bedoeld voor activiteiten in de breedste zin des woords op het gebied van antiek textiel. Er zijn geen onttrekkingen gedaan.

Dhr. B.W.J. Niemeijer Fonds

Uit de nalatenschap van de heer Niemeijer werd een bedrag ontvangen voor internationale samenwerking in de breedste zin des woord. Aan dit fonds zijn geen onttrekkingen gedaan.

Dougga Fonds

Dit fonds voor educatie in brede zin is in 2021 opgericht. Het betreft een periodieke schenking van €2.000 per jaar. De schenkers wensen anoniem te blijven. Er zijn geen onttrekkingen gedaan.

Nico en Riekje Bijnsdorp Glas Fonds

Dit fonds voor de aankoop, instandhouding en studie naar glas in de Oudheid is eind 2020 ingesteld. De aankomende vier jaar is er een jaarlijkse toevoeging van €4.000. Aan dit fonds zijn geen onttrekkingen gedaan.

Sigrid van Roode Fonds

Dit fonds betreft een periodieke schenking van €2.000 gedurende tien jaar. Het fonds is bedoeld voor publicaties over archeologische sieraden. Er is een bijdrage toegezegd van €1.500 ten behoeve van de publicatie bij de tentoonstelling 5000 jaar kralen.

Norma Kok Fonds

Dit fonds betreft een levenslange periodieke schenking van €4.000 per jaar voor aankoop en restauratie van voorwerpen uit de Nederlandse archeologie. Er zijn geen onttrekkingen gedaan.

Dhr. en mevr. Raven-Boissevain Fonds

Dit fonds betreft een periodieke schenking van €10.000 per jaar gedurende vijf jaar en is bedoeld voor restauratie, met een lichte voorkeur voor Egyptische objecten.

Gildemeester Fonds

Het legaat Gildemeester is in 2015 overgedragen door het ministerie van Financiën. Dit betreft een bedrag van €174.952. Dit bedrag is niet vrij opneembaar, omdat volgens het testament uit 1928 alleen het rendement aangewend mag worden voor aankopen. Er is een bedrag van €32.000 aan opgebouwde rente beschikbaar.

Vriendenvereniging RoMeO

Jaar	2018	2019	2020	2021
Leden	1.409	1.422	1.444	1.618

De vriendenvereniging stelt zich ten doel mensen die geïnteresseerd zijn in archeologie en het museum nader tot elkaar te brengen. De vereniging gaf tweemaal het RMO Magazine uit, organiseerde tien lezingen via livestreams, verzorgde twaalf digitale nieuwsbrieven en één vriendenbrief per post. Het bestuur staat onder voorzitterschap van Frits Naerebout. Op 26 augustus vierde RoMeO haar 25-jarig bestaan. Helaas kon geen fysiek evenement worden georganiseerd. Wel is op de jubileumdag een livestream lezing verzorgd, waarin namens de vriendenvereniging een geschenk werd overhandigd. De schenking was het aankoopbedrag van een bijzondere verzameling Limburgse bodenvondsten, die vroegmiddeleeuwse sieraden, Romeins glas, prehistorisch gereedschap, en bijzonder aardewerk omvat. Een selectie van voorwerpen was te zien in de tempelzaal.

Bijlage I: Governance Code Cultuur

De raad van toezicht en de directeur passen deze code toe sinds 2013. Soms wordt afgeweken van een deelprincipe. Aard en omvang van de organisatie of aanwezige kennis en ervaring leveren hiervoor de motieven. De raad agendeert de code jaarlijks en bekijkt of verbeteringen wenselijk zijn.

1. De organisatie realiseert haar maatschappelijke doelstelling door culturele waarde te creëren, over te dragen en/of te bewaren.

- De medewerkers zijn bekend met de missie en doelstellingen en dragen hieraan bij. Uitgangspunt is dat alle uitingen en producties passen bij de kernwaarden betrouwbaar, initiatiefrijk en gastvrij.
- Duurzaamheid in materiaalgebruik, energiebesparing, gebruik van fair chain en milieuvriendelijke producten en hergebruik van materialen is het streven. De raad is verheugd over het behalen van het label Green Key goud.
- Er is een kostenbewuste strategie, strikte begrotingsprincipes en een lean and mean organisatie in een open cultuur.
- Bij medefinanciering door fondsen hanteert het RMO de stelregel, in afwijking van de code, dat bij een exploitatieoverschot de middelen niet gereserveerd worden voor het eigen vermogen. Het museum is van mening dat projectoverschotten terug horen te vloeien naar de betreffende fondsen, tenzij andersluidende afspraken zijn gemaakt.
- De maatschappelijke omgeving is divers, zowel in stakeholders (lokaal, nationaal, internationaal) als in bezoek (70% van buiten Zuid-Holland, 30% jongeren).
- Op het gebied van diversiteit en inclusie organiseerde de werkgroep Diversiteit en Inclusie sessies met de werknemers in het kader van bewustwording. Het diversiteitsbeleid is aangepast aan de nieuwe Code Diversiteit & Inclusie. Er zijn concrete doelstellingen voor de komende vier jaar geformuleerd.
- Het RMO is erkend als ANBI en heeft een CBF Erkenning.

2. De organisatie past de principes van de Code toe, volgt de aanbevelingen op en wijkt hiervan alleen gemotiveerd af.

- De stichting Rijksmuseum van Oudheden kent sinds de verzelfstandiging in 1995 een raad van toezicht-model. Op de ANBI-pagina op de website is het bestuursmodel toegelicht.
- De raad stemde in met deze reflectie op de code, geschreven door de directeur, en evalueerde het functioneren van de code.

- Het jaarverslag en de jaarrekening worden op de website geplaatst, inclusief de reflectie op de code.
- Het belonings- en vergoedingsbeleid voor de directeur en de toezichthouders is in de jaarrekening opgenomen.

3. Bestuurders en toezichthouders zijn onafhankelijk en handelen integer. Zij zijn alert op belangenverstremgeling, vermijden ongewenste belangenverstremgeling en gaan transparant en zorgvuldig om met tegenstrijdige belangen.

- Het RMO verstrekt aan raadsleden en de directeur geen leningen en zakelijke garanties.
- De jaarrekening vermeldt maximaal drie relevante nevenfuncties van raadsleden. Overige nevenactiviteiten zijn te lezen via hun LinkedIn-profielen.
- Alle nevenfuncties van de directeur zijn in het jaarverslag opgenomen.
- Voor het aangaan van nevenfuncties door de directeur wordt toestemming aan de raad gevraagd. Dit gebeurde met betrekking tot het lidmaatschap van de externe adviesraad van LUCAS (Leiden University Centre for the Arts and Society).
- Voor het aangaan van nevenfuncties door raadsleden wordt geen toestemming aan de raad gevraagd. De raad acht deze aanbeveling in relatie tot het RMO niet opportuun.
- De raad vergewiste zich van de onafhankelijkheid van zijn leden. De nevenfuncties van de directeur en de raadsleden zijn nagegaan. Dit leidde tot de conclusie dat er geen ongewenste of tegenstrijdige belangenverstremgeling is.

In de raad heeft geen voormalig RMO-directeur zitting. In de statuten is vastgelegd dat zulks twee jaar na het vertrek van de directeur mogelijk is. Dit is een afwijking van de code. De raad volgt de aanbeveling voor een vierjaarstermijn op.

- Er zijn door de directeur of de raad van toezicht geen besluiten genomen waarbij sprake was van tegenstrijdig belang.

4. Bestuurders en toezichthouders zijn zich bewust van hun eigen rol en de onderlinge verdeling van taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden.

- Er is een directiereglement.
- De directeur overlegt wekelijks met de leden van het managementteam. Belangrijke beslissingen worden in de MT-notulen vastgelegd.

- Majeure strategische MT-besluiten en beleidsbeslissingen worden, conform de statuten, voor accordering aan de raad voorgelegd.

- De bezoldiging van de directeur is conform de Wet Normering Topinkomens. Hij heeft een contract voor onbepaalde tijd. Zijn bezoldiging wordt vermeld in de jaarrekening.

- De raad beslist over benoeming, beoordeling, bezoldiging, schorsing en ontslag van de directeur.

- De remuneratiecommissie besprak in april met de directeur zijn functioneren.

- De directeur vraagt regelmatig individueel advies aan de leden van de raad.

- Toezichthouders treden bij openingen van tentoonstellingen op als ambassadeur.

- Er is een herzien raad van toezichtreglement vastgesteld, waarin de onderlinge portefeuilleverdeling, de werkwijze, de omgang met de directeur en de handelwijze bij tegenstrijdige belangen zijn opgenomen.

- De leden Versluys en Stolker voerden eenmaal overleg met de ondernemingsraad.

- De leden Hijmans van den Bergh en Van den Tweel vormen de auditcommissie. De auditcommissie kent een reglement. Met de commissie is een prognose 2021, de begroting 2022 en de accountantsbenoeming besproken.

- De leden Hijmans van den Berg en Stolker vormen de remuneratiecommissie.

5. Het bestuur is verantwoordelijk voor de algemene en dagelijkse leiding, het functioneren en de resultaten van de organisatie.

- De directeur handelt bij het vervullen van zijn taken vanuit het doel als stichting (het behouden, beheren en ontsluiten van een rijkscollectie) én vanuit de doelen die gesteld zijn om de maatschappelijke inbedding vorm te geven (centraal podium van de Oudheid, leeromgeving, verleden en heden binden).

- De directeur is verantwoordelijk voor de verhouding met subsidieverstrekters, sponsors, particuliere schenkers en publieke en private fondsen.

- De directeur voerde het jaarlijkse monitorgesprek met het ministerie van OCW.

- Er is één bestuurder. In het managementteam zijn taken en verantwoordelijkheden verdeeld. Het hoofd financieën en bedrijfsvoering is volledig tekenbevoegd.

6. Het bestuur gaat zorgvuldig en verantwoord om met de mensen en de middelen van de organisatie.

- Nieuwe wet- en regelgeving wordt door het bestuur toegepast.

- Het bestuur volgt voor de honorering het beloningsbeleid uit de cao en het AWWN-functiehuus.

- Bij discussie over de inschaling wordt de functie opnieuw gewogen. Dit is bij de inschaling van de publieksdienstmedewerkers gebeurd.

- De directeur legde het jaarplan 2022 ter goedkeuring aan de raad voor en lichtte de vorderingen en afwijkingen van het jaarplan 2021 toe.

- De directeur legde de jaarbegroting 2022 ter goedkeuring aan de raad voor.

- Er is een geactualiseerd integriteitsplan vastgesteld met daarin afspraken over de ethische code van de ICOM, nevenwerkzaamheden, het melden van financiële belangen, een procedure ongewenst gedrag, declaratieregeling, klokkenluidersregeling, communicatie met pers, omgang met geschenken en giften en omgang met internet en sociale media.

- Er is een interne en een externe vertrouwenspersoon.

- De beschrijving van het risicomanagement is geactualiseerd en opgenomen in de jaarrekening.

- De Fair Practice Code wordt gevolgd.

7. De raad van toezicht voert zijn toezichthoudende, adviserende en werkgeversrol op een professionele en onafhankelijke wijze uit.

- De raad kent vaste onderwerpen die tot het toezicht behoren, zoals realisatie van doelstellingen, strategie, risicobeheer, huisvesting en financieel beleid. Onderwerpen op het gebied van personeelsbeleid, medezeggenschap, diversiteit, duurzaamheid en integriteitsbeleid komen indien actueel aan de orde.

- De raad vergaderde vier maal. Er is geen frequente afwezigheid geconstateerd.

- De raad ziet toe op de relatie met publieke en private partijen. Het contact met hen is een taak van de directeur. De raad kan hierbij betrokken worden.

- Share Impact Accountants is benoemd tot accountant voor vier jaar.

- Het gesprek met de accountants over de managementletter, de reactie van het management hierop, het werkproces en de getrouwheid van de jaarrekening 2021 wordt op 25 maart 2022 gevoerd in een vergadering met de gehele raad. De jaarrekening werd door het management vooraf besproken met de auditcommissie.
- De directie stelde de beloning voor de accountant vast.
- De directiesecretaresse droeg zorg voor ondersteuning voor de raad.
- De voorzitter bereidde met de directeur de agenda voor, leidde de vergaderingen, zorgde voor zorgvuldige besluitvorming en zag toe op het functioneren van de raad.
- Vanwege de benoeming van een nieuwe voorzitter is besloten de zelfevaluatie van de raad uit te stellen tot juni 2022.
- Een verslag van de raad maakt deel uit van het jaarverslag en deze jaarrekening.

8. De raad van toezicht is verantwoordelijk voor zijn samenstelling en waarborgt daarbij deskundigheid, diversiteit en onafhankelijkheid.

- De raad bestaat uit zes leden. Het statutaire minimum is vijf.
- De zittingstermijn voor de leden is tweemaal vier jaar.
- Ineke Sluiter en Sander van den Eijnden zijn na twee termijnen van vier jaar afgetreden.
- Carel Stolker is per 1 september benoemd tot voorzitter.
- Mark van den Tweel was in de zomermaanden plaatsvervangend voorzitter. Vanaf 1 september is hij vice-voorzitter.
- Het rooster van aftreden is opgenomen in het jaarverslag, in de jaarrekening en op de website.
- Er is een profielschets voor de raad, die recht doet aan de toezichthoudende, adviserende en werkgeversrol en ingaat op de gevraagde deskundigheid, diversiteit en onafhankelijkheid. Deze is verkort opgenomen in bijlage II.
- Ieder lid beschikt tenminste over twee competenties die in het profiel zijn opgenomen en draagt met eigen deskundigheid bij aan de kennis en expertise waarover de raad moet beschikken.
- Het beleid inzake de vergoeding voor de toezichthouders is opgenomen in de jaarrekening. De vergoeding bedroeg op jaarbasis €4.180 voor het lidmaatschap en €6.226 voor het voorzitterschap. De vergoeding is 20% van het WNT-maximum voor toezichthouders.

Bijlage II: Verkorte profielschets raad van toezicht

Het RMO werkt voor het bepalen van de samenstelling van de raad van toezicht met een profielschets. De raad levert een essentiële bijdrage aan de kwaliteitsborging en verwezenlijking van de doelstelling en de museale strategie. Om zich binnen deze context van zijn taken te kwijten, dienen de leden samen over de hieronder genoemde deskundigheden en kwaliteiten te beschikken. Op basis van onderstaand algemeen profiel stelt de raad individuele profielschetsen op voor (toekomstige) leden. In de praktijk kan het (tijdelijk) voorkomen dat niet alle profielkenmerken honderd procent worden gedekt. De raad evalueert de profielschetsen periodiek, maar in ieder geval bij het ontstaan van een vacature en bij herbenoeming.

De raad bestaat minimaal uit vijf leden en is evenwichtig samengesteld in termen van functies, verantwoordelijkheden en diversiteit (in vaardigheden, kennis, sociaal-demografische en geografische factoren, gender, etnische achtergrond en leiderschapskwaliteiten). De omvang is zodanig dat de raad effectief en verantwoord zijn taken kan vervullen en dat voor ieder lid de mogelijkheid bestaat vanuit zijn kwaliteiten daaraan bij te dragen. Competenties en functies worden, indien mogelijk, gecombineerd. De raad neemt zo nodig maatregelen indien de huidige omvang met betrekking tot zijn taken en verantwoordelijkheden te gering is en/of het algemene profiel structureel hiaten aangeeft. De raad wijst uit zijn midden een voorzitter, vicevoorzitter en penningmeester aan. Voor hen bestaan additionele profielschetsen.

De raad vervult zijn taak conform de wet, de statuten, de Governance Code Cultuur 2019, en overige regelgeving en gedragscodes die van toepassing zijn. Ter vermijding van (de schijn van) belangenverstremming, die niet strookt met de beginselen van *good governance*, worden bij de samenstelling van de raad enkele functionarissen uitgesloten, conform artikel 8.6 van de statuten.

Algemene competenties

In iedere profielschets voor een nieuw lid wordt opgenomen:

- De bereidheid om het RMO actief te promoten;
- Belangstelling voor of kennis van de Oudheid in de breedste zin des woords;
- Betrokkenheid bij het RMO en bij de uitvoering van zijn taken;
- Voldoende beschikbaarheid voor functievervulling.

Persoonlijke competenties

Elk individueel raadslid beschikt over de onderstaande competenties:

- Bestuurlijke ervaring en/of analytisch vermogen;
- Oog voor het maatschappelijke speelveld en contact met voor het RMO relevante netwerken (in Leiden of in de politieke of diplomatieke wereld);
- Onafhankelijkheid;
- Zelfreflectie.

Professionele competenties

De leden beschikken individueel elk over één of meer van onderstaande competenties:

- Oudheidkundige (taal en/of cultuur) of archeologische deskundigheid en/of affiniteit;
- Financiële deskundigheid;
- Notariële en/of juridische deskundigheid;
- Kennis over de cultuurhistorie van de landen van herkomst van de verzameling;
- Cultureel ondernemerschap;
- Kennis op het gebied van onderwijs en kennisoverdracht;
- Marketing- en communicatiedeskundigheid;
- Mecenaat/fondsenwerving kennis;
- Belangenbehartiging (advocacy).

Bijlage III: Inkomende bruiklenen

Reg.nr.	Bruikleengever	Locatie	Tentoonstelling	Aantal
2021/01-20	Privécollecties	Nederland en België	Doggerland: Verdwenen wereld in de Noordzee	107
2021/21	Collectie North Sea Fossils	Urk	Idem	5
2021/22	BOOR Rotterdam	Rotterdam	Idem	37
2021/23-28	Privécollecties	Nederland	Idem	9
2021/29	Universitaire Bibliotheken	Leiden	Idem	1
2021/30	Universitaire Bibliotheken	Leiden	Zoetekauw: de reis van suiker	3
2021/31	Museum Paul Tétar van Elven	Delft	Vaste opstelling Klassieke wereld	1
2021/32	Privécollecties	Nederland	Doggerland. Verdwenen wereld in de Noordzee	4
2021/33	Darren & Joanne Nicholas	Engeland	Idem	7
2021/34	Naturalis	Leiden	Idem	19
2021/35	Natuurhistorisch Museum Rotterdam	Rotterdam	Idem	9
2021/36	1BIAX / Lucy Kubiak	Nederland	Idem	1
2021/37	Norfolk Museums Service	Norfolk	Idem	1
2021/38	Nick Ashton	Londen	Idem	1
2021/39	Museum Boerhaave	Leiden	Zoetekauw: de reis van suiker	1
2021/40	National Museum of Archaeology	Valletta	Tempels van Malta	78
2021/41	Ggantija Temples Interpretation Centre	Xaghra	Idem	5
2021/42	Hagar Qim Temples	Qrendi	Idem	3
2021/43	National Museum of Natural History	Mdina	Idem	5
2021/44	Heritage Malta	Valletta	Idem	3
2021/45	Exhibition Stores Heritage Malta	Valletta	Idem	10
2021/46	Theo de Feyter	Nederland	Tussen de ruïnes van Palmyra	13
2021/47	British Museum	Londen	God op aarde: keizer Domitianus	14
2021/48	English Heritage	Chester	Idem	1
2021/49	The Fitzwilliam Museum	Cambridge	Idem	3
2021/50	Vindolanda Trust, Chesterholm Museum	Hexham	Idem	11
2021/51	Ny Carlsberg Glyptotek	Kopenhagen	Idem	6
2021/52	Louvre	Parijs	Idem	3
2021/53	Badisches Landesmuseum	Karlsruhe	Idem	1

Reg.nr.	Bruikleengever	Locatie	Tentoonstelling	Aantal
2021/54	Staatlichen Antikensammlungen und Glyptothek	München	Idem	4
2021/55	Parco Archeologico dei Campi Flegrei	Bacoli	Idem	6
2021/56	Soprintendenza Archeologia Belle Arti e Paesaggio	Benevento	Idem	3
2021/57	Comune di Cremona	Cremona	Idem	7
2021/58	Museo Archeologico Nazionale di Napoli	Napels	Idem	17
2021/59	Parco Archeologico di Pompei	Pompeii	Idem	5
2021/60	Musei in Comune, Musei Capitolini	Rome	Idem	10
2021/61	Musei in Comune, Centrale Montemartini	Rome	Idem	2
2021/62	Musei in Comune, Museo della Civiltà Romana	Rome	Idem	4
2021/63	Antiquarium e Area Archeologica dei Fori Imperiali	Rome	Idem	1
2021/64	Museo Nazionale Romano	Rome	Idem	6
2021/65	Parco Archeologico del Colosseo	Rome	Idem	2
2021/66	Musei Vaticani	Vaticaanstad	Idem	7
2021/67	Allard Pierson	Amsterdam	Idem	12
2021/68	De Nederlandsche Bank	Amsterdam	Idem	40
2021/69	Papyrologisch Instituut Leiden	Leiden	Idem	1
2021/70	Privécollectie dhr. M.J. Versluys	Amsterdam	Idem	1
2021/71	Museum Het Valkhof	Nijmegen	Idem	5
2021/72	The J. Paul Getty Museum	Los Angeles	Idem	15
2021/73	The Metropolitan Museum of Art	New York	Idem	7
2021/74	Privécollectie dhr. Jacobi	Nederland	Idem	1
Totaal				508

Bijlage IV: Uitgaande bruiklenen

Reg.nr.	Instelling	Plaats	Tentoonstelling/Project	Aantal
2017/10	Haarlemmermeermuseum De Cruquius	Hoofddorp	Kolonisatie van Haarlemmermeer	10
2019/04	Koninklijk Zeeuwsch Genootschap	Oostkapelle	Vikingen op Walcheren	1
2019/12	Wereldmuseum	Rotterdam	What a genderful world	1
2020/01	The J. Paul Getty Museum	Los Angeles	Rubens: Picturing Antiquity	1
2020/03	Musée Granet	Aix-en-Provence	Pharaoh, Osiris and the Mummy	2
2020/04	Centraal Museum	Utrecht	De ommuurde stad	3
2020/07	The Canadian Museum of History	Gatineau	Queens of Egypt	45
2020/10	Musée Royal de Mariemont	Mariemont	Le monde de Clovis	34
2020/14	RAAP-Zuid	Heerlen	Expeditie vuistbijn	1
2020/15	Museum Meermanno	Den Haag	Geheimschrift	2
2020/21	Shizuoka City Museum of Art	Shizuoka	Egypt: Land of Discoveries	260
2021/02	Musée Royal de Mariemont	Mariemont	Le Mystère Mithra	1
2021/03	Musée du Louvre	Parijs	Naissance de la Grèce modern	2
2021/05	M Leuven	Leuven	Verbeelding van het Universum	1
2021/06	Museum Catharijneconvent	Utrecht	Maria Magdalena	3
2021/08	Tropenmuseum	Amsterdam	Dispersed, Displaced	2
2021/09	Museum De Voorde	Zoetermeer	Spierballen, Stiletto's en Superhelden	1
2021/10	Universiteit Gent	Amsterdam	Onderzoek	4
2021/11	UvA master Conservering en Restauratie	Amsterdam	Onderzoek en restauratie	11
2021/14	Museum De Wieger	Deurne	Kijk nou eens!	7
2021/16	Limburgs Museum/De Vondst	Heerlen	Villa Voerendaal	1
2021/18	LWL-Museum für Archäologie	Herne	Stonehenge - People and Landscapes	2
2021/20	Haags Historisch Museum	Den Haag	Alexine Tinne, fotograaf	30
2021/21	Faculteit Archeologie Universiteit Leiden	Leiden	Onderzoek	288
2021/22	The Bunkamura Museum of Art	Tokyo	Egypt: Land of Discoveries	incl.
2021/23	Sendai City Museum	Sendai	Egypt: Land of Discoveries	incl.
2021/24	Yamaguchi Prefectural Art Museum	Yamaguchi	Egypt: Land of Discoveries	incl.
2021/25	Hyogo Prefectural Museum of Art	Kobe	Egypt: Land of Discoveries	incl.
2021/28	Stedelijk Museum De Lakenhal	Leiden	Misleiden	3
			Totaal	716

Bijlage V: Langdurig uitstaande bruiklenen

Instelling	Plaats	Aantal
Allard Pierson	Amsterdam	75
Archeologie Museum Stein	Stein	38
Archeologisch Museum Haarlem	Haarlem	1
Archeon	Alphen aan de Rijn	31
De Casteelse Poort	Wageningen	6
Delfluent Services B.V.	Delft	3
Eicha Museum	Bergeijk	74
Erasmiaans Gymnasium	Rotterdam	10
Flipje en Tiel Museum	Tiel	16
Gemeente Amersfoort	Amersfoort	4
Gemeente Katwijk	Katwijk	23
Gemeente Sittard-Geleen	Grevenbicht	1
Historisch Museum Den Briel	Brielle	6
Katwijk's Museum	Katwijk	56
Kroondomein Het Loo	Apeldoorn	14
Limburgs Museum	Venlo	258
LVR-Römermuseum	Xanten	4
Maerlant Lyceum	Den Haag	1
Musée Royal de Mariemont	Mariemont	2
Museo Civico Archeologico di Bologna	Bologna	35
Museon	Den Haag	2
Museum Ceucium	Cuijk	16
Museum de Dorpsdokter	Hilvarenbeek	6
Museum De Koperen Knop	Hardinxveld-Giessendam	11
Museum Flehite	Amersfoort	4
Museum Het Pakhuis	Ermelo	10
Museum het Rembrandthuis	Amsterdam	15
Museum Het Valkhof	Nijmegen	45
Museum Kasteel Wijchen	Wijchen	83
Museum Klok & Peel Asten	Asten	4
Museum Oud Lunteren	Lunteren	10
Museum Swaensteyn	Voorburg	76

Instelling	Plaats	Aantal
Museum Tweestromenland	Beneden-Leeuwen	60
Museum van de Vrouw	Echt	1
Museum Ursulinenconvent	Eijsden	20
Museum Winterswijk	Winterswijk	5
Nationaal Hunebedden Informatiecentrum	Borger	23
Nationaal Militair Museum	Soest	1
Natuurcentrum De Maashorst	Slabroek	1
Nederlands Openluchtmuseum	Arnhem	63
Noordelijk Scheepvaartmuseum	Groningen	7
Oudheidkundig Streekmuseum Alphen	Alphen	5
Oudheidkundige Vereniging Salehem	Zelhem	6
Particulier	Wassenaar	1
Provincie Zuid-Holland	Alphen a/d Rijn	10
Puttens Historisch Genootschap	Putten	23
Stadsmuseum IJsselstein	IJsselstein	8
Stadsmuseum Rheden	Rheden	22
Stadsmuseum Steenwijk	Steenwijk	4
Stedelijk Gymnasium Leiden	Leiden	4
Stichting De Valkenburgse Toren	Valkenburg	74
Stichting Goereese Gemeenschap	Goedereede	15
Stichting het Limburgs Landschap	Arcen	3
Streekmuseum de Roode Toeren	Doesburg	1
The Metropolitan Museum of Art	New York	1
Thermenmuseum	Heerlen	16
Veluws Museum Nairac	Barneveld	18
Veluws Streekmuseum	Epe	5
Zeeuws Museum	Middelburg	2
Zoutmuseum	Delden	5
	Totaal	1.344

Bijlage VI: Publicaties

L. Amkreutz

- i.s.m. diverse auteurs. Meerdere hoofdstukken, in: red. L. Amkreutz en S. van der Vaart-Verschoof. Doggerland. Verdwenen wereld in de Noordzee.
- i.s.m. S. Sultana. Tempels van Malta.
- i.s.m. J. van der Sterren. Tempels van Malta. Megalithische monumenten, in: RMO Magazine 51, p. 4-8.
- Tempels van Malta, in: Archeologie Magazine 2, p. 28-31.
- Doggerlandreeks 4: Moderne Mensen in Doggerland, in: Archeologie Magazine 3, p. 20-21.
- Doggerlandreeks 5: Leven in een wetland, in: Archeologie Magazine 2, p. 20-21.
- Doggerlandreeks 6: Denkend aan Doggerland, in: Archeologie Magazine 1, p. 8-9.
- i.s.m. M. Spithoven. Op jacht onder de golven, in: red. A. Carmiggelt en D.E.A. Schiltmans. Doggerland en Rotterdam. Een inventarisatie van opgespoten paleolithische en mesolithische artefacten van (vuur)steen, bot en gewei van Maasvlakte (1 en 2) en Hoek van Holland, Boornotitie 41, p. 151-168.
- i.s.m. L. Kubiak-Martens et al. Leven van het land. Jaager-verzamelaars in het mesolithicum (9.000-5.000 v. Chr.), in: red. L. Kooistra. Verandering van spijs. Tienduizend jaar voedselbereiding en eetgewoonten, p. 10-37.
- i.s.m. S. Bloo et al. Op goede gronden, De overgang naar een boerenbestaan in het neolithicum (5.300-2.000 v. Chr.), in: red. L. Kooistra, Verandering van spijs. Tienduizend jaar voedselbereiding en eetgewoonten, p. 38-69.
- Oudheden Onderzoekt: Visserslatijn [column], in: Archeologie Magazine 1, p. 22.
- i.s.m. J. Dekker et al. Op jacht met de voorouders? Pijlpunten van mensenbot uit de Noordzee, in: Archeologie in Nederland 1, p. 52-55.
- i.s.m. M. Niekus. Facts, Fakes and Fantasy: a critical review of Upper and Late Palaeolithic engravings, perforated objects and personal ornaments from the Netherlands, in: Quaternary International 573, p. 75-91.
- Blog Maritiem portal, 12/05: Doggerland. Verdwenen wereld in de Noordzee.
- Integrating communities and landscape: A wetland perspective from the Lower Rhine area, in: red. D. Borčić, D. Antonović en B. Mihailović. Foraging Assemblages Vol. 1, p. 110-117.
- i.s.m. A. Kocher et al. Ten millennia of hepatitis B virus evolution, in: Science 374, p. 182-188.
- i.s.m. S. Sultana, Megalithic Malta, in: Minerva 191, p. 12-22.
- Doggerland. Een Europees verhaal onder de Grijze Golven, in: Archeologie in Nederland 4, p. 18-25.
- Oudheden Onderzoekt: Mysteries op Malta [column], in: Archeologie Magazine 4, p. 22.
- Op zoek naar een verdwenen wereld in de Noordzee, in: Ex Situ 33, p. 8-13.
- i.s.m. H. Peeters en M. Spithoven. Resurfacing – Doggerland - Boven Water. Folder bij NWO-project 'Resurfacing Doggerland'.
- i.s.m. N. Patterson, M. Isakov, T. Booth, e.a. Large-scale migration into Britain during the Middle to Late Bronze Age, in: Nature.
- i.s.m. Tonie Mudde. Krijn de oudste oer-Niederlander, in: De 21 mooiste wetenschapsbeelden van 2021, geduid door wetenschappers (Volkskrant Boeken en wetenschap 24-12-2021), p. 9.

L. Amkreutz en S. van der Vaart-Verschoof

- red. Doggerland. Verdwenen wereld in de Noordzee.
- i.s.m. H. Kik. Doggerland. Verdwenen wereld in de Noordzee, in: RMO Magazine 51, p. 9-13.

J. Baines, E. Jacobi en D. Soliman

- Het dodenboek van Qenna: een groots papyrus-restauratieproject. In: Archeologie Magazine 5, pagina 16-19.

J. de Bruin

- Domitian and the Lower German Limes (The Netherlands), in: red. A. Raimondi Cominesi, N. de Haan, E.M. Moormann, C. Stocks, PALMA 24. God on Earth: Emperor Domitian, p. 63-68.
- i.s.m. C. Bakels en F. Theuws. Oegstgeest. A riverine settlement in the early medieval world system, Merovingian Archaeology in the Low Countries 7.
- i.s.m. W. Vos et al. A legionary fortress at Valkenburg. Discovering a springboard for the conquest of Britannia?, in: Current World Archaeology 108, p. 24-31.
- Het stempel van de gouverneur [column], in: Archeologie Magazine 2, p. 27.
- Preface, in: S. Lange, The Wooden Artefacts from the Early Roman Fort Velsen 1, Amersfoort (Nederlandse Archeologische Rapporten 71), p. 13.
- i.s.m. W. Vos. Chronology: from Caesar until the fifth century: historical highlights and key points of the Roman period in the Netherlands, in: red. W.A.M. Hessing, W.K. Vos, en E.J. van Ginkel. Romans on the Waterfront. Evaluation of archaeological interventions (1997-2020) along the Dutch part of the Lower Rhine and Coastal Limes (Nederlandse Archeologische Rapporten 71), p. 97-106.
- i.s.m. R.J. Zoolingen, J.A. Waasdorp en W.K. Vos. Coast: from Katwijk to Aardenburg, in: red. W.A.M. Hessing, W.K. Vos, en E.J. van Ginkel. Romans on the Waterfront. Evaluation of archaeological interventions (1997-2020) along the Dutch part of the Lower Rhine and Coastal Limes (Nederlandse Archeologische Rapporten 71), p. 161-175.
- De sarcofaag van Simpelveld, in: Archeologie in Nederland 3, p. 56-59.
- De limes in het RMO, in: RMO Magazine 52, p. 18-20.
- Romeinse schrijfplankjes geven steeds meer geheimen prijs, in: Archeologie Magazine 5, p. 34-36.
- De godin uit het grafveld (column), in: Archeologie Magazine 5, p. 15.
- De ontvolking van Romeins Nederland aan het eind van de derde eeuw: een ramp?, in: Hermeneus 4, p. 42-45.

R. Dooijes en N. Haverkamp

- De restauratie van de Sarcofaag van Simpelveld, in: RMO Magazine 51, p. 18-21.

R. Halbertsma

- Klassieke archeologie in de Lage Landen, in: Frons 41.2, p. 111-116.
- Adembenemende vergezichten – F.L. Bastet en de lokroep van het zuiden, in: VCN Bulletin 46/179, p. 12.
- Memnon de outsider, in: VCN Bulletin, 46/180, p. 15.
- Roofkunst – een roman.
- Framing King Memnon – Some Thoughts on a Campanian Amphora in the National Museum of Antiquities in Leiden, BABESCH 96, p. 71-82.
- Archeologie der dichtkunst, Archeologie Magazine 3, p. 56-58.

P. Hogenboom

- A text written with a lack of focus? Scribal peculiarities in P. Leiden AMS 31a, a copy of P. Brit. Mus. IV 21, in: red. J.V. Stolk, G.A.J.C. van Loon. Some people love their friends even when they are far away: Festschrift in Honour of Francisca A.J. Hoogendijk, Papyrologica Lugduno-Batava 37, p. 66-75.
- Women's Involvement in Choachytal Work, in: K. Donker van Heel, The Archive of the Theban Choachyte Petebaste Son of Peteamunip (Floruit 7th Century BCE), Abnormal Hieratic Papyrus Louvre E 3228 A-H, Papyrologica Lugduno-Batava 38, p. 13-22.

D. Kertai

- Een Assyrische handelspost, in: Archeologie Magazine 3, p. 28-31.
- Het beeld van Gudea dat een prins van Eshnunna werd maar wellicht een koning van Sippar was, in: Phoenix 66/3, p. 23-28.
- Cities and Kingship During the Assyrian Period (ca. 1350-612 BCE), in: Journal of Eastern Mediterranean Archaeology and Heritage Studies 9/3, p. 210-224.
- Boekbespreking: J. Tudeau (2019). Building in Assyria. A Philological Perspective, in: Bibliotheca Orientalis 77/5-6, p. 580-583.
- Varia [column], in: RMO Magazine 52, p. 22.
- In the spotlight: the Rijksmuseum van Oudheden, Leiden, in: Mar Shiprim, the digital Newsletter of the International Association for Assyriology, 19-08-2021.
- In memoriam: Geoffrey Turner 1941-2018, in: Archiv für Orientforschung 54-2, p. 632-633.
- The News from the East: Assyrian Archaeology, International Politics, and the British Press in the Victorian Age, in: red. K. Sonik. Art/Ifacts and ArtWorks in the Ancient World, p. 367-413.
- i.s.m. K. Sonik. Entangled Images: Royal Memory and the Afterlives of Assyrian Rock Reliefs, in: red. J. Ben-Dov en F. Rojas. Afterlives of Ancient Near Eastern Monuments, p. 37-66.

H. Pauts

- Collectiestuk uit de kringloop - de bizarre geschiedenis van een museumobject, in: RMO Magazine 51, p. 16-17.
- Grijp je kansen! Een vergeten opgraving van het RMO op geannexeerd Duits grondgebied, in: RMO Magazine 52, p. 26-28.

L. Petit

- Grinding Stones, in: red. A. Mazar en N. Panitz-Cohen. Tel Rehov. A Bronze and Iron Age City in the Beth-Shean Valley. Volume V. p. 263-322.
- Boekbespreking: E. Cline (2020). Digging Up Armageddon: The Search for the lost City of Solomon, in: History of Humanities 6-2, p. 709-712.

Red. A. Raimondi Cominesi, N. de Haan, E.M. Moormann en C. Stocks

- PALMA 24. God on Earth: Emperor Domitian. The re-invention of Rome at the end of the 1st century AD.

M. Raven

- A group of minor priests of Ptah from the New Kingdom necropolis at Saqqara, in: red. J. Kamrin, M. Bárta, e.a. Guardian of Ancient Egypt, Studies in honor of Zahi Hawass III, p. 1303-1317.

D. Soliman

- Two groups of Deir el-Medina ostraca recording duty rosters and daily deliveries composed with identity marks, in: red. R. Ast, J. Choat, J. Cromwell, M. Lougovaya en R. Yuen-Collingridge, Observing the Scribe at Work: Scribal Practice in the Ancient World, p. 45-61.
- Varia [column], RMO Magazine 51, p. 22-23.

- Gouwe Ankh Posse: waarom het oude Egypte een speciale plek inneemt in hiphop uit de Afrikaanse diaspora, in: nY 45, p. 108-118.
- Van jazz tot rap: het oude Egypte in hedendaagse muziek [blog], Week van de Klassieken, Wegen naar Rome.

J. van der Sterren

- Are we more brittle than Glass? in: Fleeing the Dark, catalogus Intervention, Tropenmuseum Amsterdam.
- Griekse mythologie op Romeins glas. in: Jaarboek Historisch Gebruiksglas 2020, p. 32-51.

L. Weiss

- The city of the dead or: the making of a cultural geography, in: red. A. Lätzer-Lasar and E.R. Urciuoli, Urban Religion in Late Antiquity. Religionsgeschichtliche Versuche und Vorarbeiten, 76, p. 123-148.
- Preliminary Thoughts on the Role of the Royal Administration in the New Kingdom, in: red. C. M. Rocheleau en T. Hardwick. Offerings to Maat: Essays in Honour of Emily Teeter (CIPEG Journal 5), p. 219-235.
- i.s.m. I. Morfini, P. Hogenboom, en H. Abd el-Gawad. The Origins: From the Palaeolithic to Early Dynastic.

A. Willemsen

- i.s.m. H. Kik. Red. PALMA 25. Dorestad and its Networks. Communities, Contact and Conflict in Early Medieval Europe.
- Un réseau de commerce mondial: Analyse des grenats ornant les bijoux mérovingiens, in: red. M. Demelonne en G. Dumont, Le Monde de Clovis – Itinéraires Mérovingiens (catalogus Musée Royal de Mariemont), p. 269-274.
- Opgroeien in weelde: De materiële cultuur van het kind rond 1500, in: red. S. Mareel, Kinderen van de Renaissance. Kunst en opvoeding aan het Habsburgse hof (1470-1530), catalogus Hof van Busleyden, p. 58-71.
- Rinkelbel, in: S. Mareel (red.), Kinderen van de Renaissance. Kunst en opvoeding aan het Habsburgse hof (1470-1530), catalogus Hof van Busleyden, p. 164-165.
- i.s.m. R. Rijntjes, Het jaar 1000: een nieuw project over de Middeleeuwen, in: RMO Magazine 51, p. 24-27.
- Aanwinst: een veertiende-eeuwse drinkschaal, in: RMO Magazine 51, p. 34.
- Een middeleeuwse keizer [column], Archeologie Magazine 3, p. 27.
- Laatmiddeleeuwse tasbeugels uit Nederland, in: Archeologie in Nederland 5-2, p. 52-57.
- Ronde getallen [column], in: Newsletter Koninklijk Nederlands Instituut Rome 50.
- Vriendschap in natura: Schenking van bijzondere Limburgse bodemvondsten voor de Nederlandse collecties, in: RMO Magazine 52, p. 4-7.
- Van speelgoed tot erfgoed: vierduizend jaar rammelaars, in: red. M. Knotter en L. Meiboom, Rammelaars en rinkelbellen: De collectie van Heinz Keijser, p. 50-59.
- Paardenbel uit Iran; Rammelvarken van Cyprus; Aardewerk uit Andenne; Rinkelbellen en fopspenen, in: red. M. Knotter en L. Meiboom, Rammelaars en rinkelbellen: De collectie van Heinz Keijser, p. 116-119.
- Rome rond het jaar 1000, in: Archeologie Magazine 6, p. 48-49.
- Een eigen gieter [column], in: Archeologie Magazine 6, p. 27.
- Een fluitende nar, in: red. R. van Oosten, A. Verhoeven, S. Ostkamp en M. Klomp. In kannen en kruiken: Studies over middeleeuws aardewerk en glas, aangeboden aan Hemmy Clevis, p. 57-60.
- i.s.m. O. Romein, Laatmiddeleeuwse rozenkransen in handen en randen, in: Madoc 4.

Bijlage VII: Nevenfuncties per 31/12

Luc Amkreutz

- Lid werkgroep Steentijd Noordzee
- Partner in NWO-project Resurfacing Doggerland
- Partner i.s.m. Archol BV. in RCE project Elsoo Revisited
- Voorzitter Stichting Archeologie/ organisatie van de Steentijd
- Onbezoldigd medewerker Faculteit der Archeologie, European prehistory

Jasper de Bruin

- Lid Werkgroep Nederrijnse limes
- Lid klankbordgroep opgravingen Vliegveld Valkenburg
- Lid Adviescommissie NWO-project Constructing the Limes

Renske Dooijes

- Gastmedewerker Naturalis (restauratie gipsen beeld)
- Extern beoordelaar onderzoeksartikelen studenten restauratiemaster Uva

Ruurd Halbertsma

- Fellow Society of Antiquaries of London
- Gastmedewerker LUCAS, Universiteit Leiden
- Referent Ministero dell' Istruzione, dell'Università e della Ricerca, Rome
- Referent European Research Counsel (ERC), Brussel
- Lid studiegroep Lasimos, Universiteiten Pisa en Parijs
- Regent Bethlehemhof, Leiden
- Penningmeester Vereniging van Hoogleraren (ProParte), Universiteit Leiden

Petra Hoogenboom

- Lid landelijk bestuur EX Oriente Lux
- Promovenda Universiteit Leiden
- Commissielid organisatie Demotic Summerschool 2023
- Lid papyrologie+ groep Universiteit Leiden

Eliza Jacobi

- Technische commissie, IADA symposium (2022)

David Kertai

- Lid organisatiecommissie 69th Rencontre Assyriologique Internationale 2023

Hanneke Kik

- Secretaris ICOM International Committee for Exhibitions and Exchange

Helbertijn Krudop

- Lid examencommissie en gastdocent masteropleiding conservering en restauratie, Uva
- Lid bestuur Stichting Ebenist: platform voor meubel- en houtrestauratie

Rita van Oosterhoud

- Secretaris vriendenvereniging RoMeO

Lucas Petit

- Bestuurslid vriendenvereniging RoMeO
- Hoofdredacteur RMO Magazine
- Bestuurslid Leiden Global

Daniel Soliman

- Lid wetenschappelijke adviesraad Stichting Friends of Saqqara
- Lid raad van toezicht Stichting Huis van Horus
- Lid onderzoeksgroep Tomb Construction in the New Kingdom, Kopenhagen
- Lid organisatiecomité ICE XIII, 2023
- Redactielid Things That Thak
- Jurylid NINO thesis prize
- Jurylid Zenobiabeurs
- Peer reviewer CIPEG Journal

Selkit Verberk

- Bestuurslid en redactielid Vereniging Vrienden van Satricum

Wim Weijland

- Penningmeester Vereniging Rembrandt
- Lid commissie financiën en commissie benoemingen Vereniging Rembrandt
- Lid curatorium NINO
- Lid bestuur en lid auditcommissie Stichting Bontius
- Lid externe adviesraad LUCAS

Lara Weiss

- Lid wetenschappelijke adviesraad Stichting Friends of Saqqara
- Voorzitter & secretaris raad van toezicht Stichting Huis van Horus
- Lid scientific committee Vatican Coffin Project
- Co-Fielddirector Leiden/Turijn opgraving in Sakkara
- Deelaanstelling aan de Universiteit Leiden voor een Vidi-project
- Consortium-lid EU-project Transformation of the Egyptian Museum
- Editorial member Luxor Times Magazine
- Editorial member CIPEG newsletter (sectie Egyptologen ICOM)
- Penningmeester CIPEG (boardmember)
- Lid wetenschappelijke adviesraad ICE XIII, 2023

Annemarieke Willemsen

- Continental representative Finds Research Group, Engeland
- Lid onderzoeksschool Mediëvistiek
- Lid Programming committee International Medieval Congress, Leeds
- Lid wetenschappelijk comité tentoonstelling Kinderen van de Renaissance, Mechelen
- Museum Fellow, Koninklijk Nederlands Instituut Rome

Bijlage VIII: Organogram per 31/12

